

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Das deutsche Gaunerthum

4 Teile in 3 Bd.

3

Avé-Lallemant, Friedrich Christian Benedikt

Hildesheim, 1980

8) Proben aus der jüdischdeutschen Literatur

[urn:nbn:de:bsz:31-420805](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-420805)

Siebenundachtzigstes Kapitel.

8) Proben aus der jüdischdeutschen Literatur.

a) Quadratschrift.

I.

Aus der Uebersetzung des Jonah von Joel Ben Rabbi Juda Levi,
Berlin 548 (1788), Kap. 1.

(Neuhochdeutsche Schreibung mit Quadratschrift, ohne Vocalzeichen.)

Erwigen des Wort das ward Amithai des Sohn Jonah Dem
דעם יונה, ואהן דעס אמיתי ווארד דאס ווארט דעס עוויגן
also
אלוא:

über rufe und Stadt großen jener Ninive nach, gehe Auf
אויף! געהע נאך ננוה, יענר גראסן שטאדט, אונד רופי איכר
vor ist Bosheit ihre denn Untergang den aus sie
ו'א אויס (דען אונטרגאנג), דען איחרי באסהייט אויט פאר
gekommen mich
מיך גקאממן.

vor entfliehen zu Tarfis nach auf sich machte Jonah Doch
דאך יונה מאכטי זיך אויף נאך תרשיש צו ענטפליהן פאר
sah Dort Dapho nach reiste und Erwigen des Erscheinung der
דער ערשיינונג דעס עוויגן, אונד רייזטי נאך יפו. דארט פאנד
wollte abgehen Tarfis nach eben das Schiff ein er
ער איין שיף, דאש עבן נאך תרשיש אבגעהן וואלטי,
mit um hinein stieg und Miethslohn das bezahlte
בצאהלטי דאס מיטחסלאהן, אונד שטיג היינין, אום מיט
Erscheinung ferneren der so und reisen zu Tarfis nach ihnen
איהן נאך תרשיש צו רייין, אונד וא דער פערנרן ערשיינונג
entgehen zu Erwigen des
דעס עוויגן צו ענטגעהן.

See die gegen Wind heftigen einen erregte Erwige der Aber
אכר דער עוויג ערעגטי איין העפטיגן ווינד געגן דיא זעע
28*

Schiff das und stürmisch sehr ward Meer das hin
הין, דאס מעער ווארד ועדר שטירמיש, אונד דאש שיף
scheitern zu drohte
דראָהטי צו שיימן.

beteten und Furcht in Schiffsleute die gerietten Darüber
דאריבער גריטתן דיא שיפסלייטי אין פֿורכט, אונד בעטמן
Schiffe im die Geräthe die warfen und Gotte seinem zu jeder
יעדר צו ויינס נאטטי, אונד ווארפֿן דיא גרעמדי דיא אים שיפי
aber Jonah erleichtern zu dasselbe um See die in waren
ווארן אין דיא ווע, אום דאסועלבי צו ערלייכטן. יונה אבר
da sinnlos wie lag und gestiegen hinab Raum den in war
וואר אין דען רוים הינאב גישטיגן, אונד לאג וויא זינלאָן דא.
redete und hin ihm zu Hauptmann Schiffs- der trat Da
דא מראט דער שיפס-הויפטמאן צו איהם הין, אונד רעדטי
deinen Rufe Auf da sinnlos so du liegst Warum an ihn
אידן אן: ווארום ליגסט דוא זא זינלאָן דא? אויף! רופי דיין
daß an unserer sich Gott dieser nimmt Vielleicht an Gott
נאטטי אן. פֿיללייכט ניממט דיור נאטטי זיך אונזר אן, דאש
untergehen nicht wir
וויר ניכט אונטרגעהן.

gesprachen andern zum einer Schiffsleute die hatten Indesß
אינדעס האטמן דיא שיפסלייטי איינר צום אנדרן גשפראכן:
wem erfahren dadurch und loosen uns laßt Kommt
קאמט, לאסט אונס לאָזן, אונד דאדורך ערפֿאהרן. וועס
Sie haben messen zu zu Ungemach dieses wir uns unter
אונטער אונס וויר דיוס אונגמאך צו צו מעסן האבן. ויא
Jonah auf fiel Loos das und loosten
לאָזן, אונד דאס לאָזן פֿיל אויף יונה.

um du doch uns Sage ihm zu sie sprachen Da
דא שפראכן ויא צו איהם: זאני אונס דאך, דוא! אום
dein ist was überkommt Unglück dieses uns dessentwillen
דעסנוויללן אונס דיוס אונגליק איברקעמט, וואס איזט דיין
dein ist Welches her du kommst Wo Unternehmen
אונטרגעהבן? ווא קאמסט דוא הער? וועלכס איזט דיין
du bist Wolke welchem von Und Vaterland
פאטערלאנד? אונד פאן וועלכס פאלקי ביסט דוא?
Ewigen den bete und Abi ein bin Ich ihnen erweiterte Er
ער ערווידרטי איהנן: איך בין איין עברי, אונד בעטי דען עוויגן.

das und Meer das der an Himmels des Gott den
 דען גאטט דעס היממלס אן, דער דאס מעער אונד דאס
 hat erschaffen Land trockene
 מראקני לאנד ערשאפן האט.

Was ihn freuten und sehr Männer die sich fürchteten Drob
 דראב פירכטמן זיך דיא מעננר ועהר, אונד פרוגן איהן: וואס
 vor er daß erfuhren nun sie Als gethan denn du hast
 האסט דוא דען גטהאן? אלס ויא נון ערפודהן, דאס ער פאר
 gestanden ihnen er wie entlaufe Ewigen des Erscheinung der
 דער ערשיינונג דעס עוויגן ענטלויפי, וויא ער איהנן גשטאנדן
 hatte
 האטטי:

das damit thun dir wir sollen Was ihm zu sie Sagten
 ואנמן ויא צו איהם: וואס ואללן וויר דיר טהון דאמיט דאס
 immer geht See die Denn werde ruhig her uns um Meer
 מעער אום אונס הער רוהיג ווערדי? דען דיא זעע געהט אימר
 stürmischer und höher
 העהר אונד שמירמישר.

in mich werft und mich nehmt ihnen antwortete Er
 ער אנמווארטטי איהנן: געהמט מיך אונד ווירכט מיך אין
 Denn her euch um werden ruhig es wird so Meer das
 דאס מעער, זא ווירד עס רוהיג ווערדן אום אייך הער. דען
 Unglück dieses euch nur meinetwegen daß wohl gar weiß ich
 איך ווייס גאר וואהל, דאש מיינשוועגן נור אייך דיוס אונגליק
 überkommen
 איברקאממן.

zu zurück Land ans noch immer streben Männer Die
 דיא מעננר שטרעבמן איממר נאך אנס לאנד צוריק צו
 sehr ihnen See die indem nicht aber konnten steuern
 שטייערן, קאנמן אבר ניכט, אינדעם דיא זעע איהנן ועהר
 stürmte entgegen heftig
 העפטיג ענטגעגן שמירמטי.

Gott D sprachen und Ewigen zum endlich sie riefen Da
 דא ריפן ויא ענדליך צום עוויגן אונד שפראכן: א גאטט!
 und sein straffällig wegen Mannes dieses nicht uns laß
 לאס אונס ניכט דיוס מאננס וועגן שטראפפעלליג ויין, אונד
 du Denn zu Blut vergossenes unschuldig nicht uns rechne
 רעכני אונס ניכט אונשוולדיג פרגאסנס בלוט צו. דען דוא

ist gefällig dir wie thust Du ja es bist Gott
 נאמט! ביסט עס יא; דא ממוסט וויא דיר גיפעלליג איסט.
 das in ihn warfen und Jonah den sie ergriffen Darauf
 דארויף ערגריפן זיא דען יונה, אונד ווארפן איהן אין דאס
 stürmen zu aufhörte alsbald das Meer
 מעער, דאס אלסבאלד אויפהערט צו שמירמן.
 Ewigen dem vor Ehrfurcht große bezeugten Männer Die
 דיא מעננר בעזייגמן גראסי עהרפֿורכט פֿאר דעם עוויגן,
 Gelübde ihm thaten und Dankopfer ihm brachten
 בראכטן איהם דאנקאפֿער אונד טהאטן איהם גליבדי.
 den Ungeheuer Meer: großes ein schickte aber Ewige Der
 דער עוויג אבר שיקט איין גראסס מעער: אונגהיער, דען
 Un: dieses Leibe dem in war Jonah Und verschlingen zu Jonah
 יונה צו פֿרשלינגן: אונד יונה וואר אין דעם לייבי דינס אונד
 Nächte drei und Tage drei geheuert
 גהייערס דרייא טאג אונד דרייא נעכט.

II.

Die Hinrichtungen bei den Juden.

Aus der Mishnah. Sanhedrin, Berak 6 und 7.

(Neuhochdeutsche Schreibung mit Quadratschrift, ohne Vocalzeichen.)

so ist gesprochen Urtheil Lobes: das Sobald
 זאבאלד דאס מאדעס: אורטהייל געשפראכען איז, זא
 Der Steinigen zum B. g. aus Verbrecher den man führt
 פיהרט מאן דען פֿערברעכער אויס. צ. ב. צום שטייניגען. דער
 heißt es Denn Gericht vom fern war Steinigungssplatz
 שטייניגונגספלאטץ וואר פֿערן פֿאם געדיכט. דען עס הייסט:
 Eingänge am bleibt Einer hinaus Kästler den führe
 פיהרע דען לעסטערער היגיס! איינער בלייבט אים איינגאנגע
 der in Tüchern großen mit stehen Gerichtshofes des
 דעם געדיכטסהאפֿעס שמעהען. מיט גראסען טיכערן אין דער
 er daß so Pferde zu ihm von fern hält Einer Hand
 האנד. איינער העלט פֿערן פֿאן איהם צו פֿערדע, זא דאס ער

noch habe ich Gericht bei Jemand Sagt kann sehen jenen
 עינען ועדען קאן. ואנט יעמאנד בייא געריכט, איך האבע נאך
 schwenkt so vorzubringen Vertheidigung seiner zu etwas
 עטוואס צו ווינער פערטהיידונג פארצוברינגען, זא שווענקט
 und fort rennt Reiter der und Luchern den mit jener
 יענער מיט דען טיכערן, אונד דער רייטער רענט פארט אונד
 selbst Verbrecher der wenn gar So halten inne läßt
 לעסט אינע האלטען. זא גאר ווען דער פערברעכער זעלבסט
 vor: Vertheidigung meiner zu etwas noch habe ich sagt
 ואנט: איך האבע נאך עטוואס צו מיינער פערטהיידונג פאר-
 zurück mal fünf bis vier sogar ihn man führt zubringen
 צוברינגען, פיהרט מאן איהן ואגאר פיער ביס פינג מאל צוריק,
 findet sein Wesentliches etwas Worten seinen an muß nur
 נור מוס אן ווינען ווארטען עטוואס וועזענליכעס ווין. פיהרט
 wo entlassen er wird so Freisprechung zur Grund man
 מאן גרונד צור פרייאשפרעכונג, זא ווירד ער ענטלאסען; ווא
 Ausrufer Ein ausgeführt Steinigung zur er wird so nicht
 ניכט, זא ווירד ער צור שטייניגונג אויסגעפיהרט. איין אויסרופער
 des Sohn der und der ruft und her ihm vor geht
 געהט פאר איהם הער, אונד רופט: דער אונד דער, זאן דעס
 das er weiß ausgeführt Steinigung zur wird des und
 אונד דעס, ווירד צור שטייניגונג אויסגעפיהרט, ווייל ער דאס
 Zeugen sind die und die begangen Verbrechen das und
 אונד דאס פערברעכען בעגאנגען, דיא אונד דיא זינד צייגען!
 und komme der weiß Vertheidigung seiner zu etwas wer
 ווער עטוואס צוא ווינער פערטהיידונג ווייס, דער קאממע אונד
 un: Steinigungsplaz dem von man Wenn vor es bringe
 ברינגע עס פאר! ווען מאן פאן דעס שטייניגונספלאטצע אונ-
 ihm zu man sagt so ist entfernt Ellen zehn gefahr
 געפיהרט צעהן עללען ענטפערנט איוט, זא ואנט מאן צו איהם:
 Hingerichteten Alle ab Sündenbekenntniß dein lege
 לעגע דיין זינדענבעקענטניס אב! אללע הינגעריכטעמען¹⁾
 ablegen Sündenbekenntniß ihr vorher nämlich müssen
 מיססען נעמליך פארהער איהר זינדענבעקענטניס אבליגען,
 hat bekennet Verbrechen seine der Verbrecher jeder denn
 דען יעדער פערברעכער, דער ווינע פערברעכען בעקענט, האט

1) Wo! besser: הינצורייכערען, Hingurichtenden.

Achan bei wir finden So Welt künftigen der an Theil
 מהייל אן דער קינפטיגען וועלט. זא פֿינדען וויר בייא עכן, ¹⁾
 erzeige Sohn Mein 19 7 Josua sagte ihm zu Josua das
 דאס יהושע צו איהם זאגטע (יהושע: ד' י"ט): מיין זאכן! ערציגע
 ein ihm vor lege und Ehre die Israel's Gotte dem
 דעם גאטעם ישראל'ס דיא עהרע, אונד לעגע פֿאר איהם אין
 Josua dem Achan antwortete Da w. f. u. ab Geständniß
 געשטענדניס, אב, א. ו. ו. דא אנטווארטעטע עכן דעם יהושע
 w. f. u. gesündigt habe ich wahr ist es sprach und
 אונד שפראך: עס איזט וואהר, איך האבע געזינדיגט א. ו. ו.
 w. f. u. gethan ich habe das und das
 דאס אונד דאס האבע איך געטהאן א. ו. ו.
 noch Steinigungsplaz dem von Verbrecher der Wenn
 ווען דער פֿערברעכער פֿאן דעם שטייניגונגספלאטצע נאך
 Kleider die ihm man zieht so ist entfernt Ellen vier
 פֿיער עללען ענטפֿערנט איזט, זא ציהט מאן איהם דיא קליידער
 man bedeckt Weib das vorn man bedeckt Mann den aus
 אויס; דען מאן בעדעקט מאן פֿארן, דאס ווייב בעדעקט מאן
 der sagen Gelehrten die Jehuta Rabbi So hinten und vorn
 פֿארן אונד הינטען, זא ר' יהודה; דיא געלעהרטען זאגען: דער
 Der Weib das nicht aber gesteinigt nackt wird Mann
 מאן ווירד נאקט געשטייניגט, אבער ניכט דאס ווייב. דער
 Zeugen der Einer Höhe Manns: zwei hat Steinigungsplaz
 שטייניגונגספלאטץ האט צווייא מאנס־העהע. איינער דער צייגען
 fällt er und hinab hinten von Verbrecher den stößt
 שמעסט דען פֿערברעכער פֿאן הינטען הינאב אונד ער פֿעללט
 er ist um Zeuge der ihn wendet dann Herz das auf
 אויף דאס הערץ; דאן ווענדעט איהן דער צייגע אויס; איזט ער
 nimmt so nicht wo genügt Pflicht der ist so tobt dann
 דאן טאדט, זא איזט דער פֿפֿליכט געניגט; ווא ניכט, זא ניממט
 auf's ihm ihn wirft und Stein den Zeuge zweite der
 דער צווייטע צייגע דען שטיין, אונד ווירפט איהן איהם אויפֿ'ס
 nicht wo gemäß Pflicht der ist so tobt er ist Herz
 הערץ; איזט ער טאדט, זא איזט דער פֿפֿליכט געמעס; ווא ניכט,
 steht es denn Volk das durch Steinigung sein. geschieht so
 א געשיהט וײַנע שטייניגונג דורך דאס פֿאלק; דען עס שטעהט

1) Vgl. Josua 7, 1 und 25.

ihn an Hand zuerst müssen Zeugen die 7 17 Demorim
(דברים י"ז, י): דיא צייגען מיססען צוערשט האנד אן איהן
des Hand die soll sodann und tödten zu ihn legen
לעגען, איהן צו טעדטען, אונד זאדאן זאלל דיא האנד דעס
nachfolgen Volkes ganzen
גאנצען פאלקעס נאכפאלגען.

Rabbi So gehenft hernach werden Gefestigten Alle
אללע געשמיניגטען ווערדען הערנאך געהענקט; זא ר
Gotteslästerer dem Außer sagen Gelehrten Die Eliesar
אליעזר; דיא געלעדערטען זאגען: אויסער דעם גאטממעלעסמערער
gehenft niemand wird Treibenden Götzenbiest dem und
אונד דעם געטצענדינסט טרייבענדען ווירד נימאנד געהענקט.
das gegen Geficht dem mit man henft Mannsperfon die
דיא מאנספערזאן הענקט מאן מיט דעם געזיכט געגען דאס
Rabbi So Holz das gegen Gefichte dem mit Weib das Wolf
פאלק; דאס ווייב מיט דעם געזיכט געגען ד. ס האלץ; זא ר
gehenft wird Mann der nur sagen Gelehrten die Eliesar
אליעזר; דיא געלעדערטען זאגען: נור דער מאן ווירד געהענקט.
Rabbi nicht hat ihnen zu sagte Eliesar Rabbi nicht Weib das
דאס ווייב ניכט. ר אליעזר זאגט צו איהנען: האט ניכט ר
lassen aufhängen Askalon in Weiber Schetach's Sohn Simeon
שמעון, זאהן שטח'ס, ווייבער אין אשקלון אויפהענגען לאססען?
aufhängen Weiber achtzig hat er jene erwiberten Hierauf
הירויף ערווידערטען יענע: ער האט: כמציג ווייבער אויפהענגען
an Verbrecher zwei nicht man darf doch und lassen
לאססען, אונד דאך דארף מאן ניכט צוויי פערברעכער אן
richten Tage einem
איינעם טאג ריכטען!

Fortsetzung.

דאס אויפהענגען געשיהט אויף פאלגענדע ווייזע: מאן שטעקט
איינען באלקען פעסט אין דיא ערדע; איין קווערהאלץ קאממט
אָבען הערויס; מאן בינדעט דיא הענדע דעם פערברעכערס
איבער איינאנדער אונד הענגט איהן זא אויף. ר יוסי זאגט: דער

1) 5. Mos. 17, 7.

באלקען וואר אן דיא וואנד אנגעלעהנט, אונד דאראן הענקט
 מאן איהן. וויא עס דיא מעטצענער מאכען; אונד מאן לעזט ¹⁾
 איהן גלייך אב; ווען מאן ²⁾ איהן איבער נאכט הענגען לעסט ³⁾,
 איבערמריטט מאן איהן פֿערבאט, דען עס הייסט (דברים כ"א,
 כ"ג) ⁴⁾ דוא זאלסט זיינען לייכנאם נישט איבער נאכט אם האלצע
 לאססען, זאנדערן דענועלבען טאג בעראבען, דען איין גע-
 הענקטער איזט איינע גערינגשעטצונג גאטמעס א. ז. וו. דאס
 ווילל זאגען (מאן ווירדע שפרעכען): ווארום וואורדע דיועד
 געהענקט? ווייל ער גאטט געלעסטערט האט! וואדורך גאטמעס
 נאדמע ענטווייהעט ווירדע. ר' מאיר ⁵⁾ זאגט: ווען דער מענטש
 פֿיר זינדען ליידען מוס, וויא לעסט זיך גלייכזאם דיא גאטמהייט
 בייא זאלכער געלעגענהייט אויס? מיין קאפף איזט מיר צו
 שווער! מיינע ארמע זינד מיר צו שווער. ווען דער אללגענע-
 ווערטיגע דעס פֿערגאססענען בלוטס דער רוכלאסען וועגען זיך
 בעמריבט, אום זא מעהר, ווען דאס בלוט דער אונשולדיגען
 פֿערגאססען ווירד! — נישט בלאס היבייא, זאנדערן איבערהאויפט,
 וועד זיינען טאדטען איבער נאכט אונבערדיגט ליגען לעסט,
 דער איבערמריטט דאס פֿערבאט, אבער ווען מאן איהן עהרענ-
 האלבער איבער נאכט אונבערדיגט לעסט, אום איהם זארג
 אונד לייכענגעווענדער אנצושאפֿפען, מאכט מאן זיך קיינער
 איבערמערעמונג שולדיג. מאן בעגריב דען פֿערברעכער נישט אין
 דער גראבשמעטע זיינער פֿעטער, זאנדערן עס ווארען צווייא
 בעגרעבניספלעטצע פֿיר דאס געריכט אייגעריכטעט; איינער פֿיר
 דיא דורכס שווערט אונד ערדראססעלונג הינגעריכטעטען, אונד
 איינער פֿיר דיא געשטייגטען אונד פֿערבראנטען. נאכדעם
 דאס פֿלייש פֿערוועזעט איזט, לעזעט מאן דיא געביינע צוזאם;
 מען אונד בעגרעבט זיא אן איהרעס אָרטע. איבריגענס קאממען
 דיא אנפֿערוואנדטען אונד בעגריסען דיא ריכטער אונד דיא

1) läßt.

2) wenn man.

3) läßt.

4) Deworim (5. Buch Mos.), Kap. 21 und 23.

5) Rabbi Mair.

אום הערען
 עס רעכט
 געריכטעטען
 ע יד פֿער

עס געריכטע
 גר ערדאט
 ענגען שטי
 פֿאם שטי
 פֿערפֿערט
 בים אן דאס
 זיכעס אונד
 זיינען צוה
 דער פֿער
 ערעס דאס
 גר זא דאס
 אינגעווינד
 אונטער דען
 געט געוועז
 זינער זאגען
 ד גיסט עס
 געטער געט

אן זא: מאן
 ערדען אב
 ערדע זאגט
 קאפף איין
 גר דורף
 געליכער

1) 3m
 2) 216

צייגען. גלייכזאם אום אויסצודריקען: וויר הענען אים הערצען
קיינען גראלל געגען אייד, דען איהר האבט נאך דעם רעכט
געריכטעט! מאן דורפטע אבער נישט איבער דיא הינגעריכטעמען
טרויער האלטען; אבער וואהל אלס לייטראנענדע זיך פֿער-
האלטען, דען דאס געשיהט נור אינגערליך.

(1. Pte) פֿיערערלייא טאדעסשטראפֿען זינד דעם געריכטע
איבערגעבען: שטייגונג, פֿערברענגען, שווערט אונד ערדראס-
סעלונג. ר' שמעון ואנט, דיא ארדנונג איומ: פֿערברענגען, שטיי-
גינג, ערדראססעלונג אונד שווערט. דיא געזעטצע פֿאם שטיי-
גינגען זינד שאן אבען אנגעגעבען. ביים פֿערברענגען פֿערפֿעהרט
מאן זא: מאן שמעקט דען פֿערברעכער אין מיסט ביס אן דאס
קניע, דאן לעגט מאן איין הארטעס טוך אין איין ווייכעס, אונד
וויקעלט עס איהם אום דען האלז; איינער (דער צייגען) ציהט
איין ענדע אן זיך, דער אנדערע דאס אנדערע, ביס דער פֿער-
ברעכער דען מונד אויפֿשפערט: מאן מאכט אינדעס דאס
בלייא הייס, אונד שיטטעט עס איהם נון אין דען מונד, זא דאס
עס אין דיא געדערמע הינונטער געהט אונד דיא איינגעוויידע
פֿערברענגט. ר' יהודה ואנט: ווען ער איזגען אונטער דען
הענדען שטייבט, ווירדען זיא דאס פֿערברענגען נישט געהעריג
פֿאללציהען! אנדערן מאן עפֿנעט זיינען מונד מיט איינער צאנגע
געוואלמזאם, מאכט אינדעס דאס בלייא הייס אונד גיסט עס
איהם אין דען מונד, דאס עס אין דיא געדערמע הינונטער געהט
אונד דיא איינגעוויידע פֿערברענגעט. —

ביים הינריכטען דורכ'ס שווערדט פֿערפֿעהרט מאן זא: מאן
הויט דעם פֿערברעכער דען קאפף מיט איינעם שווערדטע אב,
וויא עס אים רעמישען רייכע ¹⁾ איבליך איסט. ר' יהודה ואנט:
דיועס איומ שימפֿליך, זאנדערן מאן לעגט דען קאפף אויף
איינען בלאק אונד הויט איהן מיט איינעם ביילע אב. הירויף
ערווידערטען דיא געלעהרטען: עס איוט קיינע שענדליכערע
טאדעסארט אלס דיוע.

1) Im römischen Reiche.

2) Bloß.

lang = seib nämlich Versammlung großen dieser Grundsätze die waren Lehren
 לנהרען וואָרען דיא גרונדזאָלטע דיוער גרָקסען פֿערזאמלונג, כענליך: זייד לִמְנָג:
 Wortwerk ein macht und aus Schüler viele stellet Urtheilssprechen im sam
 זאח חסן מורטהילספערעכען, טעללענט פֿיעלע טילער לויז, לויז מאלט חוין פֿאָרווערק
 Geseß das um
 חוס דאָז געזעץ.

großen des Mitglieder spätesten der einer Gerechte der Simeon
 שמועון דער גערעכטע חיינער דער טפֿאָטעטען זיטגליעדער דעו גרָקסען
 moralische die besteht drei durch Wahlsprüche zum hatte Senats
 זענלעז, העכטע לזא וואָהלטפֿרובע: דורך דרייז דיקע בעטטעהט דיא וואָרלויטע
 und Gottesdienst den durch Gehorsamkeit die durch Welt der Ordnung
 פֿרדונג דער וועלט — דורך דיא געלעהרזאמקייט, דורך דען גאָטטעדיענוט מור
 Nächstenliebe praktische die durch
 דורך דיא פֿראקטיטע נאָכזעטעליעבע.

zum hatte Gerechten des Simeon's Schüler ein Socho aus Antigonus
 אנטיגנוס לויז סוכו, חוין טילער שמועון דעו גערעכטען, האטטע לזא
 einß um dienen Herrn ihrem die Sklaven wie nicht seib Wahlsprüche
 וואָהלטפֿרובע: זייד ניכט וואָ טאָלזען דיא חיהרעס הערן דענען חוס חיינוט
 Herrn ihrem die Diener wie sondern erhalten zu ihm von Belohnung
 בעלזאמוג פֿאָן חיהס לז ערהאלטען, זאָדערן וואָ דיינער, דיא חיהרעס הערן
 echte ihr werbet alsdann Belohnung auf Rücksicht ohne aufwarten
 חוילזאמלען, קאהע ריקזיכט חויץ בעלזאמוג; קלודען ווערדעט חיהר קאָטע
 beßigen Gottesfurcht
 גאָטטעפֿורכט בעזילען.

aus Sochanan's Sohn Jose und Bereba aus Josefs Sohn der Jose
 יוסי, דער זאָהן יועזר'ז לויז צרדה, לוי יוסי, זאָהן יוחנן'ז לויז
 pflegte erstere der ihnen von Ueberlieferung die hatten Jerusalem
 ירושלים, האטטען דיא חיהברלזערוג פֿאָן חיהנען, דער ערוטערע פֿאָלעגטע
 bebede sein Männer weise für Versammlungsort einen Haus dein laß sagen zu
 לז זאָגען: לזא דין הויז חוין פֿערזאמלונג פֿיר ווינע, מאָנער זיין, בעדעקע
 offen jeden einen 'für Haus dein laß Füße ihrer Staub dem mit dich
 דוך מיט דעם טאוב חיהרער פֿיסע; לזא דין הויז פֿיר חיינען יערען קאָלען
 über = vermeid: und Hausgenossen deine wie Dürftigen die betrachte sein
 זיין: בעטרעכטע דיא דירעטיגען וואָ דיינע הויגעלזסען לוי פֿערמיידע חיהער:
 für nicht es halten Weisen die Frauenzimmer dem mit Geschwäg flüssiges
 פֿליסיגע געטוואָך מיט דעם פֿרויעלזאמער, דיא ווינען האלטען עז ניכט פֿיר
 dem mit geschwäige schwagen zu viel Weibe eigenen seinem mit rathsam
 רחטהאָס, מיט ווינען חייגענען וויבע פֿיעל לז טוואָלען, געטוואָנע מיט דעם
 findet Gefallen Weibergeschwäg an wer daher sagen sie andern eines Weibe
 וויבע: חיינען פֿערדען; זיא זאָגען דאָהער: ווער פֿאָן וויבערגעטוואָך געפֿאלען פֿיערעט,

zu Pflichten seine ab selbst sich hält Sünde seiner Ursache selbst ist
 חיות ועלבות אורח'כע זייער זינדע, האלט זיך ועלבות חב, זיינע פשוט'טען לו
 zu Hölle eine selbst sich zieht und erfüllen
 ערפילונען חו' ליעהט זיך ועלבות חיינע האללע לו.

Schüler waren Arbelite der Nitthai und Parachia's Sohn der Zehosua
 יחושע, דער זאָהן פּרחה'י, חו' נתאי דער חרבעליטע וואָרען טילער
 schaffe sagen zu pflegte Parachia's Sohn Zehosua Vorigen beiden der
 דער ביידען פֿאָריגען. יחושע, זאָהן פּרחה'י, פֿאַלעגטע לו זאָגען: טאָפֿע
 Menschen jeden beurtheile und Freund einen dir erwirb Lehrer einen dir
 דיר-חיינען לעהרער, ערוויב דיר חיינען פֿריינד, חו'ד בעאורטהיילע יעדען מענטשן
 Seite besten der nach
 נאָך דער בעמטען זיטע.

einem von dich entferne Wahlsprüche zum hatte Arbelite der Nitthai
 נתאי דער חרבעליטע האָטטע לוס וואָהלספּרעכע: ענטפֿערנע דיר פֿאָן חיינען
 daß nicht glaube und Gottlosen dem zu nicht dich gefelle Nachbar bösen
 באָזען נאָכבאָר, געזעללע דיר ניכט לו דעסן גאָטטלאָזען, חו' גלויבע ניכט, דאס
 feihest entgangen Handlungen deiner Vergeltung der du
 דאס דער פֿערגעלטונג דיינער האַנדלונגען ענטגאָנגען זייעט.

Fortsetzung.

יהודה¹⁾, זאָהן טבאי²⁾, חו' שמעון³⁾, זאָהן שמאי⁴⁾, ביידע טילער
 דער ערטערען, האָטטען פֿאָלגענדע וואָהלספּרעכע: דער ערטערע פֿאַלעגטע לו
 זאָגען: חלו ריכטער בעטרעג דיר ניכט וואָ חוין זאָוואָלטער, בעטרעגטע דאס
 פֿאַרטהייט זאָ לזאָג זאָ פֿאָר דיר טעהען, ביידע חלו גלייך חוואָגערעכט; זאָבאָלד
 זאָ חבער חבגעטרעטען זינד חו' דען אורטהיילונספּרוך פֿאָגענאָווען האָבען, זאָ
 זעהע זאָ וועדער חן, חלו וואָרע קיינער פֿאָן ביידען טערעפֿער געוועזען.
 שמעון, דער זאָהן שמאי⁵⁾, זאָגטע: חוואָגערעכטע יאָ ניכט, דאס לייגען
 גענויאַ חוואָלפֿאַרטען; ניס דיר חבער מיט דיינען וואָרטען זעהר חוין חבט, זאָ
 מאָכטען דאָדורך געלעגענהייט לו לייגען פֿידען.
 שמעיה⁶⁾ חו'ד אבמליון⁷⁾, טילער דער ביידען עראטערן, האָטטען פֿאָל-
 גענדע וואָהלספּרעכע: שמעיה פֿאַלעגטע לו זאָגען: ליעב דאס חרבייט, האָסע דאס
 עהרענווירדען חו' דאָקאָג דיר ניכט לו דען גראָסען.

- 1) Jehuda.
- 2) Labai.
- 3) Schimon.
- 4) Schetach.
- 5) Schamaja.
- 6) Abtalion.

אבמליון פלעגטע לז זאגטן: **חיהר** ווייזטן, זייד פֿאָרזיכטיג. מין חירען
לעהרען! ווער ווייס, ווען מייך דאָז לֶאָז טריפֿט, וואָסערטפֿאַסט פֿאַלטרעטטן, מוי
חיהר ווערדעט פֿערטרעבען, דאָהער וואָז מאָגענאָדעז וואָסער חיוט (דאָז הייסט וואָז
חירע לעהרען מיסדריטעט ווערען), זאָ דאָס טילער דיא נאָך מייך קאָמוטען דאָס
געניסען אונד היטטערבען, זאָ וואָרע דער נאָמע דעז הערן דאָרויך ענט-
היליגעט.

הלל (י מוי **שמאי** ²⁾, ביידע טילער דער פֿאָריגען, האָטטען פֿאָלגענדע
וואָהלטפֿריכע. **הלל** פֿלעגטע לז זאגטן: געהאָרע לז דען טילערן **אחרן** ³⁾, זייעבע
דען פֿרידען, בעטערעבע דיך חייטראַכט לז ערהאַלטען; זייעבע דיא זענטען, אונד
זייעט זיא לזס געזעטלע.

נאָך פֿלעגטע ער לז זאגטן: ווער זיינען ראהם מאָזברייטען ווילן, דער פֿערלערט
זיין גאָלד. ווער זיינע קעגנטייעט ניכט פֿערזעהערט, פֿערזעהערט זיא, ווער גאָר
ניכט לז לערנען פֿערלונגט, פֿערדיענט ניכט לז זעבען.

פֿערנער זאגטע ער: זאָרגע מייך ניכט פֿיר מייך, ווער דען זאָלטע עז טהון?
זאָרגע מייך בלאָס פֿיר מייך, וואָז בין מייך דאָן? אונד געמעהט: ניכט יעטלט,
וואָן דען?

שמאי זאגטע: מאַכע דיא ערלערנונג. דעז געזעטלע לז דיינעם פֿאָרזיכטיגען
געטאָפֿטע, פֿערטפֿריך וועניג אונד זייעטע פֿיעל, אונד בעגענגע יעדעס זענטען
מיט פֿרייזליכקייט.

דער לעהרער **גמליאל** ⁴⁾ (האָטטע לזס וואָהלטפֿריכע: האָלטע דיר מיינען לעהרער,
דאָזיט דאָ דער לזייעל זיבערהאָבען זייעט; זאָגער דאָז פֿערלעהאָטען דיינער
גיטער לזסע ניכט נאָך מאָגעפֿאָהרעס זיבערטלונגע געמעהטן.

מין זאָהן **שמעון** זאגטע: מאַטער ווייזען בין מייך מאָפֿגעוואָלען, אונד האָבע
פֿיר דען טטערבליצען ניכטו לזטראָגליכער געפֿאָרען, פֿאָ דאָז טווייגען; דאָז לעהרען
חיוט ניכט דיא הויפטוואָכע, זאָנערען דאָז דאָרנאָך-האַנדען זיבערהויפט; ווער פֿיעל
רעדעט, פֿערלונגסט נור פֿעלער.

דער לעהרער **שמעון**, **גמליאל** ⁵⁾ זאָהן, האָטטע לזס וואָהלטפֿריכע: דורך
דרייז דינגע בעטטעהט דיא וועלט, דורך רעכט, וואָהרהייט אונד חייטראַכט; דען
זאָ הייזט עז מין דער טריסט: וואָהרהייט, רעכט אונד פֿרייער ריכטען מין חייטערן
טהאָרען.

רבי **חנניא** ⁶⁾ זאָהן **עקשיא** ⁷⁾, זאגטע: דער עוויגע וואָלטע **ישראל**

1) Hillel.

2) Shamai.

3) Aaron.

4) Gamliel.

5) Hanania.

6) Akafchia.

בעגליקען, דארום גאב ער זיךס פילע געוועטלע אונד פארטריפטען. דען ער
היינט: דעם עוויגען געפאלט ער, זייער פאלקאממענהייט ווילען דאז געוועטן
גראס לז מלכען אונד לז פערדערליכען.

IV.

2) Alte Schreibung.

Der dreiundzwanzigste Psalm David's.

Nach J. Burtorf, „Thesaurus gramm. ling. sanct. hebr.“, S. 651.

געברעכן nit wert Ich Girt mein is Gott David zu Gesang Ein
א מיין גירטאנג לז דוד. גוט מיז מיין הירט. איך ווערט מיט גיברעכֿן:
führt Ruhung der Waffern Auf hauern mich er macht Gras des Wohnung In
ב אין וואונגאג דיט גראז מלכט ער איך הירטאנג. אונד וואונגאג בירט
nich er
ער איך.
um Gerechtigkeit der Steigen den in mich führt er Sel mein derquidt Er
ג ער דרקוויקט מיין זיל, ער בירט איך אין דען טטיגן דר גירעכטיגקייט אונד
וילען Namen seines
זיינט נאמן ווילן.
nit mich ich fürcht Totes des Schatten des Thal im geh ich wenn Auch
ד איך ווען איך גיה איס טאל דעם טאטן דיט טוטט בירכט איך איך מיט
mich trösten die Stab dein und Ruth Dein mir mit bist du Denn Böses
בוינט. דען דז ביטט מיט מיר. דיין רוט אונד דיין טאטא דז טרויטאן. איך:
gemacht feist haßt Du Feinden meinen gegen Tisch ein mir anrichten wiest Du
ה דז ווירטט אנריכטאן מיר מיין טיט גיגן. מיין פיינדן. דז האטט בייטט גימלכט
voll is Becher Wein haubt mein Del mit
מיט אונד מיין הויבט. מיין בעכער מיט ואל.
will ich Und Leben meines Tag alle jagen nach mir sollen Genad und Gut Allein
י אללין גוט אונד גימלכט אונד מיר קי יאגן אונד טג זיינט לעבן. אונד איך וויל
Zeit lange Gottes Haus im ruhen
רואן איסן הויז גאטט לזאנגי לייט.

ein bei ar
טאן ביי אונד
Kammer-Zu
און קאמער
mit wollen
מיט ווילען
ist der
זיט דער
und waren
אונד ווארען
ist der
זיט דער
nahmen und
נאמן אונד
mit dem
מיט דעם
Mutter die
מוטער די
die
די
und sie ging
אונד זי גינג
gibt die
גיבט די
in Kammer
אין קאמער
den
דען
das haben
דאס האבן
mit dem
מיט דעם
waren da
ווארען דא
mit dem
מיט דעם
gehat da
געהאט דא
die
די
verheirathet
ווערדערהאט
die
די
freuden die
פריידען די
die
די

1) Ein
2) Bei
3) Ein
4) Bei
5) Ein
6) Ein
7) Ein

Die Maurer zu Regensburg.

Amsterdamer Maasebuch, Maase 171.

einem bei arbeiten die Mäurers zwei waren da Regensburg zu Geschach Maaseh מעשה. גיטאך לז רעגנטבורג דא ווארן לויזא וויאדערט דא מרבתן ביזא חייטן
KammerZuben die in sie sachen da arbeiten sie wie und GassenZuben der in Zuben יודן
יודן אין דער יודן גאסין, אזוי וויא זיא מרבתן דא גאסן זיא אין דא יודן קאמיר
mit wollten sie daß anander mit sich sie beratheten Da liegen Gold und Silber viel פיל
פיל זילבר אזוי גאלד ליגן. דא בראטטן זיא ניד מיט אנדער, דאז זיא וואלטן מיט
und waren Schul die in Zuben die weil der steigen ein Kammer die in anander אנדער
אנדער אין דא קאמיר מיין טטייגן, דר וויז דא יודן אין דא טול ווארן, אזוי
nahmen und anein da stiegen und also auch thäten sie und nehmen wof ein= Alles אלס
אלס מיין וועק יי נעמן אזוי זיא טעטן אך אזא אזוי טטייגטן דא מיין אזוי כאטן
Mäurer die von einer sich gedacht Da Gold von und Silber von Chaphazim viel פיל
פיל חפאזים יי פון זילבר אזוי פון גאלד. דא גידאכט זיך מיידר פון דא וויאדער:
und hin ging Und richten aus= alleinig wohl es will Ich Chawer ein mir soll was וואז
וואז זאל מיר מיין חביר יי אך ויל עז וואזאז אלייניג אויט ריכטן. אזוי גיגן היין אזוי
in Hammer ein mit kriechen araus noch zum wellen hat er da Chawer sein schlug טאג
טאג זיין חביר, דא ער האט וועגן לוס למך ארויט קרייכן מיט מיין האמיר אין
das nahm und todt war und Kammer die in fiel rab ein= er daß Kopf sein זיין
זיין קאפף ראט ער מיין ראב פיל אין דא קאמיר אזוי וואר טוט, אזוי כאט דאט
waren Da mit der= wof ein= lauft und Peger den von alles Gold und Silber זילבר
זילבר אזוי גאלד אויט פון דען סיגד יי אזוי לויפט מיין וועק דער מיט. דא ווארן
gefang da kamen Schulen der aus nun sie wie und Schulen der in Israel col nun כון
כון כל ישראל יי אין דער טולן, אזוי וויא זיא כון אויט דער טולן קאטן, דא גיפאנד
berfahrten Da liegen Peger ein Kammer fein in Haus dem von habbajij Bal der דער
דער בעז הבית יי פון דעם הויז אין קאמיר מיין סיגד ליגן. דא דערטראקין
fürchten sie Denn thun wof ein= Sob im Peger den sie wollten Da sie זיא
זיא דא וואלטן זיא דען סיגד מיט מוד יי מיין וועק טון. דען זיא פערטטן

- 1) Hintweg.
- 2) Kostbarkeiten.
- 3) Genosse, Theilnehmer.
- 4) Zeichnam.
- 5) Ganz Israel, alle Juden.
- 6) Hausherr.
- 7) Im Geheimen.

Nvé=Callé mant, Gaunerthum. III.

haußen es man hat Da geschach schier aach als laß Ueber: ein vor sich
 זיך פֿר מיין איבער לײַז חיוי 1) חלזי אך שײַך גשחך. דא האט מן עז באווען 2)
 memiß Goi ein hatten Schudim wie geworden gewahr Gass Gojim die in
 מיין דיא גויס גאט גיומער גיומערדן, ווילא יהודים 3) האטן מיין גוי 4) וויילא
 wollten und laufen zu Gassen Juden die in Gojim viel kamen und gewesen
 גיווען 5), מוזי קאמין פֿיל גויס 6) מיין דיא יודן גאסן לז לויפֿן מוזי וואלטן חיוי 7)
 fluss lief und gehn zu aach Ghsifid Zuda Rabbi kam Da machen Gesera ein
 מיין גזירה 8). מאכטן. דא קאמט רבי יודא חסיד 9) אך לז גין, מוזי לײַז פֿלוקס
 ihr Wellt thun da ihr wellt was Aboni sagt und Gren Rosch zum
 לזס דאט ערן 10) מוזי זאגט: מרזי 11), וואט וועלט מיר דא טאן? וועלט מיר
 daß wohl doch wißt ihr und brengen um: Volk viel also Mann tobtten einem von
 פֿון מיינס טאטן מאן אז פֿיל פֿאלק מוס ברענגן, מוזי מיר וויט דאך וואלט דאז
 euch es will ich und gearbet hinnen haben zwei die denn haben gethan nit mirs.
 מירט ניט גיטאן האבן, דען דיא לויילא האבן היקן גיארבט, מוזי אך וויל עז מיין
 Gren Rosch der sprach Da gebracht um: hat andern den einer daß beweisen
 בווייזן, דאז מיינר דען מירדן האט מוס גיבראכט. דא טערמך דער דאט ערן
 wider: Leid kein euch von keinem soll da beweisen das mir willst du wenn ich zu
 לז מוס: ווען דאז וויטט מיר דאז בווייזן, דא זאל קיינס פֿון מיר קיין לײַז ווירד
 sprach Da Gassen die in halten still Weil ein Gojim die heißt und fahren
 פֿארן; מוזי הייסט דיא גויס מיין וויל טטל האלטן מיין דיא גאסן. דא טערמך
 kann nit Mordener der mir daß thun zu: Wforten die neiert laßt Ghsifid der
 דער חסיד: זאגט מיינרט 12) דיא פֿארטן לז טאן, דאט מיר דער מירדנר ניט קאן
 schrieb und hin Ghsifid der ging Da halb also es geschach Da laufen mel ein:
 מיין וועק לויפֿן. דא גיטאך עט אזא באלד. דא גינג דער חסיד היין מוזי טריב
 Da Hand die in Harug dem sie gab und Schmuos heiligen mit Kemea ein
 מיין קאיעה 13) מיט הייליגן שמוא מוזי גאב זיא דעס הרקן מיין דיא האנד. דא

1) Chass wescholom, Gott behüte! (Eigentlich: schöne und
 gib) Frieden!

2) Baußen, verstorben vom nd. buten, draußen.

3) Die Juden.

4) Christ.

5) Memiß fein, tödten.

6) Plural von Goi.

7) Siehe oben Note 1.

8) Verordnung, Beschluß.

9) Der Fromme, Gütige.

10) Bürgermeister.

11) Mein Herr.

12) Nur.

13) Kemea, kmea, komeo, komea, ein mit Charakteren beschriebener
 Pergament- oder Papierstreifen, Amulet.

hinter ihm er sach der Da um sich sach und auf wieder Harug der stund
 שטאנד דער הרוג ¹⁾ ווידר מויל' אונז זאך זיך חוס. דא דער זאך ער מיט הינטר
 du ihm zu sagt und ihm zu er lauft Da borgen ver: stehn andren ein
 מיין מנדן טיטן פֿר בארגן. דא לויפט ער ל' מיט אונז זאגט ל' מיט: דא
 gethan darum hastu das und gebracht Leben mein um mich hast du Mordener
 אמרדנר, דא האטט מיר חוס מיין לעבן גיבראכט, אונז האט האטט דרום גיטן
 gegangen hin bist du und gehat alleinig gern hast Genewo die du das um
 חוס דא דא דא גלייב ²⁾ האטט גערן אלייניג גיהאט אונז דא ביטט הין גיגאנגן
 gefallen arab bin ich das geschlagen Kopf mein in Hammer den mir hast und
 אונז האטט מיר דען האמער מין מיין קאפף גיטלאגן, דא מיר בין אראב גיפאלן
 war und tofes ihn legt und ihm man nahm Da anein Kammer die in wieder
 ווידר מין דא קאמער מאיין. דא נאכט מן מיט אונז ליגט מין תופש ³⁾ אונז וואר
 der sagt Da geschach aach ihm als Tot zum urtheilt ver: warm zu gleich
 גלייך נא ווארט פֿר אורטיילט ל'ט טאט, אונז מיט מיר גיטמך. דא זאגט דער
 also gehalten auf: nit hätt euch ich wenn nun Secht Eren Mosch den zu Ghosib
 חסיד ל' דען ראט ער: זעכט נון ווען מיר מיין העט מיט מויל' גיהאלטן, אונז
 wahr war es Eren Mosch der sagt Da gossen ver: Blut unschuldig viel ihr hätt
 העט מיר פֿיל אונטלדיג בלוט פֿר גאסן. דא זאגט דער ראט ער, עט ווער וואר
 ich ober geschehen nimmer soll es mir es zeigt ver: Meister lieber drum gewesen
 גיווען, דרום ליבר מייסטער פֿר לייזט עט מיר עט זאל יאזר גיטעהן, אונד מיר
 reiche viel hat Peger der Nun kommen zu Wahrheit rechte die auf sehen erst soll
 זאל ערשט זעהן מויל' דא רעכטי ווארהייט ל' קאנן. נון דער פיגער האט פֿיל רייכי
 ihm wollten sie leben lassen Peger den sollt er Ghosib dem sie baten so Freund
 פֿריינט, נא באטן זא דעס חסיד ער זאלט דען פיגער לאזן לעבן, זא וואלטן מיט
 er Denn Ghosib dem bei Meinung kein war es Aber geben Lohn zu Geld viel
 פֿיל געלד ל' לון געבן. אבר עט וואר קיין מיינונג בייז דעס חסיד. דען ער
 Da Harug dem von wieder Kemea die er nahm Also thun nit es darf er sagt
 זאגט ער דאך עט מיט טון. אונז נאכט ער דא קאמער ווידר פֿון דעס הרוג. דא
 dem thät Eren Mosch der und aach Peger ander ein wie nieder ein: wieder er fiel
 פֿיל ער ווידר מיין יאזר וואר מיין מנד פֿיגער אך, אונז דער ראט ערן טעט דעס
 nach der: Guts viel Ghosib
 חסיד פֿיל גוט דער נאך.

1) Harug, der Gemordete.

2) Das Gestohlene, Diebstahl, Raub.

3) Gefängniß.

VI.

Rabbi Amram's Begräbniß zu Mainz

Amsterdamer Maaſebuch, Maaſe 242.

hat der Amram Rabbi geheißt hat der Ghoſib einem an Geſchach Maaſe
מעשה. ¹⁾ גיטאך און מיינען חסיד דער האט גיהייסן רבי עמרם, דער האט
 war er und gehalten Jeshivo er hat da und Rhein an Kölln in gewohnt
 גיטאכט און קעלין און ריין און דא האט ער יטיבה ²⁾ גיהאלטן, און ער וואר
 geworden krank er war aso war alt Ghoſib der nun Da heimen der- Mainz in
 און זענען דר הייטן. דא און דער חסיד אלט וואר, און וואר ער קראנק גיטאכט.
 da Talmidim liebe Mein sie zu sagt und Talmidim seine nach er schickt Also
 און טינקט ער נאך זיינע הלמידים ³⁾ און זאגט לו זיא: מיינ ליבה הלמידים, דא
 Mainz zu sollt mich ihr daß Begehr mein war Also sterben wer und ich lieg
 ליג איר און ווער טעערבן. אלס ווער מיינ ביקער, דאס מיר זיך זעלט לו זענען
 lieber Unser wieder Talmidim seine sprachen Da than Kawura zu Kelttern mein bei
 ביים מיינ זעלטן לו קבורה ⁴⁾ טאן. דא שטראכען זיינע הלמידים ווידר: אונזער זיכר
 zu weit so Saffono große ein is es Denn than nit mir können das Rabbi
 רבי, דאס קענען מיר ניט טאן. דען עט איז מיינ גרויט סכנה ⁵⁾ און ווייט לו
 mich seit so bin gestorben ich Wenn wieder Amram Rabbi sprach Da führen
 פירן. דא שטראך רבי עמרם ווידר: ווען זיך גיטאכטן בין, און זיט זיך
 ein in Draun den nach der- stellt und Draun ein in mich legt und metaher
 ווער ⁶⁾ און זיגט זיך און מיינ און ⁷⁾ און זעלטן דר נאך דען און און מיינ
 Wie will bin es wo gehn allein Schiff das laßt und Rhein den auf Schifflein klein
 קליין טיפליין און דען ריין, און זאגט דאס טיף אליין גין וואו עט היין וויל. וואו
 und metaher Talmidim sein ihm waren da war gestorben Amram Rabbi der nun
 און דער רבי עמרם גיטאכטן וואר, דא ווארן מייס זיין הלמידים ווער, און
 den auf Schifflein klein ein in Draun den thäten und Draun ein in ihm legten
 זיגטן מייס און מיינ און זעלטן דען און און מיינ קליין טיפליין און דען

1) Die Begebenheit wird auch nach Regensburg verlegt. Deshalb hat die
 amsterdamer Ausgabe des Maaſebuches folgende Vorbemerkung:

אין דעם מעשה טיט, דאס מיינ טייל זיט זאגן, עט ווער לו רעגנטבורג גיטעגן.
 דאס קאן ניט זיין. דען און רעגנטבורג און זענען וואו און מיינ טיט וועג זיכר
 נר ביז און דען מיינ שטראס און דא גיט שטראס אב.

2) Schule, Akademie, Universität.

3) Schüler.

4) Begräbniß.

5) Gefahr.

6) Metaher sein, reinigen.

7) Dron, Draun, Schrank, Truhe, Sarg.

Mainz nach es bis laufen zu an Strom den legen Schifflein das hebt Da Rhein
 ריין. דא הייבט דאז טיפליין קיגן דען שטראם און לויפן, ביז עס נאך מעגן
 den legen Schiff das wie sahen Wunder groß das Leut die nun Wie kam
 קאמט. וויאז עס דאז לוייט דאז גרוס וואונדער זאכן, וויאז דאז טיף קיגן דען
 in Meß ein wie sahen und zu derz sie laufen da kommt alleinig auf Strom
 שטראם מויל מייניק קומט. דא לויפט דאז דר לויאז זאכן וויאז מיין אה (1) מין
 und sein Heiliges eynes gewiß muß das sie sagten Da liegt Draun ein
 מיין מרון ליגט. דא זאגטן זאז, דאז מוז גיוויט עפעס (2) הייליגט זיין מויל
 nach griffen und hin Leut die gingen Da thun Kawure zu ihm soll man begeherten
 ביגערטן, און זאל מיס לוי קבורה טון. דא גיגן דאז לוייט היין מויל גריפן נאך
 sagten und Gojim die gingen Da sich hinter Schifflein das lauft Da Schifflein dem
 דעסן טיפליין. דא לויפט דאז טיפליין הינטר זיך. דא גיגן דאז גויס מויל זאגטן
 Rhein an laufen zu Stadt ganze die kam Da Mainz von Hegmen dem es
 עס דעסן העגמן (3) פון מעגן. דא קאמט דאז גאנצער שטאט לויפן און ריין,
 Borten den an Zehudim die nun wie Und anander durch Lehawbil Gojim und Zehudim
 יהודים מויל גויס להבדיל (4) דורך חגבר. מויל וויאז עס דאז יהודים און דען בארטן
 Schifflein das ging da sehen Wunder groß das aach wollten und kamen Rhein von
 פון ריין קאמטן, מויל וואלטן נאך דאז גרוס וואונדער זעהן, דא גיגן דאז טיפליין
 kannten Da greifen Schifflein das nach wieder Gojim die wollten Da zu Zehudim den zu
 לוי דען יהודים לוי. דא וואלטן דאז גויס ווירד נאך דאז טיפליין גרייפן. דא קאמטן
 Schifflein das lauft da griffen nach derz Gojim die daß oft so Denn nit sie
 זאז זיט. דען זאז מופט דאז דאז גויס דר נאך גרייפן, דא לויפט דאז טיפליין
 begehrt Zehudim den zu Schifflein das daß sach scheinparlich man das bis sich hinter
 הינטר זיך, ביז דאז און טיינערנאך נאך, דאז דאז טיפליין לוי דען יהודים ביגערט
 Schiff das in Ghebt Zehudim die zu Gojim die rufen Da Gojim den zu nit und
 מויל זיט לוי דען גויס. דא רופטן דאז גויס לוי. דאז יהודים: גיט מין דאז טיף
 Zehudim den zu wieder Schifflein das ging Da is Schiff dem in was secht und
 מויל זיכט, וואז מין דעסן טיף מי. דא גיגן דאז טיפליין ווירד לוי דען יהודים.
 war Da auf Draun den thäten und anein Schifflein das in Zehudim die gingen Da
 דא גיגן דאז יהודים מין דאז טיפליין מיין, מויל טעטן דען מרון מויל. דא וואר
 drinen stund da ihm bei lag Brief ein und Meß ein Draun dem in
 מין דעסן מרון מיין אה, מויל מיין ברייב זאך בייט מיס, דא שטוד דריין
 seit Mainz von Zehudim ihr Freund und Brüder liebe Mein geschrieven
 גימריבן: זיין ליבה ברידר מויל פריינד, מיר יהודים פון קיך (5) מעגן, זיט

1) Todter, Leiche.

2) Etwas.

3) Bischof, ἡγμενός.

4) Lehawbil, zur Unterscheidung, nämlich heiliger und unheiliger Gegenstände, besonders zwischen Juden und Nichtjuden (von בָּדַל, badal, scheiden).

5) קהלה קדושה, kehillo kedoscho, heilige Gemeinde.

gestorben bin ich denn Ursache die is kommen euch zu bin Amram ich daß wissen
 וויסן, דט מיר עמרם בין לו מיר קומן מיז דא: מורזאך, דען מיר בין גיטטמרבן
 Meltern mein bei sollt mich ihr daß euch von Begehr ich und Kölln in
 מין קיק קעלין, מוז מיר ביקער פון מיר זאלט בייה זיין עלטרן
 lang und Scholom viel sein soll euch zu Und liegen Mainz zu aach die thun Kawure zu
 לא קבורה טון, דא מיר לו מענק זיגן. מוז לו מיר זאל זיין פיל טאטן נא מוז לאך
 trauern zu an all sie hebten da sachen Brief den Zehubim die nun wie Und Leben
 לעבן. מוז וואו מן דא יהודים דען בריק זאכן, דא העבטן זיח אל מן לו טרווארן
 feit Mus: viel Gajim die trieben Da Land das auf araus Draun den thäten und
 מוז טעטן דען מרון מרויט מויז דט לנד. דא טריבן דא גויס פיל ענא קייט 1)
 den konnten Gajim die Aber sie schlagten und Zehubim die über sich stärkten und
 מוז טטערקטן זיך מירב דא יהודים מוז טאגטן זיח. מבר דא גויס קאנטן דען
 den sollt man Hegmon der gebot bald So brengen Statt der von nit Draun
 מרון ניט פון דער טאטט ברענגן. זאל מאלד גיבאט דער הגמון, מן זאלט דען
 ließ Also geführt wert awel Zehubim die von nit er daß hitten ver: da Draun
 מרון דא פיר היטן, דט ער ניט פון דא יהודים מוועק ווערט גיפירט. מאלו זיט
 die trieben Da groß gewaltig war die bauen brüber Tiflo ein Hegmon der
 דער הגמון זיין היפלה 2) דריבר בוואן, דא וואר גיוואלטיג גרוט. דא טריבן דא
 es Aber nehmen möchten Draun den sie daß Bitten mit Schtablonus groß Zehubim
 יהודים גרוט טהולוכה 3) מיט ביטן, דט זיח דען מרון מעכטן נעמן. מבר עט
 Tome Tiflo die noch heißt Tag heutigen den auf und nifs alles helfst
 העלפט מלז ניקט מוז מויז דען היטיגן טאג הייסט נאך דא היפלה טאט 4)
 sagt und Talmibim seine zu Scholom zu Amram Rabbi kam Nacht alle Und Amram
 עמרם. מוז מוז נאכט קאסן רי עמרם לו חלום 5) לו זיימי תלמידים מוז זאגט
 Kölln zu Talmibim die das Da Meltern mein bei mich Begrabt sie wieder
 ווידר זיח: ביקראבט מיר בייה זיין עלטרן. דא דאז דא תלמידים לו קענין
 Mainz zu nun sie Wie Mainz nach ziehten und traurig gar sie waren da hörten
 הערטן, דא ווארן זיח גאר טרווארג מוז ליהטן נאך מענק. וואו זיח מן לו מענק
 von Gannew den nahmen und Stadt der aus Nacht der bei sie gingen aso waren
 ווארן, מוז גיגן זיח בייה דער נאכט מוז דער טאטט מוז נאמן דען גנב 6) פון
 Rabbi nahmen und hin gingen und an Kleider weiffen ihm thäten und Elija die
 דא תלייה 8) מוז טעטן מיסן ווייטן קליידר מן מוז גיגן היין מוז נאמן רבי

1) Friebe.

2) Uebermuth, Spott, Frechheit.

3) Kirche.

4) Fürsprache, Verwendung, Vertretung.

5) Tiphlo tome, unreine, unheilige Kirche.

6) Cholom, Traum.

7) Dieb.

8) Galgen.

Amram Rabbi thäten und Statt die an Ganneu den legten und Draun den aus Amram
 עמרם חזיו דען חרון, חזיו ליגטן דען גנב און דיא טטאט, חזיו טעטן רבי עמרם
 Esob in blieb und magil Zehudim war und Aelteren sein bei Ramure zu
 לו קבורה בייא זיין עלטרן חזיו הק"בה י וואר יהודים חזיו חזיו בליב חזיו חזיו י

VII.

Rabbi Eliesar und die Schlange.

Aus dem Sepher Maase Haschem (1696).

(יז)

über Chawerim seine mit is Josai Ben Simeon Rabbi von Sohn der Eliesar Rabbi
 רבי אליעזר, דער און פון ר טי ב י חזיו חזיו חזיריס (1) חזיר
 gewesen heiß sehr is und gebrennt stark gar Sonn die hat so gangen Fels
 פֿעלד גאנגן, און האט דיא און גאר טטאטק גיברענט, חזיו חזיו גער הייס גיווענן.
 die gewachsen sein Kräutlich gute eitel da gekommen Fels ein auf sie seinen So
 און זיין זיא חזיר חזיר פֿעלד גיקומן, דא חזיר גוטי קרייטיך זיין גיוואקסן, דיא
 getragen haben Peroff gute die gestanden Bäumen und haben geschmeckt wohl gar
 גאר וואלט גיטאקט האבן, חזיו ביומן גיטטדן, דיא גוטי פיריה (2) האבן גיטראקן.
 mit Eliesar Rabbi sich hat Also gewesen bei der: auch seinen Brunnen Duell- füße und
 חזיו חזיר קוועטן ברוקן זיין חזיר דר בייא גיווענן. חזיו האט זיך ר" ח חזיר
 Hix große der wegen von geruhet ab- sich haben und gefest nieder- Chawerim sein
 זיין חזיריס נידיר גיוועלט חזיר האבן זיך חב גירואט פון וועגן דער גרוטי היך.
 sein gekommen Fels kühlen ein so auf sie daß Simcho große ein hatten sie Und
 חזיר זיא האטן חזיר גרוטי טאדה (3), דאז זיא חזיר און קילן פֿעלד גיקומן זיין
 lauft und Schläng mächtige große ein kam so saßen da Weil ein sie wie und
 חזיר וואלט זיא חזיר וואלט דא זאסין, און קאסן חזיר גרוטי מעכטיג טאנק חזיר לויפט
 zu Eliesar Rabbi sprach da lauft also sie wie und bei vor- sie stark gar
 גאר טטאטק זיא פֿאר בייא חזיר וואלט זיא חזיר לויפט, דא טטאטק רבי חזיר לויפט
 du dem Mann dein denn heim ein- Weg dein wieder geh Nachasch Nachasch Nachasch der
 דער דאס (4): דאס, דאס, גיא ווירד דין וועגן חזיר הייס, דען דין חזיר דעס דא

1) חזיר, hakodusch boruch hu, der Heilige, er sei gesegnet.

2) Magil sein, behüten.

3) Geheimniß.

4) Genossen.

5) Früchte.

6) Freude.

7) Schlange.

nifs ihm darfst du und gethan Teshuwa hat der bringen um: sollen hast
 האמט זאלן חוס ברענגן, דער האט המוזה (י) גיטאן אזוי דא דארעמט מיט
 Rabbi sagt Da Nachasch der zu sagt er was Abba Rabbi ihm frägt Da thun
 טון. דא פֿרעגט מיט רבי אבא, וואס ער זאגט לו דער נאט. דא זאגט ר'
 du ruf zu: du geh Nachasch der zu wieder sagt er Und still Schweigt Eliezar
 ח : טוויקט טייל. אזוי ער זאגט ווידר לו דער נאט: גיט דא לו ריק, דא
 Denn than nifs ihm darfst du gethan Teshuwa hat Mann der denn Nachasch
 נאט, דען דער מאן האט המוזה גיטאן, דא דארעמט מיט ניקט טאן. דען
 will und sein fromm ganz will er daß gewesen mekabbel sich auf hat Mensch der
 דר מענט האט חוץ זיך מקבל (י) גיטען, דאט ער וויל גאנץ פֿרום זיין אזוי וויל
 sich hinter nit ging und stehn still Nachasch die bleibt Da tan Teshuwa große
 גרויס המוזה טאן. דא בלייבט דא נאט טייל טיין אזוי גיט, מיט הימער זיך,
 Schlang die warum wohl Eliezar Rabbi merkt So weiters nit aach ging und
 אזוי גיט, מיט ווייטערט. דא מערקט ר' אליעזר וואס, וואס דא שטאנ
 und wert tan Nachasch die was zu sach und still schweigt er Und steht still
 טייל טייל. אזוי ער טוויקט טייל אזוי זאך לו, וואס דא נאט טאן ווערט, אזוי
 laufen zu an wieder sie hebt Da stund still Schoo halbe ein legen sie wie
 וואס זי קלגן איין הילי טעה (י) טייל טאנער. דא הייבט זי ווידר אן לו לויפֿן,
 Rabbi sagt Da bringen um: Menschen den wollt und gehn fort als wollt und
 אזוי וואלט אלץ פֿארט גיין אזוי וואלט דען מענטן חוס ברענגן. דא זאגט ר'
 nit willst Du willst du was wohl weiß ich Nachasch Nachasch wieder Eliezar
 ח ווידר: נאט, נאט, מיך ווייט וואס, וואס דא וואלט. דא וואלט מיט
 dorten ruhest du wo Höhl dein in und ruf zu: geh Darum gehn heim ein: leer
 לער איין הייט גיין. דארום גיט לו רוק אזוי איין דיין היל, וואס דא נאט, דאט
 der und begafelt Zehude ein erst hat der Ein liegt von der: weit nit
 מיט ווייט דער פֿון ליגט איין, דער האט ערמט מיין יהודה בגלות (י), אזוי דער
 dem Statt an memiff ihm sei und hin nun Geh schläft und nun liegt Gaslan
 גאלן (י) ליגט און אזוי טאטעט. גיט און היין אזוי זיט מיט מויה (י) אן טאטעט דעם
 von hört das Nachasch die bald also: bringen um: sollen hast du dem Zehude
 יהודה, דעם דא האט זאלן חוס ברענגן. דא בלד דא נאט דא הערט פֿון
 sehr sich wunderten var: Ghamerim die und ruf zu: sie läuft da Eliezar Rabbi
 רבי אליעזר, דא לויפט זיט לו רוק, אזוי דא חבירים פֿאר וואונדערן זיך זען,
 hat Nachasch die mit er was sagen doch sie sollt er ihm frägten sie und
 אזוי זיט פֿרעגטן מיט, ער זאט זיט דאך זאגן, וואס ער זיט דא נאט האט

1) Buße.

2) Mekabbel sein, bekommen, empfangen.

3) Stunde.

4) Begafeln, keraufen.

5) Räuber.

6) Memiff sein jemanden, jemand tödten.

geschickt is von Nachasch die daß Eliesar Rabbi sagt Da gehat vor:
פאר גיהאט. דא נאגט ר" ל, דאט דיא נאט פון האמי (1) מיז גיטקט

Averos viel hat er denn bringen um= Nehude ein sollen hat und geworden
גיווארדן, מוזי האט נאלן מיין יהודי מוס ברענגן, דען ער האט פיל עבירות (2)
than wollen hat und ausgangen Der ihr von is Nachasch die weil Und gethan
גיטאן. מוזי ווייל דיא נאט מיז פון מיר מורט מוינגאנגן מוזי האט וועלן טאן,
hat und geworden fromm Nehude der is weil Der= geworden is befohlen an= ihr was
וואו מיר מן ביפולן מיז גיווארדן. דער ווייל מיז דער יהודי פרום גיווארדן מוזי האט
genommen an= Tephillo sein hat Zisborach Haschem und Shattaim sein auf Sharoto
חרטה (3) מויז זיין חטאים (4) מוזי האט זיין הפלה (5) מן גיטאן

daß gesagt ihr hat und kommen antfehen Nachasch der is Ruach ein und
מוזי מיין רוח (6) מיז דער נאט מנטקן קומן, מוזי האט מיר גינגט, דט
sie und tan nisch Adam Ben dem soll sie geheissen ihr hat Zisborach Haschem
האט מיר גיהייסן, זיא מאל דעם בן אדם (7) מיט טאן, מוזי דיא

ruck zu= wollen nit sie hat darum und Sammael dem von Gewe ein is Nachasch
נאט מיז מיין עבד (8) פון דעם סאמאל (9) מוזי דארום האט זיא מיט וועלן לז חוב
wieder mir Ruach der hat so soll gehen anders was erst ihr man his gehn
גין, ביז מן מיר ערמט וואט מנדער געבן נאל, מאל האט דער רוח מיר ווידר
geschlagen sehr ihm hat und begafelt Nehude ein hat Moscho der daß gesagt
גינגט, דאט דער רשע (10) האט מיין יהודי בגולט מוזי האט מיט גער גיטאנגן.

die ich soll darum Und gelegt schlafen Wald in sich er hat nach der= und
מוזי דער נאך האט ער זיך מין וואלד טלאפן גליקט. מוזי דארום נאל מיר דיא
Rabbi sagt er Und gethan aach ich hab und schiffen Waslan dem auf Nachasch
נאט מויז דעם גולן זימן, מוזי האב מיר מיר גיטאן. מוזי ער נאגט ר"

Satan dem man daß Simeon Rabbi Vater mein= von Bekabbolo das hab Ich Eliesar
ל: מיר האב דאז בקבלה (11) פון מיין פאטער ר" טאמאן, דאט מן דעם טאן

1) haschem jisborach, der Name (Jehovah, Gott), er werde gelobt.

2) Sünden.

3) Reue.

4) Sünden.

5) Gebet.

6) Geist.

7) Sohn Adam's, Mensch.

8) Knecht, Diener.

9) Name des bösen Geistes.

10) Bösewicht.

11) Kabbala, Empfängniß, Ueberlieferung. Bekabbolo, durch Ueberlieferung.

sagt er und stark sehr weint er Und ab sich ruht er und nieder Baum
 בוים ירד, אורי ער רוהט זיך אב. אורי ער וויינט זער טרארן אורי ער זאגט:
 um sündigt var: es hab ich denn recht ganz is Gott von Mischpot das
 דאס מיטשפוט ני פון גאט איז גאנץ איך דען חיד האב עס פאר זינדיגט אום
 groß so Mischpot sein Gott daß kenn der: ich und is kommen zu= das mir daß
 דאס מיר דאס לוי קומן איז, אורי חיד דער קען, דאס גאט זיין מיטשפוט אום גרוס
 hastu all über= und Sam in Tehom der as und Berg starke die as is
 איז אז דא טרארן בערג, אורי אז דער ההום ² אין ים ³, אורי איבר אל האטטו
 stufen zu sie um Beschäftigst dein über schicken kennst du die Schluchim dein
 דיין טלוחים ⁴ דיא דא קענטט טיין איבר דיין ביטעפנים, אום זא לוי טרוסן
 und geschehen aach mir is afo und dienst Var: ihr nach und Werken ihr nach
 נאך מיר ווערן אורי נאך מיר פאר דינטט, אורי אז איז מיר אר גיטען, אורי
 und sündigt var: es hab ich Denn gestraft Recht zu mich hast Gott du
 דאס גאט האטט זיך לוי רעכט גיטעראכט. דען חיד האב עס פאר זינדיגט, אורי
 von nit wein Ich ubeschibba beahawa mekabbel mir auf es bin ich
 איך בין עס אורי מיר [מקבל באהבה ובחיבה]. ⁵ איך ווין יט פון
 hat Din Weß heilig dein Denn hast gestraft mich du daß wegen deß=
 דעטט וועגן, דאס דא איך גיטעראכט האטט. דען דיין הייליג בית דין ⁶ האט
 nischit Adam Ben kein geschicht es Denn strafen zu mich um gewesen maskim
 אסכים ⁷ גיווען, אום איך לוי טרארן. דען עס גיטעט קיין בן אדם ⁸ (יטט,
 geschehen soll Mensch itlichen was aus Himmel in oben vor es ruft man oder
 מורד אן רופט עס פאר אום אין הימל אורי, וואס איטליכן זענט אזל גיטען,
 hab ich Aber gethan hab ich die Sind meine auf schrei und wein ich neiert
 נייאט איך ווין אורי טרייט אורי זינד, דא איך האב גיטאן. אבר איך האב
 sehr gar weint er und Werken böse meine durch gebracht zu der: selbst mich
 איך זעלברט דער לוי גיבראכט דורך זייני ביז ווערן, אורי ער וויינט גאר זער
 ihm zu sie gingen Also Geschrei das hörten Chawerim sein mit Eliesar Rabbi und
 אורי ר"י? א מיט זיין חבירים הערטן דאס גיטרייט. אזל גינגן זא לוי חים
 schreit und weint so er daß um wär geschehen ihm was ihm fragten und
 אורי פראגטן חים, וואס חים גיטען ווער, אום דאס ער אזל וויינט אורי טרייט?
 Stück groß ein ihm hätte und hat begastet Gaslan ein ihm wie er sagt Also
 אזל זאגט ער, וואס חים איין גולן בעגולט האט, אורי העט חים איין גרוס טריק

- 1) Gericht, Recht, Urtheil, Verfügung, Auflage.
- 2) Abgrund, Tiefe.
- 3) Meer.
- 4) Boten, Gesandte.
- 5) אהבה, ahawa, die Liebe. חיבה und chiwa (chibba), Liebe, Ergebung. Beahawa ubeschibba, in Liebe und Ergebung.
- 6) Bess din, Haus des Gerichts, Gericht.
- 7) Maskim sein, übereinstimmen.
- 8) Ben Adam, Menschensohn, Mensch.

Sohn sein Gaslan dem denn zu Welt das gehört dem Simeon heißt der gelassen
 גילאון, דער הייטט טומען, דעם גיהערט דאס געלט לז, דען דעם גילן זיין אן
 er habbajis Bal dem sag und gegeben ihm hats und gegangt ihm von hats
 האטט פון חסם גינגסט ¹⁾ חוץ האטט חסם גיגעבן, חוץ זאג דעם בעל הביה, ער
 Rabbi ihm wie als aso thät Zehude der Und lernen Thora lassen Kind das soll
 זאל דאס קינד לאזן חורה ²⁾ לערן. חוץ דער יהודי טעט חזו, חזו וויר חסם ר'
 dem von nifs weiters rührt er und Welt das er nahm aso hat geheissen Eliesar
 ח גיהיטן האט, חזו נאכס ער דאס געלט חוץ ער רירט ווייטער ניקט פון דעם
 die er küßt Also boten var: ihm hats Eliesar Rabbi Denn Sachen sein Gaslan
 גילן זיין זאכן. דען רבי חליעזר האטט חסם פאר באטן. חזו קיסט ער דיא
 das mir is wegen eurent: von wohl sich Ich sagt und Eliesar Rabbi von Händ
 הענד פון רבי חליעזר חוץ זאגט: חיד זיך וואול פון איינערט וועגן חזו מיר דאס
 Nachasch der zu Eliesar Rabbi sagt Da fort Weg sein ging er Und geschēhen Ness
 כס גיטעהן. חוץ ער גינג זיין וועג פארט. דא זאגט רבי חליעזר לז דער נאט:
 dir auf gosar ich bin nun und richt var: wohl gar Schlichus dein hastu Nun
 מן האטטו דין טליחוד גאר וואול פאר ריכט, חוץ מן בין חיד גוזר ³⁾ חוץ דיר,
 tan nischit Mensch kein sollst und Wüßher der in gehn wieder sollst du das
 דאס דא זאגט וויר גין חין דר מדבר ⁴⁾, חוץ זאגט קיין מענטט מיטט טאן.
 ging und Eliesar Rabbi legen sich bückt und auf Kopf ihren hebt Schlang die Und
 חוץ דיא טלאנג היבט מירן קאספן חוץ חוץ ביקט זיך קיין רבי חליעזר חוץ גינג
 hätt was gewesen da wären nit mir wenn Eliesar Rabbi sagt Da Wegs ihre
 חירט וועגט. דא זאגט ר' חליעזר: ווען מיר מיט ווערן דא גיווען, ווארט העט
 her mo: Chawerim die ihm fragten Also gestellt an: Sachen böse vor Nachasch die
 דיא נאט. פאר ביזי זאכן אן גיטטעלט. חזו פרעגטן חסם דיא חבירים, וואו הער
 und hat gesagt Alles ihm Ruach der daß Eliesar Rabbi sagt Da weiß das er
 ער דאס ווייט. דא זאגט ר' ח, דאס דער רוח חסם חזט גיזאגט האט, חוץ
 alles er hat klar so wär geschēhen Augen sein vor es wenn als ihm war es
 עז וואר חסם, חזו ווען עט פאר זיין חוץ גיטעהן ווער, חזו קלאר האט ער חזט
 der ihm die gewiesen Maffos die Eliesar Rabbi an hat Zehude der und gesehen
 גיזעהן, חוץ דער יהודי האט אן ר' ח דיא מכה ⁵⁾ גיווען, דיא חסם דער
 wieder war er und mispallē ihm auf war Eliesar Rabbi und hat geben Gaslan
 גילן געבן האט, חוץ ר' ח וואר חוץ חסם מופלז ⁶⁾ חוץ ער וואר וויר
 geheilt
 גיהיטט.

1) Ganefen, gaufen, stehlen.

2) Thora, das Gesetz. Thora lernen, studiren.

3) Gosar sein auf jemand, jemand etwas befehlen.

4) Einöde, Wüste.

5) Schläge, Spuren der Schläge.

6) Mispallē sein auf jemand, beten über jemand, damit er gesund werde;
 nd. een' stillen.

VIII.

Rabbi Eliesar, der Rokeach von Worms.

Aus dem Sepher Maase Nissim.

(נט)

Wermis von Rokeach von Maase
מעשה פון רוקח פון ווירמיש.

in godel Tanno ein Rav ein Goshshuv Ddom ein gewohnt hat Wermisa Zu
צו ווירמיש (1) האט גיוואונט מיין מרם חטוב (2) מיין רב (3) מיין הנח (4) גדול מיין
er Mulom ganzen dem in gefind wenf gleichen seines man das Thera der
דער תורה, האט אן זינט גלייכן ווינק (5) גיפידר מיין דעם גאנצן (עלון), (6) ער
zu noch sie hat Man gewesen mehabber Tozeros und Nearbajim viel hat
האט פיל (מעבריס) חוכי (ילדור (7) מחבר) גיווענין. (8) אן האט זיך נאך לז
Eliesar Rabbi Sarav Morenu geheissen hat Er gesagt Lowim Somim an Wermes
ווירמיש אן (יוחס טובים) (9) גיזאגט. ער האט גיהייטן (אוריטו הרב רבי אליעזר
geheissen es hat er und gemacht Sepher Goshshuv ein hat Er Megermeisa
אגרוזא). ער האט מיין (חטוב ספר) (10) גיזאגט חוכי ער האט עט גיהייטן
weil der: heißen Rokeach lassen darum Sepher sein hat er Und Rokeach Sepher
(ספר רוקח). (11) חוכי ער האט זיין ספר דמחם למיין (רוקח) הייטן, דער ווייל
mit Rokeach Denn Eliesar Namen sein wie as hat Zahl der in viel aso Rokeach
(רוקח) אז פיל מיין דר לזל האט אז וויא זיין נאמן אליעזר. דען (רוקח) מיט
Zahl der in aach is Eliesar und 318 Zahl der in is Dffioff vier seine
זינגי פיר חותייה (12) מיין דער לזל (מי"ח) חוכי (אליעזר) מיין מיין דר לזל

1) Wermis, Wermes, Wermisa, Germeisa, Megermeisa, Worms.

2) Angesehener Mann.

3) Rabbiner, Doctor.

4) Tanno, talmudischer Lehrer, Ehrentitel der Rabbiner; godel, groß.

5) Wenf, wenig.

6) Welt.

7) Besondere Abend- und Morgengebete.

8) Mehabber sein, verfassen.

9) Festtage.

10) Berühmtes Buch.

11) Buch des Apothekers. Hier fehlen sechs Druckzeilen, weil das in meinem Besitz befindliche Exemplar des höchst seltenen Werks durch Brand beschädigt und unleserlich geworden ist; sie heben den Werth des Sepher rokeach mit großen Lobsprüchen hervor. Das Exemplar ist in Quart vom J. 1696.

12) Dffioff, Buchstaben.

hat der Megermeisa Giesar Rabbi Chochem Talmid göttlicher großer der 318
 (ט"ח) דער גרויסער געטליכער (האגיד חכם י רבי אליעזר אגאמיוא) דר האט
 pflegt es denn Haus Hirschen: das in heißen zu pflegt man das Haus dem in gewohnt
 גוואנט אין דעם הויז דט מן פלעגט לז הייטן אין דט הירטן הויז, דען עט פלעגט
 dem bei gestanden hat Haus Das hängen zu aus Schild ein vor Hirsch ein
 חוין הירט פאר חוין טירל חוין לז העקן. דט הויז האט גיטטאדן ביא דעם
 Stadt: die an bis gebaut is Haus selbig Das Gaf der in Thor unterßen
 מונטרטטן טאר חוין דר גאט. דאט זעלבין הויז חוין גבוואט ביז מן דא טאט
 lernen und kommen zu ihm zu pflegen Bochorim die haben Winter im Nun Mauer
 מוואר. מן חיס ווינטר האבן דא (בחורים) זי פלעגן לז חיס לז קווא חוין לערן
 Malt Ein gewesen is Tag es eh Scheos drei oder zwei früh- morgens zu
 לז מורגנט פריא לויז מורד דרייט עטא (י חו עט טאג חוין גוואעין. חוין מאלט
 Seider ihr wie ihm zu Tag vor früh Bochorim die kamen Donnerstag ein an
 מן חוין מונדעטיג קאמין דא (בחורים) פריא פאר טאג לז חיס וויא חיר (סדר) י)
 malt Ein: Sebra die auf Raschi ihm bei lernten und gewesen is
 חוין גוואעין חוין לערנטן ביא חיס (רש"י) י) חוין דא (סדרה). י) חוין מאלט
 und Schwerter mit gesammelt anander zu Razhonim Studenten etliche sich haben
 האבן יך עטליכ (טאדענטין רחנים) זי לז מנדר גוואלט מיט טווערטור חוין
 die auf oben gingen und Händen ihr in Scharf lei aller- mit und Bogen Pfeil-
 פילל בוקן חוין מיט חיר לייט טארף מן חיר הענדן, חוין גיקין חובין חוין דא
 Haus das von Tach das in Loch ein brachten und Haus sein hinter Mauer Stadt:
 טאט מוואר הינטר זין הויז חוין ברעכטן חוין לחד מן דאט טאך פון דט הויז
 dem Ghaius das um Rebigin die brachten und hinein gingen sie und
 חוין זא גיקין הייטן חוין בראכטן דא (רעבלין) י) חוס דאט (חיות) י), דעם
 hörten Bochorim die und Kaufeasch Der Kinder ihre alle und Weib sein Kaufeasch
 חקא זין ווייב חוין חירי קינד. דר חקא חוין דא (בחורים) הערטן
 vor das was hören zu geschwind loften sie Und Haus das in Gefchrei groß ein
 חוין גרוט גטרייח מן דאט הויז. חוין זא לטעטן גטווינד לז הערן וואט דט פאר
 Trepp die wollten Bochorim seine mit Rabbi der nun Wie war Gefchrei ein
 חוין גטרייח מואר. ווא מן דער ראבי מיט זיי (בחורים) וואלטן דא טרעפן

1) Der Schriftgelehrte (Schüler und Lehrer, φιλόσοφος).

2) Schüler, Zuhörer, Studenten.

3) Stunden.

4) Ordnung, Brauch.

5) Raschi, contrahirt aus רבי שלמה יצחק, Rabbi Salamo Isaaq, berühmter Commentator, starb 1106. Blogg, a. a. D., S. 67.

6) Sabbatslection.

7) Mörder.

8) Frau des Rabbiners.

9) Leben.

den wollst und Wogen Weil: mit da Nozeach ein noch stunt so laufen hanuf
 המק' לויפן, זאט טטונט נאך זיין (רולד) ¹⁾ דא מיט פילן בויגן אזוי וואלט דען
 ihn hat er aber ihm nach hacket Er bringen Chaius sein um aach Raueach
 רוקח אד' זאט זיין (חיה) ברענגן. ער האקט נאך זיין, אבר ער האט זיין
 den von gewesen gewundt Achsel seiner in Wenig ein doch aber getroffen wohl nit
 נישט וואלט גראפן, אבר דאך זיין וויגן זיין זייער אקזיל גוואונט גוועזן פון דען
 und Gaf der auf sie liefen da sahen das Wochurim die Da had selbiger:
 זעלבן האק. דא דא (בחורין) דא גאפן, דא לויפן זיין אונז דא גאט אזוי
 noch wußten sie denn kommen Hilf zu sollst sie man das Geschrei groß ein machten
 מאכטן זיין גרוט גערייט דא מן זאט זאלט לו הינז קוואן, דען זאט וואוטטן נאך
 die Da waren gekommen Chaius das um Kinder ihr mit Rebigin die das nit
 נישט, דא דא (רעבילין) מיט זייער קינדער זאט דאט חיה גיקוואן ווארן. דא דא
 oben wieder Nazchonim Studenten die sein da helfen zu um laufen zu kommen sein Zeit
 זיט זיין קוואן לו לויפן זאט לו העלפן, דא זיין דאט טודענטן רחמנים ווידר אובן
 nun sie da Und gesprungen arunter ein mauer Stadt: die sein und geloffen hinaus
 המיין גילאפן אזוי זיין דאט טאטט אזוי זיין ארונטער גיטפונקטן. אזוי דא זאט מן
 todt Kinder und Weib sein Raueach Rabbi dem sie haben da antlossen ganz waren
 ווארן גאלן אנטלפן דא האבן זיין דעס (רבי רוקח) זיין ווייב אזוי קינדער טוט
 Leib kein Mensch fromm kein und danim et jinkom Sieberach Gafheim gefunden
 גיפערן. ה"י ינקוס את דמיס ²⁾ אזוי קיין פרום זענט קיין ליי

leben der: lassen mehr aso
 אז מער זאטן דער לעבן. ³⁾

1) Mörder.

2) Der gebenedeite Gott wird die Blutschuld rächen.

3) In der Synagoge zu Worms ist noch eine alte hebräische Handschrift vorhanden, in welcher Rabbi Elieser die tragische Geschichte selbst erzählt. Sie lautet in der Uebersetzung: „Im Jahre 957 (1197) am 22. des Monats Kislew, nachdem ich Elieser, der Kleine und der Demüthige, den Abschnitt Exod. 37—41 erklärt habe und an meinem Tische saß, kamen zwei Bewaffnete, zogen ihre Schwerter aus und schlugen damit meine fromme Frau Dulze auf ihr Haupt, meiner ältesten Tochter Valotte spalteten sie das Haupt, woran sie starb, und meine Tochter Hanna schlugen sie auf den Kopf, sodaß sie ihren Geist aufgab; mein Sohn Jakob wurde vom Kopfe bis an den Kinnladen verwundet und ich am Haupte und der linken Hand, sowie auch mein Hauslehrer und alle meine Schüler verwundet wurden. Meine Frau lief noch aus dem Zimmer, und indem sie um Hülfe schrie, versetzten ihr die Mörder einen Schlag vom Kopfe bis zur Gurgel, dann einen von der Schulter bis an die Lende, hierauf ward sie von ihnen durchbohrt, sodaß die Fromme todt hinfel. Ich der Unglückliche schloß in diesem Augenblick die Hausthür zu, schrie bis Hülfe vom Himmel kam und schrie über das gefallene fromme Opfer, daß man sie rächen möge, welches auch geschah. Nach Verlauf einer Woche wurde ein Mörder eingezogen und verurtheilt. Ich blieb aber von allem entblößt und mit großen

IX.

Rabbi Hillel's Geduld.

Nach Wagenfeil S. 325, aus dem prager Maasebuch.

sell er und gewesen ist Hillel als sein demüthig soll Mensch itlicher Ein Maaseh.
מעשה. חזין מיטליכער מענטש אל דעמיטיג זיין אלז הייל מיט גיווענן, אזוי ער אלז
 Maase ein mal ein geschach es Denn gewesen is Schammai als sein zornig bald nit
 מיט בלד לארניג זיין אלז שטאמי מיט גיווענן. דען עט גיטאך זיין אלז זיין מענטש
 ein Der Schilling hundred vier um anander mit gewett hatten die Mannen zwei an
 זון לוייז מאכן, דיא האטן גיוועט מיט מאנדער זוכן פיר הונדערט טייליגן. דער זיין
 du daß thun nit kannst du ander der sprach Da machen zornig Hillel wellt
 וועלט הייל לארניג מאכן. דא שפראך דער מאנדער: דא קאמט מיט טון, דז דא
 eben war das Nun Schilling hundred vier um wetten und sollst machen zornig Hillel
 הייל לארניג מאכן זאלסט; אזוי וועטן זוכן פיר הונדערט טייליגן. ון דז וואר עבין
 der ging Da Schabbas legen zwagt eben Hillel sich daß Schabbas Grew einem an
 זון חייבט ערע טבע (י) דז זיך הייל עבן לואגט (י) קיין טבע. דא גיג דער
 Thür-Hillels vor machen zornig Hillel wollt er gewett hat da der Mann selbig
 זעלביק זאן דער דא האט גיוועט, ער וואלט הייל לארניג מאכן, פיר היילט טיר
 sein er thät so hört Hillel das Wie Hillel is wo ruft an klopft und
 אזוי קלאפט זון, רופט: וואו זיין הייל? וואו דאז הייל הערט, אז טעט ער זיין
 willst du was Sohn lieber sagt und antwort Mann den ging und an bald Mantel
 מנטל בלד זון אזוי גיג דען זאן מאטקען אזוי זאגט: ליבר זון, ווארט וואלטסטו?
 der sprach Da fragen zu frag ein hab ich Rabbi lieber Mann der sagt Da
 דא זאגט דער זאן: ליבר רבי, מיך האב זיין פראג לז פראגן: דא שפראך דער
 ich Rabbi lieber er sprach Da hast fragen zu wästu frag Sohn mein Hillel
 הייל: זיין זון, פראג וואלטסטו לז פראגן האטסט. דא שפראך ער: ליבר רבי, מיך.

Schmerzen übrig. Denn sie (Elisar's Weib) hatte das ganze Haus mit anderer Leute Geld ernährt, und noch vor ihrem Tode nähete sie Pergament zusammen, um Werke darauf zu schreiben. Aber jetzt ist sie leider todt. So wahr ein gerechter Richter ewig lebt, muß ich gestehen, daß alle ihre Bemühung nur war, daß ich und mein Sohn Gottes Wort lernen und lehren sollten. Wehe mir! wie viel unschuldiges Blut ist da vergossen worden! Ich sah sie in den letzten Augen vor meinen Augen liegen. Der Herr hat mir Rache gezeigt, er möge sich ihrer Seelen erbarmen, sich auch über die Uebergebliebenen, über meinen Sohn und über ganz Israel erbarmen. Amen!" Vgl. Blogg, בנין שלמה S. 134 ff.

1) Rüsttag des Sabbats.

2) Zwagen, mittelhochd. waschen, reinigen, baden.

Abé = La l'eman, Gaunertum. III.

haben Köpf keglichte Babel in Leut die daß es kommt wie fragen euch muß
 וזו חייך פראגן, וויר קאמט עט, דאט דיר לויט אין בבל קעגלעטע קעפף האבן?
 dir will ich gefragt frag große ein hast du Sohn Mein Hillel sprach Da
 דא טפראך הייל: מיין זון, דא האטט מיין גרויס פראג גיפראגט, מיך וויל דיר
 also sie haben halben der: fein Ghochmim groß mit Babel in sie daß wegen von fagen
 זאגן פון וועגן דא זיט אין בבל מיט גרויס חכמים (י זיין, דר האבן האבן זיט דא
 קעגלעטע קעפף. דא גינג דר זאן ווידר וועק זאט טפראך: דא האטט מיר
 Mann selbig der: kam Weil kleine ein Ueber gewesen mesarez wol Katscho die
 דיר קטיא (י וואלט ווערן (י געווען. זיכר מיין קלייני וויל קאס דר זעלבן, זאן
 that Da Hillel is Wo sagt und an wieder klopf und Thür Hillels vor wieder
 ווידר פֿר היילט טיר זאט קאפסט ווידר אן זאט זאגט: וואו זיט הייל? דא טעט
 zu sagt und antfehen wieder Mann den ging und an wieder Mantel sein Hillel gut der
 דר גוט הייל זיין זאטט ווידר אן זאט גינג דען זאן ווידר זאטקען זאט זאגט זא
 ich Rabbi lieber Mein Mann der sagt Da meiner begehrstu was Sohn Mein ihm
 מיט: מיין זון, וואט ביקערטט וויינר? דא זאגט דר זאן: מיין לייב רבי, מיך
 fragen zu hast waustu frag Sohn Mein Hillel sagt Da fragen zu frag ein hab
 האב מיין פראג זא פראגן. דא זאגט הייל: מיין זון, פראג וואטט האטט זא פראגן.
 is das Ghermonim in die haben warum mir sagt Rabbi lieber er fragt Da
 דא פראגט ער: לייב רמבי, זאגט מיר, ווארום האבן דיר אין חרמונים (י, דא זיט
 Sohn Hillel sagt Da Augen keglichte also man heißt die Mebine ein
 מיין ודינה (י דא הייטט אן זאט, קעגלעטע (י זאגן? דא זאגט הייל: מיין זון,
 im sie daß wegen von fagen dics will Ich gefragt Katscho große ein hast du
 דא האטט מיין גרויס קטיא גיפראגט. מיך וויל דירט זאגן, פון וועגן דא זיט מיט
 möcht da Augen unsern wie haben Gfen zwei füllten Augen ihr wenn und wohnen Sand
 ניד וואונן, זאט ווען מיר זאגן זעלטן לוייט עקין האבן וויל זאונן זאגן, דא זעלט
 brengen raus wieder nit Sand den könnt und wehen Augen ihr in Sand den Wind der
 דער ווידר דען ניד אין מיר זאגן וועגן זאט קענט דען זאט מיט ווידר רויט ברענגן
 auch das mir hast Du Mann der sprach Damit werden blind möchten und
 זאט זעלטן בלינד ווערן. דאמיר טפראך דא זאן: דא האטט מיר דאט אך
 kam Weil kleine ein Ueber weck hin Straß fein ging und gewesen mesarez wol
 וואלט ווערן געווען, זאט גינג זיין טפראט היין וועק, זיכר מיין קלייני וויל קאס

1) Weiße Leute.

2) Frage.

3) Mesarez fein, beantworten.

4) Im amsterdamer Maasebuch von 1701 steht **הרמוריק**, **Wagenfeil** hat S. 325 nach der alten prager Ausgabe **חרמוריק**. Die Lesart **חרמוריק** ist jedoch die richtigere nach dem Talmud, Tract. Sabbath, Fol. 31^a. **Katschi** (das. Fol. 21^b) erklärt das Wort als „Name von Völkerschaften, welche Spähne sammeln und auf dem Markte verkaufen“.

5) Land.

6) Keglichte für runde.

weil der- machen zornig mit der- Hillel den wölft er meint und wieder Mann der
 דער מאן ווידר מוזי מיינט, ער וועלט דען הייל דער מיט למרנהי אמן, דער ווילן
 Hillel is Wo Hillel is Wo ruft und ruft Bad dem von oft also ihm er
 ער מיט מוז אופט פון דעם באד רופט, מוזי רופט: וואו מוזי הייל? וואו מוזי הייל?
 und um Mantel sein wieder er thät da ruft wieder er daß hört das Hillel Wie
 וואו הייל דאז הערט, דו ער ווידר רופט, דא טעט ער ווידר זיין וואלט מוז מוז
 von begehrtu was Sohn lieber Mein ihm zu sagt und antfege wieder Mann den ging
 גינג דען מאן ווידר מנטקינג מוזי זאגט לו מיט: מיין ליבר אן, וואו ביגערטו פון
 sagt Da fragen zu Frag großen ein hab ich Rabbi lieber er sagt Da mir
 מיר? דא זאגט ער: ליבר רבי, מיך האב מיין גרמין פראג לו פראגין. דא זאגט
 Rabbi lieber an er hub Da haß fragen zu du was Sohn lieber mein Frag Hillel
 הייל: פראג, מיין ליבר אן, וואט דאז לו פראגין האמט. דא האב ער מן: ליבר רבי,
 breite also Volk besonder ein also is das Afrikim die haben warum mir sagt
 זאגט מיר, ווארס האבן דאז אפריקס, דו מוז מוז מיין ביאנדער פאלק, מוז בריטי
 ich fragen thun Raschje große ein haßt du Sohn Mein Hillel sprach Da Fuß
 פיס? דא טערמך הייל: מיין אן, דאז האמט מיין גרמין קטיט טון פראגין, מיך
 und Gemös den zwischen wohnen sie daß wegen von Sohn lieber mein sagen dir will
 וויל דיר זאגין, מיין ליבר אן, פון וועגן דו זאל ווארס לויטן דען גאייז מוז
 Denn gehn können besser desder sie daß Fuß breite sie haben halben der- Sümpfen
 זומעין דער הלבן האבן זאל ברייט פיס דו זאל דער בעטר קעגן גין. דען
 breite sie wenn Aber ein Gemös das in sie fielen hätten Füßen schmalen sie wenn
 וועגן זאל טראגן פיסן העטן, פילן זאל מין דו גאייז מיין. אבר וועגן זאל ברייט
 hab ich Rabbi lieber Mann der sprach Da gehn besser sie können so haben Fuß
 פיס האבן, זאל קעגן זאל בעטר גין. דא טערמך דר מאן: ליבר ר, מיך האב
 er thät Da zürnen möchst du mich fürcht ich aber fragen zu Raschjos viel noch
 נאך פיל קטיט פראגין, אבר מיך פערעט מיר, דא זעכטט לירקן. דא טעט ער
 sprach und ihm bei nieder sich setzt und Hillel gut der aus Mantel sein erst
 ערטט זיין וואלט מוזי, דער גוט הייל, מוזי זעלט זיך נידר ביז מיט מוז טערמך
 hören zu dir will ich fragen zu haßt du was ihunder frag Sohn Mein ihm zu
 לו מיט: מיין אן, פראג מיאנדער וואו דאז האמט לו פראגין, מיך וויל דיר לו הערן
 heißt dich man daß Hillel der Bistu er fragt bescheiden recht dir will und
 מוזי וויל דיר רעכט ביטיידן. פראגט ער: ביטטו דער הייל, דו מן דיר הייטט
 Als wieder Mann der sprach Da Da sprach Da Israel unter Herr der
 דער הער מונטר ישראל? דא טערמך ער: מאל. דא טערמך דער מאן ווידר: מוז
 warum Sohn Mein Hillel sprach Israel unter mehren nit sich sollen bist du
 דאז ביטט, זאלן זיך ניט זעגן מונטר ישראל. טערמך הייל: מיין אן, ווארס?
 haßt du und meös dollet wett ver- wegen beinet: von hab Ich Mann der sprach
 טערמך דר מאן: מיך האב פון דייט וועגן פער וועט דא מאל? (י מוז דאז האמט

Sprach machen zornig können hab nit dich ich bieweil verlieren machen sie mir
ויר זיא זאלן פֿרירן, דיאוויל איך דיר מיט האב קעגן לארניג זאלן. טפראך
weist Du nit wert und gewant sei mal ander ein Sohn Mein ihm zu Hillel
הילל לז חס: זיין און, זיין אנדער זאל זיין גיווארנט זוני וועט מיט. דאז ווייט
hundert vier ihn über wetten ver: sollst du daß werth wol is Hillel denn wohl
וואול, דען הילל איז וואול ווערט, דז דאז זאלט פֿר וועטן זיכער אין פֿיר הונדערט
mich machst und mir über Gulden hundert vier wol wettst ver: du und Schilling
טוינג. דאז דאז פֿר וועטט וואול פֿיר הונדערט גולדן זיכער ויר זוני זאלטט זיך

Straß fein Mann der zog Alfe zornig nit doch
דאך מיט לארניג. אלז לז דער זאן זיין טפראם.

X.

Der Tautenschläger.

Nach Wagenfeil, S. 332—334, aus dem prager Maasebuch.

מעשה אן איינס טר¹⁾, דער וואר איין גרוסער עטיר²⁾ אין ליטן רבי יודה חסיד
אוי דער טר וואר גאר ויזחם³⁾ פֿון גיבארן טטס איינס וואך⁴⁾ זאז וואר איין
גיוואלטיגער עטיר פֿון אבנים טובות⁵⁾, דיא ווארן מיט לז טעלן. מן האט דער זעלבן
טר איין איינליי טאכטער, דיא וואלט ער קיינס געבן, ער ווער דען אז ריך אז ער,
אוי עז טטוד אז לאג אן ביז דז ער איינס, ער קענט זיין גלייכן מיט רייכטום
מיט בקומן אוי דער אין גיפֿיל. איין זאל קאס איין טר⁶⁾, גאט זיין ביז זאז!
אוי זאלט זיך לז איינס טיין יונגן מן אז ווא איין וואך, אוי ברעכט מיט חסן גר
טיין חפֿלים⁷⁾ פֿון אידן געטיין אוי פערליך⁸⁾ דז דא זיין זעבן לז אויך ערדן מיט
טעניר וואר גינעהן ווארדן, אוי ברעכט אך פֿיל וואון⁹⁾ מיט זיין דז מיט לז טעלן
וואר אוי ער גיגן לז דען טר אוי טפראך לז טר: גינעדיגער הער, איך האב
גינערט, איך האט איין איינליי טאכטער, דיא וואלט זיך מוזן¹⁰⁾ געבן, ער ווער

1) Sor, sorer, Herr, Fürst.

2) Oscher, Reicher.

3) Mejuchas, von ansehnlichem Herkommen, davon זיין ויזחם, mejuchas
sein, sich zu einem Geschlechte rechnen.

4) König.

5) Awonim towoss, Edelsteine.

6) Sched, Dämon, Teufel.

7) Chaphazim, Kostbarkeiten.

8) Perlisch, Perlen.

9) Mamon, baares Geld.

10) Niems, niederdeutsch für niemand.

דען אזו ריך אזו חיר ווערט אזו' פֿון גוטן געטלעכט אזו חיר זיט. דו טעראך דער טר:
 יא, עז מיז וואר. דא טעראך דער טר: אזו געבט חיר זיא, דען מ'ך בין ריך
 אזו חיר זיט אזו' בין אזו מידאס אזו חיר זיט, אזו י' חירט ניכט וועלט גלויבן אזו
 קואט זיט, אזו וויל מ'כט מ'ך וויין, קעמטלעכ קליידר די חיר זיט מ'ך זאלט
 טענר גינעהן האבן פֿון מידלגסטוין אזו' פערליך אזו' אונט פֿיל וואון, דו אזו זיין
 מיטט. אזו גינג דר טר זיט דען טר דארט היין אן זיין קאיר (2), דו וויל ערש זיין,
 וויל ערש זיין גינאגט האט, דו העט ער אזו' זיט גיבראכט, אזו' דו מיז אזו' ניכט
 ווען מ'ך מידאר טאכטער היימן (3) ברינג דאז זיא זיין ווייב ווערט זיין וואז מ'ך חיר
 וויל געבן. מ'ך בין זיין קינג דער מ'כטיגער מיז אזו' זיין קינג מילנד (4) מ'ך ערדן.
 מ'ך גידענק וואז, חיר זעכט עז אן חיר, אן זיינס גוט, דו מ'כט מ'ך גיזוין האב.
 דען קיין זענט מ'ך ערדן מיטט, דער אזו' פֿיל פֿראגט אזו' מ'ך מ'ך גיזוין האב,
 וויל טווייגן וואז מ'ך דהיימן (5) האב. מ'ך זיכט חיר וואז אן זיינס געטלט, דאז
 מ'ך זיין קינגט זון בין. דערהאלבן וועלט חיר זיט מ'ך מ'ך טאכטער לוס ווייב געבן.
 אזו' למטט חיר עז וויטן. דא פֿראגט זיין דער טר: פֿון וואזן זיט חיר, זיין זיכר
 הער, דאר וויל הייטט מ'ייער קינגריך, דאר וואז זיגט עט, זיין וועלכס לנדמאכט?
 זיט קורק לז טרייבן, דר טר וואר דען טר פֿיל לז ווייז אזו' דר טר מ'ייער ריט דען
 טר, דו ער זיין דא טאכטער לוס ווייב גאב. אזו' דער טר רופט אזו' אזו' ווייט אזו'
 זיין לנד וואר, דו ער זיין טאכטער העט אזו' געבן אזו' זיא זאלטן קוואן לז דר האכלייט
 אזו' מ'כט זיין האכלייט אזו' העטן פֿיל פֿרייד פֿון טאגלן אזו' טפרינגן, פֿון טעטעלן אזו'
 טורנירן (7), אזו' זיא זיך לז מ'ייער זעלבי האכלייט גיברט אזו' דו אן (8) די האכלייט
 גיטעהן וואר, דא טעראך דער דעט טר מ'ידס (9) וואר: זיכר טווער (10), מ'ך וויל מן
 זיין וואז זיין הייסן ליהן. געבט חיר מ'רלב (11) זיין זיין לנד לז ליהן זיט זיינס זיבן
 ווייב. מ'ך האב זיין זיינס לנד מ'ך פֿאלק פֿר הייטן, מ'ך וויל ניט זיך מ'ייער בלייבן. דא
 באט זיין דער טר, ער זאלט נאך זענגער ביים מיס בלייבן. דו וואלט דער מ'ידאס קיין
 דעה (12) ניט. דען ער זאגט ער פֿערעכט זיך, עז ברעכט מיס גרומן טארן ווען ער זעלט

1) אז, als, für so: So ihr's nicht wollt glauben, so kommt mit, so will ich es euch weisen.

2) Kammer.

3) Heimen, heim.

4) Jetzt, jetzt.

5) Doheimen, daheim.

6) In welcher Landschaft.

7) Viel Freud von Tanzen und Springen, von Stechen und Turniren.

8) Do nun, da nun.

9) Gidam.

10) Schwäher.

11) Arlab (Erlaub), Urlaub.

12) Deoh, Sinn, Meinung, Ansicht.

לענגר אויז דען הייז בלייבן. דאס מן דער טווער זאך דז עז ניט אנדערט קאן גיין. (1) דאס טון? (2) ער פיל הערן, דיא מיט זיין מייסטע רייטן זאלטן. אך פיל פאס גייער. (3) אויז דער טר האט אך מיין זאלטן מאן ביים יך, דר וואר מיין זאלטן טאגער (4) ניוונגן ביים מיין, דער קונט אלז ליט מיט טפיל (5) דער לוג אך מיט דען טר אויז וואלט אך זיין לנד ביעהן. (6) זא לוגן יא היין וועק מיט זייטס הויז גייער אויז מיט מיין גרוסן פאלק אויז מיט גרוסן ערן אויז דער זאלט טר אויז כוהי (7) לוגן אך מיט מיין אויז גאב מיין דז קלייד (8) מיט. (9) זאלטן (10) נאמן יא מורלב פון אנדער מיט גרוסן טרייאן. (11) זא לוג דער טר זיין טראסס אויז לוג מיט זיין פאלק אויז מיט זיין זייט זיין זאל, וואל דריי טאג רייז, דז זאלן יא (12) מיין טייג היפטי טמאס פון מיין זיין. דז טפראך דער טר ווידר זיין פאלק: קערט מיז ווידר אומ. ער וואלט יא ניט האבן, דז יא זאלן מיט מיס ווייטער רייטן. דאס בעטן מיין דאס פאלק גאר גער, דאס ער זאלט יא דאך מיט זאלן רייטן מיין דער טמאס. דאס טפראך דער טר: מיין וויל מיין זאלטן גיטן, וויל מיז אזא גיטרייך מיט מיין פרייערן זאמט ווען מיז אזא גיטרייט ווערט, וואלט מיין אזא מן מייסטע לייב האבן גיטעדיגט. אויז ער זאלטן מיין, וויל ער וואר מיין טר, אויז דער טר האט יך פון ינד מיט זייער טאכטער, וויל ער יא האט נישט וועלן געבן. וויל מן דז טר הויז גייער (13) הערט דז, דז דער טראקן יא גאר גער אויז די יונג פרויז דיא דער טראק אזא אז יא דז פון טוט זאגן. (14) דען יא גראכט יך, דז קאסט מן מיין הלז, דען יא זאמט וואל מיט מיין ליהן, יא ווער וואל זייער מיט מייסטע גייער ווידר מיין הייסן זאגן, עז זאלט אבר ניט גיין. דז טפראך דער טר לוס גייער, יא זאלטן ווידר מיין הייסן ליהן. דאס טפראכטן יא: וויל זאלן מיז דען געזעט ווידר זאגן הערן זאגן. אך ווערט ערס זאמט ניט זאגן. געטט אזא מיין ווארט לייב, דז מייסטע זאגן הערן קעגן זאגן. (15) טפראך דער

1) Gesein, fein.

2) Schuf, schaffte herbei.

3) Fußgeher.

4) Lautenschläger.

5) Allerlei Saitenspiel.

6) Kussi, der Kuthäer, *Pl.* כּוּסִי, kussim. Kussim werden im Talmud die vom assyrischen König in das verlassene Reich Israel eingeketteten Völker genannt, welche mit den Zurückgebliebenen den Stamm der Samaritaner bildeten. Vgl. Gesenius' „Wörterbuch“. Doch scheint der Name hier sehr willkürlich und ohne nähere Beziehung gewählt worden zu sein.

7) Kaleid, Geleite.

8) Lesof. am Ende, endlich.

9) Wol drei Tagereisen, da sahen sie.

10) Hofgeſtind.

11) Gedag sie da für todt lag.

12) Daß mir's (wir's) unsern Herrn können sagen.

טד: לו ווארט לייבן זייט מיר מיט מיר דאז איין הער מין דרייט טאגן גריטן, ¹⁾ אזוי מילדער מיטט מיר וואלד דרייט וואלדן דרייבן רייטן, דאז ווערט מיינער הער וואלד גלייבן דז מייך איין טד גיפירט האט. אזוי אויסטן זיא מולדב נעמן פון דען טד אזוי לובן מיט גרופן ווייטן איין וועק אזוי קאמפן מין דרייט וואלדן ערשט איין הייסן אזוי זאגטן דען טד וואלד ענליכן ווער גינגן מייך דיא רייז, אזוי וואלד זיין מיידיסן איין טד ווער. אזוי טרייבן זיא איין גרויסר יאמער דאז מן וואלד לו גלאבן שטייט אזוי יט לו טרייבן שטייט דאז זיא מירי טאכטער אזוי ביו העטן אויסגעגעבן דז זיא מלי' בייך פֿר גרויסן זייט אזוי ביקווארנט שטערבן. מן ריט דער אלט לויטן שטעגער מיט איין פֿורט ביו מין דר טאט דא וואלטן אויסטן מיידיסן, ²⁾ גאט לו בייא מונד; ³⁾ אזוי וואלטן דר טד מיט זיין ווייב דרייט יאר מין דר טאטט אזוי מין דען פֿירדן יאר טפראך דר טד ווידר זיין ווייב: וואלד אויף, קאס מיט מיר, דיין לייט מיר קאמפן דז דאז שטערבן מונט. אזוי מונט זיא מיט מיסן גין אזוי דער גוט לויטן טלאגער גינג אדך מיט זיא. אלז גיירט זיא דר טד ביו מן דר טיר פֿון גיהנסן, ⁴⁾ אזוי מירב ענטפֿערט זיין היפט ווייב דען מיידיסן, דיא דא זיא לייט פֿערדערבן, דיא מן נענט דיא מלאכי חבלה. ⁵⁾ אלז לובן זיא דיא יונגפֿרוי מין דז גיהנסן אזוי דר טד גינג ווידר מין זייער טאטט מן אנדרן מיידיסן. ⁶⁾ זאך דר לויטן שטעגער מין דז גיהנסן הייטן אזוי זאך דארטן אדך איין לויטן שטעגער זיין מין גיהנסן, דען קענט ער, דען זיא ווארן חברים ⁷⁾ בייא אנדר גוועזן. זאגט ער לו מיסן: זאג מיר, מיין ליבר געטן, וואלד מאלטטו היטן מין גיהנסן? ענטפֿערט ⁸⁾ ער ווידר: זיכטו ⁹⁾ יט, דז מייך טלאגן אויף דיא לויט מין גיהנסן? אזוי טפראך לו מיסן: בייא לייב היט דך, דז דאז יט גייט בייא הייטן פֿרוימאן, דיא דאז ביטט מיט הער קאמפן; דען אזוי בלד דז דאז לו מיר גייט מונט דאז מין גינגן בלייבן דען זיא מין מן מירב ליורט ¹⁰⁾ גומארן דיא מיידיסן. דער הלבן גיא דאז יט לו מיר. טפראך דער לויטן טלאגער, דער מרויז גיטערן וואר לו דען מיין שטייט: ליבר, זאג מיר, ווארמסן ביטטו יט פֿערברענט? דאז ביטט דאך מין גיהנסן; מייך מיין, מיינער פֿר ברענט גלייך, ווען מיינער מין גיהנסן קאמפן, דאז מונט דאך עפע ¹¹⁾ גוטט גיטאן האבן, דז דאז יט גאך פֿר ברענט ביטט. ענטפֿערט ער מיסן ווידר: מייך ווייט ניקט גוטן, דז מייך אלז מיין טאג גיטאן האבן, אנדר ¹²⁾

1) Da einher in drei Tagen geritten.

2) Schedim, Dämonen, Teufel.

3) Gott zu (sei) bei uns!

4) (Gehinom) Gehennim, Gehnem, Hölle.

5) Malache chabolo, Engel des Verderbens.

6) Zuu (zu den) andern Schedim.

7) Chawerim, Genossen.

8) Entferte, antwortet.

9) Siehst du (siehst du) nicht?

10) Ueberliefert.

11) Etwas, etwas.

12) Sunder, außer.

זו הי'ך דמי יודן מווי' מירן הו'ל'ט געלעגן העב' (1) מוזי העב' זיג גמ' פ'רליך
 גימלעט. גרעסט דר לויטן טלעגער, דער הרויז מוזי: דר מוזי מיט פ'ר ברענט מין
 גיהנס ווייל ער יודן האט געלעגן מווי' דמי לויטן. מוזי האט זיג פ'רליך גימלעט, וויג
 האט דען מיינער, דר ג'ן מין יוד ווערט. מיר האט דר געלעגן קוואט ל' מוזי מיט
 מין דמי גיהנס (2) מוזי טערמך מ'ך ל' מין: ליכער, גיב מיר מין גוטן רחמי, דר מיר
 ווידר מין היינט קאן קוואט מווי' דען רעכטן וועג. מוזי גיב מיר מין ווארעניג, דר
 מיר געלעט מיט דיר גרעט העב' דמי. דען ווען מיר גאט דר מאלעכטיג ווידר גליק
 גיבט דר מיר ווידר ל' לויטן קוס ווער מיר קעגן זאגן וויג דמי דמי מיר גרעט העבט,
 ווערט מין מיר געלויבן. טערמך ער ל' מוס: פ'ריר (3) מיר דין פ'קער הער מוזי ריר
 מיר מיט דין קליינ פ'קער מן, א ווערשטו גמ' גרעט וואנדער געהן. דר רירט ער
 מין מן, וואר דר פ'קער ג'ן דר לייט (4) מוזי פ'קער מין: מוזי ער קאן מין מיט דר
 לעבטן, מוזי לייגט מין דען רעכטן וועג וואו ער גין זאלט ער גינג ער ווידר קאן
 מין מבר דער פ'קער ברענט מין. מיינער מין קליינ ווייל וואר מין מין מין ג'ן גליד
 פ'ר ברענט. מוזי קאסן ער ווידר מווי' דען רעכטן וועג, מוזי מיינערמין (5) וואו ער
 קאסן, פ'ראגט ער נאך יהודים. ל'ס לעבטן קאסן ער מין מין טעמט, דר זאסן
 פ'ל יהודים דריין. דר וואלט ער האבן זיג זאלטן מין מיינער מין. (6) דר זאלטן זיג
 ווידר ג'א דא ל' רבי יודא חסיד, (7) דער ווערט דר מיינער מין. מוזי גינג ער קאן
 מין, וואלט מווי' רעגנטשורג גין ל' דען חסיד מוזי וויג ער נאך דרייט מיינ קען
 רעגנטשורג האט, קאסן ער דען חסיד בכחמה (8) מין, וויג מין געלכער קעסן,
 מוזי זאלט ווידר מין בחורים: (9) מיר טועק דר פ'ינער קאן דר גיהנס, (10) מוזי דר
 ווערט מיינער קוואט, דער מוזי מין גוי, (11) דער ווערט נאך מיר פ'ראגן, זאלט מיר
 מין, מיר בין מיט דער היינט, ער קאן מיט ל' מיר קוואט, פ'ראגט מיר מין וואו ער
 וויל, ווערט ער זאגן: מיר וויל מיר מיינער לעזן מין, זא מיט מין מיינער, דר דר ביי
 גימלעק קאן גיהנס קאן מיט וועלט גין. מוזי קאסן דער לויטן טלעגער ל' דען
 בחורים קען רעגנטשורג מוזי ער זאלט ער וואלט זיג מיינער לעזן מין, וואו דר הער
 ווער? זאלטן זיג ער ווער מיט דר היינט, ער קענט מיט ל' מין קוואט. דר זאלט
 מ'ך, ער וועלט זיג געבן לעזן מיינער מין דר ווארן מין דר בחורים מיינער מין מין

1) Nämlich auf der Laute.

2) Wie hat (es) denn einer, der ganz ein Jude wird, ich halt zumal das für, derselbig kommt zumal nicht in das Gehinnom.

3) Bereich, reiche.

4) Derzündt, entzündet.

5) Imbaran, immerdar, allerwegen.

6) Megajer sein jemandem, befehlen.

7) Zu Rabbi Jehuda Chafid (dem Frommen, Heiligen).

8) Newua, Prophetengabe, Prophetengefiicht, Vision; 2, in, mittels, durch

9) Schüler, Zuhörer.

10) Ich schmeck das Feuer von das Gehinnom.

11) Gei, Heide, Christ.

חדר, ^(י) הו' דער חסיד געהייסן האט. פֿון שטערן מן וואר דו פֿינאר פֿון גהנס
פֿר לזטן ^(ז) מוזי שטעקט נידר נאך דען גהנס. דא קאס דער חסיד, פֿאנט דען
לזטן שטעגער מין זיין שטוב זילן, פֿראגט ער מין וואו האטל ווער ^(ז) גהנען, חבר פֿון
וואסן ער הער קעסן מיט דען פֿינאר מוזי דען גהנס. דא נאגט ער מיסן מלי
גטיכט, ^(י) וואס ער מין גגן ^(ז) ווער מוזי וואס ער דען טר מיט זייני טאכטער נאך
גגן ווער. מוזי דר חסיד לערנט ^(ז) מיט מין מוזי וואר מין פֿראמער יוד. ^(י)

XI.

Die Tochter Juda's zu Worms.

Aus dem Sepher Maase Nissim.

(נח)

מעשה פֿון דעם ריק דער דיא בת יהודה האט מממא גיוועזן
צו ווירמס.

איינער וואונט לז דער זאגן, ^(ז) ער וואר מין (פֿרנט) ^(ז) מוזי מין גרופי (עטיר
כזה מלפס) ^(ז) מוזי וואר מין חסיד, ^(י) דער האט מין בֶּה יחידה ^(י) וואר מין
פֿרום וועט מוזי מין מייד מוזט אן מיידר גיפֿערן מאג. ^(י) ער לז מיר מין
חטובי מייד מאק ^(י) מאכין. עט קאס מין ריק ^(י) מון גיפֿער מין דעם טיידירט
הויז מוזי פֿראגט, וועסן דער מיידר מאק לז גהערט. דער טיידירט נעהט דאס זעלביג

1) Zimmer, Gemach, Kammer.

2) Verlofschen.

3) Was Handel wär, was es gegeben habe, geschehen sei.

4) Geschehent, geschehene.

5) Gangen, gegangen.

6) Studirt das Gesetz mit ihm.

7) Und (der Lautenschläger) ward ein frommer Jud.

8) Einer der wohnt zu der Sonnen (Name eines Hauses).

9) Parnes, Gemeindevorsteher.

10) Oscher kammo alophim, ein reicher Mann von wie viel (d. h. sehr vielen) Tausenden.

11) Chosid, fromm.

12) Bath jechida, eine einzige Tochter.

13) Ein schöne Maid, als man einer gefinden mag.

14) Choschuf (prächtigt) schöne Rock.

15) Taugenichts, Aventurier.

מאזט ¹⁾ אן דען ראק. דער טמידר זאגט, דער גיהערט די טינה יודן מייד לז דער
זאגן. דער ריק טפראך: דא האב איך איין ווארלע, ²⁾ נעהט זיך דאך איין דען
ראק אן איין אורט ³⁾ אז אן עט מיט דריין טפירט. ⁴⁾ דער טמידר וואלט עט מיט
טון. אזא זאגט דער ריק: וואט איז איך דראן גילעגן? דא האב איך איין טיני
הארטין הייבט טאליר ⁵⁾ וויל איך איך פֿר עהרין דאט זאל איך גיטענקט זיין.
דער טמידר נעמט דען טאליר אזוי נעהט דיא ווארלע איין דען ראק. דען דיא
ווארלע וואר מיט איין (כישוף) ⁶⁾ גימלט. דען ווער דען ראק אן האט דר וואט
דען געלויבן לוב האבן. מן דיא (בהולה) ⁷⁾ גיט איין מאזט איין טאלן. דר
ריק קאט איך, אומ דען טאלן לז געהן. דא דיא מייד דען ריק זאך, פֿיל זיך איס
אומ דען האלז אזוי ביט איין גער, ער זאל דאך מיט איר טאלן. דער ריק טטוטט
זיך פֿון זיך איין וועק ⁸⁾ אזוי זאגט: וואט האטט מיט איר לז טון? איך זאג מיט
טאלן. אזוי ווער דאט זאך, דער פֿארמאנדט זיך. ⁹⁾ דען דיא מייד וואר זיך
מיט איין גרוי (למענה) ¹⁰⁾ גימלען, אזוי אילונדט אזא איין (עוזה וחלפה) ¹¹⁾ לז
טרייבן מיט איינס (ערל), ¹²⁾ מיט איינס לוספין ריק. ¹³⁾ אבר דט (כישוף) פֿון דער
ווארלע איס ראק וואר אזא טפראך, דאט מיט זיגליך וואר, דאט זיך פֿון איס
בלייבן קאט פֿון וועגן גרוי ליבטעט. ¹⁴⁾ דער ריק גיט פֿון טאלן איין דעס ווארט
אין הויז לז דער וואן אן דער ריין פֿאארט. ¹⁵⁾ דיא (בהולה) ליפט איס נאך. ער
זאגט: גיך פֿון איר אדר איך טאלן דך און דער בארזליך! ¹⁶⁾ זיך זאגט: איך
קן מיט פֿון דיר בלייבן, פֿון וועגן ליבטעט! ער טטוטט זיך לז דעס הויז היימיס
אזוי זאגט: ווען דא איך אזא ליב האטט, אזא ברעגן איר עטליכע הונדערט הייבט
טאליר, דיין פֿאטיר האט דאך נאך געלט גינגן. דען וויל איך דך בייא איר ביהאנטיין.
זיך גיט איין הייס אן הייליגן (טבה) ¹⁷⁾ אזוי ברעכט ¹⁸⁾ אירס פֿאטיר דיא

1) Dasselbige Malt (Mal), gerade.

2) Wurzel.

3) An ein Ort.

4) Daß man es mit drinne spürt.

5) Einen schönen harten Reichthaler.

6) Kischuf, Zauberei.

7) Besule (Betula), Jungfrau.

8) Stößt sie von sich einweß (hinweg).

9) Verwundert sich

10) Zenne, ehrbar, züchtig.

11) Asus, Frechheit; wa-chazephus, und Unverschämtheit.

12) Orel, Unbeschnittener, Heide.

13) Lumpenferl.

14) Von wegen großer Liebshaft.

15) In dem Wirth sein Haus zu der Rosen an der Rheinpfort.

16) Unbarmlich, unbarmherzig.

17) Schabbas.

18) Brechet (bricht).

ט ווי דעס ריק
זיך זיך דאך ריק
האט (דעס) ווי
9) גימלען ווי
אזוי דער לז (האל)
אזוי איך דך מיט
האל וואו לז פֿיין
לז אירס פֿאטיר
זיך וואר (דעס)
זיך וואר דעס ריק
זיך וואר גימלען
דך דען ראק ווי
זיך (לז) ווי איין
טק וואו דער
דען וואו דער
פֿאטיר וואו
וואר דער פֿאטיר
וואר דער ווייז
זיך האבן, דא
וואר וואר דעס
פֿאטיר, דך וואו
זיך ווי דען
זיך ווי דען

- 1) Schifflig
- 2) Metam
- 3) Win
- 4) Charot
- 5) Maasig
- 6) Timea
- 7) Genew
- 8) Mecha
- 9) Libes
- 10) Sino
- 11) Zaar
- 12) Masim
- 13) Taam

קטט (י) חוץ חזי נעמט דרייזא הונדרט טאליר הייזיז חזי בראכט זיז דעס ריק.
 ער נאס דאט געלט חזי ליקט זיך לז דער באלה, וואר זיז (טאמא). ²⁾ לז נאכט
 ליקט ער זיך ווידר לז חיר. דיז (באלה) וויינט חזי טרייאט. דען דא זיז חירי נאכ
 האט חזיז גיטון גיהאט וואר קיין ליבטאכט זיין ³⁾ דא, חזי זיז האט (חרטה) ⁴⁾
 חוץ דיז ביזי מעטיס ⁵⁾ חזי זיז גיטון האט, דאט זיז חייין (טאמא) ⁶⁾ גווארדין חזי
 חזי דאט זיז חירס פאטיר חזא חייין (גמילה) ⁷⁾ גיטון האט, חזי דער לז (חאלל
 טבה) ⁸⁾ גיווענן. דער ריק זאגט: ווען דא טרווארין ווילטט חזא חאג חיר דיר זיט
 מער האבין, גיז מר היין וואו דא הער קומן ביטט. זיז וואר דאט וואל לז פריין.
 זיז טטונט פון חיס חוץ חזי טעט זיך חן חזי וואלט מהייזיין גין לז חירס פאטיר.
 חבר חזא בלד חזי זיז דען דאק ווידר חן גיטון האט חזא קריגט זיז ווידר (חרטה).
 דען דיז ליבטאכט וואר ווידר דא חזי גיגט זיט מהייזיין, בלייבט חזאט בייז דעס ריק.
 דאט האט דרייזא טאג גיווערט. (זבסוף) ⁹⁾ בידענקט זיך דיז (באלה) חזי גידאכט,
 עט חזי חייין (כיסוף) חין דעס דאק טטעקין, דען חזא בלד חיר דען דאק חזי
 האב, האב חיר חייין גרויזי (טאמא) ¹⁰⁾ לז דעס ריק חזי האב גרויזי (זער) ¹¹⁾ חוץ
 חייזי (מעטיס). חון בייז נאכט וואר זיז בייז דעס ריק חין בעט ליקט חזי דער
 ריק וואר חנטלעפין טטונט זיז פון חיס חוץ חזי לזאט חירי קליידר ליק חזי טעט
 ניקט חוס זיך, חזי נאקט חין בלוסין העצד קומט זיז פאר חיר פאטירט חזי חזי
 חכט: ליבר פאטיר, חאך חיר דיז טיר חוץ, לזא חיר חין דאט חזי! דער פאטיר
 וואלט זיט זאגן: דא חיר, האטטו דאך חייין ריק חזי האטט חיר דאט חזיז חייזי
 גיטון חזי (חאלל טבה) גיווענן, חיר חאג קיין זעלבי טאכטיר זיט האבין, דא
 ווערטט עט זיט קענין ביסן דען (זער) דאט דא דיינס פאטיר חזי חזר האטט
 חן גיטאן. זיז טרייאט חזי בעטיט דען פאטיר חזי זאגט: ליבר פאטיר, חיר האב
 קיין טולד חן חזי דיז (מעטיס רעיסן). ¹²⁾ דיז חיר גיטאן האב, לזא חיר הייזיין.
 חייין ליבר פאטיר, חיר וויל דיר חזא זאגין, וואר עט זיט חיר לז גגין חזי: קאנטט
 וואלל גידענקין חיר קוס דא גאנץ נאקט חין חזר נאכט. עט חזי דאך חייין
 (טעסן) ¹³⁾ האבן. דער פאטיר וואלט דיז טיר חוץ חזי לזיז זיז חין חזי חייין.

1) Geldstücke.

2) Metamme fein, verunreinigen, coire.

3) Min, mehr.

4) Charota, Reue.

5) Maasim, Handlungen, Begängnisse.

6) Tmea, Unreine, Wege.

7) Genewa, Diebstahl.

8) Mechallel schabbas fein, den Sabbat entweihen.

9) Lebësoph, am Ende, endlich.

10) Sino, Haß.

11) Zaar, Angst, Schmerz.

12) Masim roim, schändliche Thaten.

13) Taam, Bedeutung, Grund.

וויא זיך מין דאס הייז קאסן אזא טרייאט אזא וויינט זיך, מיסט זיך דיא האר אזא
 מירן קאסן פאר (לער) אזא האט ניקט קענין רידן פאר וויינין. דער נאך זאגט
 זיך: מיר וואלט, אז דער (רע) ¹ אזא מלי (פארניס) ² אזא (כל הקהל) ³ דא
 ווארין אזא הערטן פון מיר, וויא עס זיט מיר גאנץ מיר, אזא זעלטן זיך זיט
 מנדר פאר וואונדערן, אזא זעלטן הערין אלס דאס מיר קיין שולד נישט האב. דער
 פאטיר לויך אזא וועקט מויך זייני (טכניס) ⁴ אזא זייני (קרובים) ⁵ אזא זונסט
 מנדרי גוטי לויט. דא פאר לילט זיך עס, דאס עס נישט מנדרט קען גיין אלס
 דאס מין דעס מימי רחוק אזא מין (כישוף) זיין אזא זאגט אזא בחלד אז מיר דען
 רחוק האב מן גיהאט העט מיר זיך מוס מין (חיות) ⁶ לאזן ברענגן מוס זיינט
 וועגן, אזא לוי האב מיר מין גיהאט. מיר העט מוס גערין מין מטיק מוזי מיינס
 לוי לאזן בייטן אזא פערטין פאר גרוי ליבמאפט אזא מלי מאלט ווען מיר דען
 רחוק האב מוזי גיטמן אזא האב מיר מוזא מין גרוי (מנחה) לוי דעס ריק גיהאט
 מיר העט מוס גערין (מנחה) וועגן זיין. ⁷ אזא זיך פארלילט עס דיא לויט, דיא
 האטן גרוי (מנחה) ⁸ מיר דיא (בהולה) אזא מיר דען פארן פאטיר אזא
 מוס, דאס זיך אזא מין (לער) דער לעבט האבן. דער פאטיר לויט דען ממידר
 (תפוט) ⁹ זעלן. וויא מן גער ריק נאך דאס מן דען ממידר (תפוט) נישט אז
 מאכט דער ריק (פליטה), ¹⁰ אזא דער ממידר פאר לילט דיא נאך וויא עס אז
 גאמאקין, דער ריק וואלט פון מיר האבן דאס מיר דיא ווארלילן פון מוס נעמן אזא
 אזא זיך מין דאס קלייד נעהן. מיר וואלט מיר נישט, אלס דא טענקט ער מיר
 מין מייכט טמיר. דאמיר האב מיר זיך לאזן פאר פירן, אזא האב דיא ווארלילן
 מין דען רחוק מין גיטהט. דאס האב מיר נישט גיוויט אז (עפיש) ¹¹ בייט מן
 גילען מוזא זונסט העט מיר עס דאך נישט. דא לאזן דיא (מורה) ¹² דעס
 ממידר גרוי (קנס) ¹³ מיר, אזא האבן מוס מוזי דעס (מקום וירמיר) ¹⁴ גילירט
 אזא דיא (בהולה) טעט גרוי (מנחה), ¹⁵ וואר ווידר גאנץ פרום נאך מין אלס זיך

1) Rav, Rabbiner.

2) Parnossim, Gemeindevorsteher.

3) Kol hakohel, die ganze Gemeinde.

4) Schechenim, Nachbarn.

5) Krowim, Anverwandte.

6) Chaius, Leben.

7) Memish sein jemandem, tödten, ermorden.

8) Rachmonus, Mitleid, Barmherzigkeit.

9) Tophus, gefangen.

10) Mleto machen, sich flüchten, entfliehen.

11) Gypes, etwas.

12) Seroro, Herrschaft, Gericht.

13) Knas, Buße, Geldstrafe.

14) Mokom Wermes, Stadt Worms.

15) Teschuwe, Buße.

לן פאר וואר גיווענן, איז אבר דאך אירי לעבן טאג אלז אין (לער) גילעבט פון וועגן אירי ביז (מעטיס), דיא זיא גטאן האט אונז אך פאטר אונז האבן זיך גער (אלער) 1) גיווענן אלז אירי לעבן טאג אונז דיא (בהללה) נעמט אין אראר (באדור) 2) אונז זיא ווארן גרומי (עטיריס) 3) אונז פרומי לייט (המיי) 4) אלז ווייטר קיין פאטר אונז אונטן לעבן דער לעבן זעלבי לייט, זיא איר דורך (אטיח) 5) ווערן דער פריימט 6) אונז.

XII.

Die Schuldbürger Schulzenwahl.

(Kapitel 17.)

שילדבורגר ועלצאמי אונז קורצווייליג געשיכט

דאש זיבעצהנדי קאפיטל.

ווא דער קיסר אין אומאפען 7) דיא שילדבורגר זיין אן קונסט לן ווייטן גיטאן האט. דעט וועגן זיא אין אייזל איין מיטן טולטיס 8) ערוולטין.

דיא שילדבורגר ערטיי חכמה 9) וואהר לואהר ווייט אונז ברייט דורך די גאללי וועלט ביקאנט גיווארדין, אלז די יעדראמאן דא פון לן זאגן וואומט. אבר פון דיא נארהייט דיא זיא זיך אן גיווינט האבין, ערמאליט 10) אין קארליר לייט נאך ווייטר, אלז דט בארד מואהר לן פיקרן וואר, דער מיט האט גיוואומט וואט זיך בייא זיא לן גיטראגין האט, וועלכט דאך, אונז איר 11) מענטשן אונט זעלבטשטין רעכט ערקעטין, פֿר קיין וואוואר לן האלטיין לייט. דען ווייל פֿיל פֿון אונט נארין גיווארדין זיין, אין דעס איר דיא רעכטי חכמה וואט וויליג ווייז פֿר לזרין האבין, אונז פֿלעגן איר אלז לייט זעהר נאך דער נאריטייט 12) לן פֿארטיין. אלז דיא שילדבורגר חכמה וואר

1) Mejaar sein, sich ängstigen, bekümmern.

2) Student.

3) Große Dschirim, sehr reiche Leute.

4) Haschem jishborach, Gott, er sei gelobt!

5) Maschiach, Messias.

6) Der freut, erfreut.

7) Utopien.

8) Schultes, Schultheiß, Schulze, Bürgermeister.

9) Chochmo, Weisheit.

10) Gifchallet.

11) איר, mir, für איר, wir.

12) Narrethei.

[illegible]

עתה נחזור
 אל חזקיהו
 ונראה
 מה עשה
 ביום ההוא
 ומה עשה
 ביום ההוא

- 1) Begnad
- 2) Wirth
- 3) Ansgel
- 4) Die e
- 5) Der
- 6) Paner
- 7) Welch
- 8) ungna
- 9) Efsch
- 10) Sinter
- 11) Gezim
- 12) Gefest
- 13) Gefch

ל' מל'ין, אומ' דיא המד' ביט'ן, אנד'רן מויד' וואו עט' דיא מטרערעט' מל'א ערפ'ורד'רט, נאך פערנר בקרימ'אן אומ' ביקעדיג'ן, ¹⁾ ווען זי'א אים מויד' זיינ' ריד, א'א ער ערשט'ליך ביי'א זי'א מין ברענג'ן ווערט, קענט'ן מל'א אנטווארט'ן, ד'ט זיין גרום אומ' זי'ר אנטווארט' זיך מויד' אנד'ר רייזיט'ן; ד'מרי'ז' זאלט'ן זי'א מן בידאעט' זיין אומ' מים ווען ער קומט, האלב גריט'ן אומ' האלב גיגאק'ן ענטקיק'ן קאש'ן, ווען זי'א מים אנטפ'אק'ן וואלט'ן.

דיא מראי טילדבורג'ר ווארן מיט' זאלציר באטטמ'עט ד'ט הער'ך זי'ר מין בוי'ן גיטאס'ן וועלכ'ט זי'א זיבר ביי'א דען ווערט ²⁾ מוי' גילעפ'רט ³⁾ העט'ן, מל'א ד'ט זי'א מיט' אנד'רשט' ערשטאק'ן, אל'ט ווי'א מין מוי'זיג' קאך פ'ר דען קירט'ער, ⁴⁾ מורד' מין מראי מעקירנדי' ל'ג פ'ר מין טייד'ר. ⁵⁾ א'א זי'א אנד'ר מוס' פ'ר זעהט' ביקעגייט'ן. דען מ'אב זי'א גלייך פומא'רט זייט ⁶⁾ וואר'ן, וועלכ' גייזינג'ליך זי'ר נעהרונג' נאך פ'ר טלעכטי' אומ' מין פלעטיג' זייט גיהאלט'ן ווערד'ן, ⁷⁾ א'א ביפערעכט'ן זי'א דאך, ד'ט מיט' עטוואן דער קיסר, אל'ט וועלכ'ר מיט' זיין מוי'גן פ'ל ווייט'ר אל'ט אנד'רי זעהן מעכט, ווי'א דען גרוי' הער'ן מויד' למק' הענד' האב'ן, אומ' זיינ'ן מיבר פ'ל זי'ל וועגט' ביי'א דיא האר ערשטאפ'ן אומ' ביקאש'ן קען. ד'א הער'א ביווארג'ן זי'א, עט' מעכט' דער קיסר זי'ר גיטאכטי' נאריטי'א מיט' וואו'ל מויד' נעש'ן, ד'א דורך זי'א דען מיט' מ'ר מין דיא העכט'ט' מוס' גינאד ⁸⁾ אומ' מטרמ'ך פ'ל'ין, אנד'רן מויד' מל'ער ⁹⁾ מעכט'ן גילאמאק'ן ווערד'ן, ע' ד'א וויד'ר מן ל' פל'ק'ן, וואו זי'א ע' ל' פל'ר גילאמ'ן העט'ן.

אומ' מואר האט'ן זי'א מויד' קיין גריק'י מוראד' זי'א ל' פערעכט'ן מורד' ל' ביווארג'ן. דען ע' מיט' קיין גריק'י, זיך זעלבסט'ן ל'ס נאר'ן ל' מאל'ן, זי'ט מל' ¹⁰⁾ די'ר דורך דעס מל'גייזי'ן, וועלכ'ן זי'ר מויד' מונד' לעב'ן מל'ריג, ד'ט זייג'י טעמל'אק'ן אומ' גרויבט' ווערט. מל'ן זאלט'י פ'ל מעהר די'א זייט ערווארט'ן, ביז ד'ט זיינ'ר ענטוועד'ר זעלבסט'ן מין נאך ווערט, מורד' דורך אנד'רי ל'ס נאר'ן גלייז'רט, ¹¹⁾ א'ב גיטעס'ן, גייז'אט, ¹²⁾ גיהאבל'ט, ¹³⁾ גיבאהרט, גיטמיט, גיוועלט' אומ' גיטמ'רין

1) Begnadigen, begnadigen.

2) Wirth.

3) Ausgeleppert.

4) Wie eine mauffige Raß vor dem Kürschner.

5) Oder wie eine arme meckernde Ziege vor einem Schnitter.

6) Bauersleut, Bauersleute.

7) Welche gemeiniglich ihrer Nahrung nach für schlechte und einfältige Leut gehalten werden.

8) Ungnad.

9) Efschor, möglicherweise.

10) Sintemal.

11) Gezimmert.

12) Gefelst.

13) Gehobelt.

ווערט, אין וועלכעס פאלץ זיך זיינער אונדער פארשט אונז טייטש, אויך אונדער אלעם פרווייזן, זיינע נאכרין פון זייערעס ¹⁾ זאגן טעלעטן זאזין, אונד דער זעלבי טוין ²⁾ זיין גרעטער אונדער העכער נאך זינט, אלץ ער עטוואן זיין זאג.

אין זאלען און זיגן וויא גיראכט, אכטין דיא זאזי טילדבורגער בייא זיין אלטין היי גלייטט ווייזט דאס הייז, אונד פונדן אלץ באלד וויא זיין דיא זאלען לז טוהן ³⁾ ווער. דרום אונדערטין זיא אלע וואס טיט וואר, אויך דע בעטטין און, אין טאמל פֿר דיא פֿעטער אונד זיין קיך אונד וואס פֿר זיך זעלבטטין אונטער אנדער, אלע אויך פֿר דען קיסר, דא זיט זיכט פֿר געסן וואר, נור דז זיא דען קיסר אויך דז טאמלזטטין זיין זיכט פֿלעקן אונטערטין אונד טראקטירן זעכטין.

דעם נאך אביר זיין הערד זיירט ⁴⁾ אונדער הערטין ⁵⁾ עבין אונד ווייזט עטווא און פֿאנגן קען אלע זיין גאנצער זייב אונדער קאפֿץ אונד זיא עבין דאמאל לז אלעס אונד גלייך ⁶⁾ קיין טולטס האבין, ווייז זיא דער ערטטין אונד זיכט גרומד חמא לז נאכרין אונד דעם האלבען לז זאלען אונד ביקוואסן גיווארין וואר, אלץ גינגן זיא לז דאס אונד זיין מרום דאסין, וועלכער גיטמאלט זיינער לז ערוואלן ווער, דא זיט זיא זיך קיין אונד ווייז ⁷⁾ זיכט דען האלץ ליהן, וויא וואס זיכט לז גיטעהן פֿלעקט, וואס און עמאטיר ⁸⁾ פֿאר נעהא זיט לז פֿר טרוואט דז זאלע דער נאך זיכט בעטער אלע אנדער זיט זיין וואלן.

זאלכיר אונד גילעגיהייט, דארום גיווייגליך זיכט גוטט ענטטהיט, לז ביגעגין אונד פֿאר לז קוואן, וואר גיראטין אונד ערקענט, דא ווייז און דען קיסר אונד אויך זיין ערטט ווארד רייזין ווייז ⁹⁾ אונטווארטין, אונד זאלע און בעטטין זיין, דע דער זייענדיג טולטס ווערד, וועלכער אויך דען אונדערטין טאג דען בעטטין רייט ווערט אונד זאלען קענן. דארויך זאלען זיא זיך אלע זעמלעך וואס בידענקן אונד דא נאכט זיכט דרויך טולטס. אלץ גינגן דיא טילדבורגער פֿון אנדער, אונד וואר קיינער אונטער אלע וועלכער זיט גיראכט העט טולטס לז ווערדין. לז דעטטוירטין ¹⁰⁾ אונד לז טטוירטין ¹¹⁾ זיך אלע די גאנצער זיכט נאכט, דז זיא דז אונדערטין קיסר אונטווארטין וואס זיא דר קאפֿץ טטוירט.

נאך וואר דער חזיר הערט, ¹²⁾ זיאפֿריר זעדין גיהייסין, אלע וועלכער אונטט

1) Von jederm, jedem.

2) Schaun, schon.

3) Zu thun (thun).

4) Hirt, Heerde; Ghaserim, Schweine.

5) Hirten.

6) Unglück.

7) Unwillen.

8) Nemter.

9) Reimweise.

10) Serbisputirten.

11) Serstudirten.

12) Ghaserhirt, Schweinehirt.

ניט לז פאר ווערפֿין אומי קיין חזיר לז זיין זיך בדינקט, עבין אויך אונטער איר לאהל
אויט גירעכט. דיזיר, אוב ער טוין אונטט מולטים אונטער זיין חזיריק וואר אומי זיין
טענקין אונטער זיא גיווארפֿין, איין רעכטי אורדינונג אונטער זיא לז ברענגין, ווער ער
דאך גערין העכיר גיטטיגין, אומי העט זער גערין זיין חזיר גייטל 1) אורר פייטט
אויט דעם מולטים טטאב פֿאר טויטט. דרום טטוירט ער אויך אויף פֿאר גיטעלרטיין
פֿאר גיליגטיין האטיל אומי גינג אויט טטווערי גידאנקין זאלכיר גיטטאלט אום, דט ער
דיא גאלי נאכט טאחז לז גיוועזין וואר. אלז ער זיך נון זיין זייט פֿעדריין, אזא חזיר
דער ערד וואקסין, 2) זאנג גינג ארום גיוואלט האט, פֿראגט מיהם ענטליך זיין
ווייב, ווארום ער אזא אום רחמי 3) מיט, ער זאלט עט איר דאך זאגין, אוב זיא
איס אפֿטר 4) דאריין קענט העלפֿין אומי רחמי. אלז זיא קענט ניקט אויט איס
ברענגין, דיא וויל ער עט פֿאר אום ביליך 5) היילט, ווען ער אויט דעם רחט עטווא
טוועלין זאלט. זיא זאג איס אבר און זאג און.

ווייב דען דיא ווייבר אז פֿאר וויליך זיין דט זיא גערין אלט וויטן וועלין וואט
חזיראל גירעט אומי גיהאנדלט ווערט, דט, אזא איר וואט גוטס פֿון איר האבין וואלט,
עט איר ניט זענגיר פֿר טוויגין זעכט. וואט זאלט דער גוטי און טוהן? פֿאר
טוויגין וואלט ער גערין דיא אוב גירעטי רחטט האטילונג, אומי זיין ווייבט גוטט
וואלט ער אויך ניט גערין פֿאר לירין, דא הערע ער ענטליך איר דען גאללין האנדל
אפֿיבאריט, דט ווען ער נעהאליך דען בעטטין ריטט זאלדין ווערט, זא קענט ער
אזארגין מולטים זיין. דאך בידרייאט ער זיין ווייב הויך, דט זיא עט נאמאד זאגין
זאלט, דט ער אויט דען רחט גטוועלט האט.

דא זיא זאלכט גיהערט, ווער זיא עבין אזא גערין פֿמי מולטיסין גיוועזין אלט
איר אן הער מולטים, ערפֿוד דערא וועגין באלד וואט לז טוהן וואר. איר, זיין ליבר
אן, טפֿאך זיא, ביקואר דיר איבר דיזי זאך ניט אזא זעהר, אומי לז דיר ניט גראי
האר 6) זיין בארט דארום וואקסין. וואט ווילטטו איר געבין, ווען איר דיר זיין ריט
זערין דט דא מולטים ווערט. ווען דא דט טוהטט, טפֿראך דער חזיר הערט,
אומי איר מולטיט ווער, אזא וויל איר דיר זיין טיין פֿינקיל נאגיל מייזין פעלן 7)
קויפֿין. דיא פֿרויז; וועלזי זיין איר זיין טוין אלז ביריט פֿרויז מולטיסין וואר, פֿינג
אן, מיהרין אן דא לז ביהלפֿיג לז זיין, אומי מיהם דיזין ריט פֿאר טפֿרעכט:

איר ליבן הערין, איר טרעט היירין

זיין הויז פֿרויז הייסט קאטריין

1) Schafrgeißel, Schweinepeitsche.

2) In seinen Federn, so aus der Erde wachsen.

3) Unruhig.

4) Efschor, f. oben.

5) Unbillig.

6) Graue Haare.

7) Einen schönen funkelnagelneuen Pelz.

זיח הוט מיין מויל מלץ וויא מיין מוויין
מזי טרינקט גערין גוטין מאכט.

דיי רייס טפראך זיח מיס מיין מויל מייליג מאל פאר, מוזי זאח מוילט מוזי
זאח לאנג ער מיהר מיהס נאך ביז ער ענטליך פאר מיינט, ער העט מיהס טוין מיין
גיטלוקט מיין מויל גיטלעסין, קיממט מיהס דערמאן וועגן דיא גמלי נאכט וויא
ייעניר פוילרט און דען בעט ליפיל, ¹⁾ ביז דט עט טאך וואר, דעטין ער פאר מיין
בילדונג קויס ערווארטין קונט, ²⁾ זאח זעהר הויך גינג ער מיט מוילט מיין טולטס מיין בויך
טראגין. זאלט וויר פארט מויל דיא מנדרי טילדבורג. דען זיח ביקמאין מלי
גרעטרי קעפף מוזי וואר מירר קיינר, וועלכר מיט דיא גמלי נאכט ווער טולטס
גיווען.

אלץ מן דער בטמיאטי טאך ערטיין וואר, מן וועלכין זיח לו זאמן קואן, מוזי
לו דער וואהל מיין טולטס טרעטין זאלטין, דא זאלט מיינר וואונדער מיינר מוזי וואונדער
גיהערט האבן, וואס זיח פאר ליהרלי מוזי וואונדער גיטלמאסי רייטן דא מאל פאר
בראכטן, מאל דס מן זיך הייליך פאר וואונדערן מויל, וואו הער זיח זאלט קונט
גלערנט האבן, מאל ווען זיח זאלט מלטר בייט מירי מליט היין וועק גליקטי חכמה
ווירר גאכט מוזי ערפאר ³⁾ גילמאנט האבן מוזי עט מוילט מוילר מוזי מיינר טאר, ⁴⁾
דט דיא גימלערטן רייטן מיט מלי מויל גלעלט זיין מוזי לו פאפיר גבראכט וואונדערן,
מוון ⁵⁾ מוילט מבר מן דיין נאך פלוגינדי, זאח נאך פאר האנדן זיין ערגעלן מוזי
דא מיט בהעלפין.

דער פירי, דען דיא מנדרי רייטן רייטן זיין פאר לארן, טרעטט מריין ⁶⁾ מוזי
רייטט, נאך גאלכטין רעוירענן, ⁷⁾ מאל:

נא. נא. נא. נא.

מיך בין מיין רעכט גמלפער פוילר

מוזי לעגי מיין טפס מן דיא וואונדער.

מהא! טפראך פיטר מללט, וועלכר דער פליפער גיווען מוילט, קענטטו עט מיט
בעטיר זאח בלייבטטו וואונדער דאריטין. נא, נא, לאז מיך טולטס ווערדיין! פירע: ⁸⁾

מיך הייס מייטער היילבראנד

מוזי לעג מיין טפס וואונדער מן דיא מוילר.

1) Räuet ihm derwegen die ganze Nacht, wie jener Bauersohn den Bettzettel.

2) Dessen er kaum vor Einbildung erwarten konnte.

3) Hervor.

4) Immer und ewig schade.

5) Müffen.

6) Gerein.

7) Reverenz.

8) Vide! Aufgeschaut!

חיי יא! (י) טפראך דער זיבנדי, דען דער זעקסטו מאנגלעט מין רוטוועלטמין
עקסעמפלאר, (י) דאס ווערטט וואלז טולטס ווערדין וואן, וואל ווער עט, ווען מ'ד עט
בעטיר מאכט מ'ד ד'ד אב טעטעין ווער? מ'ד: (י)

מ'ד בין גינגט האנס הענסעין טטאלן (י)
מ'ד פ'הר מ'ין וואגין מ'ט מ'טיר.

וואל ווער דיזט, טפראך דער מאכט, ראזוטא ג'הייסין, מ'ד ראטין פ'עגער (י)
מ'ין טילדברוק, מ'ד (י) גערין טולטס ג'ווען ווער, ווען ער עט מ'ד ווערדין קענט.
מ'ד מ'ט עט מ'גליך, ד'ט מ'ד עט ווערדין קען, מ'ד מ'ט עט יענער נ'ט ווערדין.
מ'ד קונפעני! (י)

מ'ן זאגט מ'ד האב מ'ין ליטטיגין קאפן

מ'ד מ'ט מ'ין עבריר לויז טעליס.

מ'ד מ'לד ווערטט נ'ט טולטס, טפראך דער לעהגרי, מ'ד מ'ט הערן, וואל מ'ד
גילענט האב:

מ'ט מ'ט מ'ין מ'ד האנס וויללז בעק

מ'ד מ'ט מ'ין מ'ין מ'ין פ'לחן.

מ'ד ווערטט וואלז טולטס ווערן וואן, זאגט דער מ'ילעט, יא הינטר ז'ד טראגין
מ'ד פ'וארן ד'ט טפסיסין. וואל ווער עט מ'ד, ווען מ'ד עט ווערדין?

וואל מ'ד מ'ין מ'ין מ'ין מ'ין?

מ'ד מ'ט מ'ין פ'ולן וואנט.

מ'ד האט עט דאך קיינר פ'אר ג'טאן, טפראך דער ד'ילענט; מערקט מ'ין,
וואל מ'ד מ'ין וויל:

ווער נ'ט וואלז קען ריימין מ'ד דענקין

דען מ'ד מ'ן מ'ן דען ג'ולגין קייפין.

נעבין ז'ד מ'ט מ'ין ריימין, נעבין ז'ד! טפראך האנס זאקס דער ייגרי,
וואל ג'ולט? מ'ין ג'וטין קען, (י) מ'ד ווערדי טולטס, ווער וויל וועטין?

מ'ד הערין, מ'ד מעכט גערין טולטס מ'ין

ד'רס בין מ'ד ל' מ'ין ק'מין ה'ר הער.

נאך פ'יל מ'ד ריימין ווארין ד'ט פ'אר ג'בראכט, וועלזי דאך מ'ין מ'רנגאלי (י)

1) Ei ja!

2) Im rotwälschen Exemplar.

3) Audi, vernimm!

4) Hans Hänschen Stolz.

5) Rattenfänger.

6) So, welcher.

7) Audi cumpane! Paß auf, Kamerad!

8) Käse.

9) Im Originale.

זאל פֿון ווערסן ¹⁾ גאר פֿערעסן, מיט לֹא לייזאנן ²⁾ גיווענן. מיר מיזט לֹא מעלדן, דא ווייל זיך דיזי ביז הער ³⁾ אן גלייגטי אזוי נאך פֿיל אנדרי מעהר הערן אזוי פֿאר נעגלן לייסן, מיין דעטין דער מרזי חזיר הערט מיין היכטער אנקסט מיט ווייט דא פֿון גיטמאנדן, מיזער גיווארגט, עט מעכט עטוואן מיין אנדרד גאר קיטטליכע רייזין מויז דא באהן ברענגן, אזוי דא דורך טולטס ווערדן דא ער לֹא ריק בלייבן וואלט, אזוי אז מעכט דער אנדרי מיזער מיר מיין מייגליך ווערטליין זאגט, וועלכט ער מיין זיין רייזין, דען ער ביז דא היין וואלט טויערד אזוי הער פֿלודרט, גיהאט, ערטראק ער אלדער גיטמאלט, דאס ער הערן העט מעגלן מיין דאס בוקסין ⁴⁾ פֿאלן. דאס מן דאס כבוד ⁵⁾ מיר דאס מורדינגאך מוך אן מיס קאס, דאס ער רייזין זאלט, טרעטט ער מויז אזוי שפראך:

מיר לייבן הערין, מיך טרעט הייר הער,

מיין הויז פֿרוגא דאס הייטש קאטריין

זיח האט מיין טאבל וויח מיין חזיר

אזוי טרינקט גערן גוטין מאכט.

דאס קלינקט! דער מעכט ביטטהיין אזוי עטוואז מויז ריכטן! שפראך אזוי רמטט הערן. דאס מן אונס פֿראג גטאן וואר, פֿאלט דאס מורטליי מויז דען חזיר הערט, ווייל ער מיין מיין רייסן אזוי לואהר מויך דען לענגסטין גיוואכט האט; דא וואר לֹאס טולטס ערוולט אזוי אן גנומן. דען זיח האלטטן גענלייך דא פֿאר, ער ווערט דעסן קיסר וואלט קעגן רייסן ווייז אנטווארטן אזוי גוטי גועלמאכט לייטטין. לֹא דעסן אזוי מיזט ער מיין האנד ווערקט מן אזוי לואהר זיגער קונסט נאך מיין בעזיס בינד, ⁶⁾ דאס זאגט דאס אנדרי אזוי פֿוארן ווארן. דעט וועגן ווייט ער זיך פֿר מיין אנדרן בייח דען קיסר לֹא טיקן. ווייל מויך דער קיסר זיין קאמערן מיט בעזיס וואלט מויז קערן לאזן. אלזא נאס דאס חזיר הערט דען כבוד גערין אן, דאס מיט ער זאגט לייט טראגן גיגאנגן וואר, אזוי ערפֿארט מיין דער דאט, דאס דאס גליק אזוי אונס גליק מיר אזוי ווייט פֿון אנדר ווערן אלזא טאג אזוי נאכט. דען דער יעניג וועלכע די פֿארגי נאכט ⁷⁾ מיר מיין בעזיס בינדען אזוי מיין חזיר הערט גוועזן וואר, דער ווערט מילטער מיין גיוואלטיגער טולטס לֹא טילדברג.

1) Berim, Würmer.

2) Leenen, lesen.

3) Bisher.

4) Büchsen, nd. die Hosen.

5) Kowod, Ghe.

6) Befenbinde.

7) Worige Nacht.

XIII.

Aus der wunderbaren Geschichte vom Eulenspiegel.

Unter Nr. 10, Stück 20, Jahrg. 1848 des „Serapeum“, Zeitschrift für Bibliothekwissenschaft u. s. w., von Dr. R. Raumann, führt M. Steinschneider auf: „אילן שפיגל, Eulenspiegel, allershand kurzweilige Begebenheiten und Historias“ (8., ohne Ort und Jahrzahl). Die Ausgabe ist mir nicht bekannt geworden. Doch befindet sich in meiner Sammlung eine Breslauer Ausgabe des Eulenspiegel, gleichfalls in Octav, mit der wunderlichen Bezeichnung: „Gedruckt in diesem Jahr, wo das Bier theuer war“. Der ganzen Ausdrucksweise und Schreibung nach scheint diese Ausgabe nur die genaue Uebersetzung eines ältern deutschen Volksbuchs zu sein und schwerlich weiter zurückdatirt werden zu dürfen als bis zur Mitte des vorigen Jahrhunderts, wenn schon das auch manche niederdeutsche Ausdrücke und Anklänge enthaltende Original erheblich älter sein muß. Hier folgt nach dem vollständigen Titel das erste und letzte Kapitel.

אינע וואנדערבאהרע געשיכטע

פאן

אילען שפיגל

וויא עס מיהט געגאנגען מיט פאן זינער יוגענד און, ביס אן טעטעסטעטן
מאטער, פאן זינעס פערנאכט אונד פערטמאנד וויא עס איז
יעדער לעזער ערפֿינדען ווערט.

(Holzschnitt.)

ברעסלויא

געדרוקט אין דיועס יאהר,
ווא דאס ביער טימאר וואהר.

דיווער מיין שפיגעל וואר געביהרטיג אין דם דארף (קנעטלינג) אין (וואהלעלדערטן)
אין זאקסן. זיין פאטער הייסט קאזי מיין שפיגעל. און זינע מוטער הייסט (אננא
אייבעקין): וויא דיז מיין שפיגעל פיהר יאהר אלט וואהר אהנט ער מיין מיט און
יונגעס אלט האנד מאלק האפטיגקייט. ער קאמ און פליי לייט און בקלאגטן זיך ביים

XIV.

איין ניא קלאג ליד

פון דער גרושי שרפה בק"ק פראנקפורט

בניגון של חמן באהשורוש שפיל.

Ein neu Klaglied von der großen Serepha ¹⁾ in der heiligen
Gemeinde (bekehilla kodesch) Frankfurt.

Nach der Weise (beniggun) des Saman im Ahasverusspiel.

אשא נהי וקינה ²⁾

א איכה ³⁾ וויא זאל איך אן היבן לז זינגן אזוי קלאגן פון דען גרושן וועגן,
וויא לז פֿרענקפורט אן איין איז מיין גרושה טרייע ⁴⁾ גיוועגן.
קיין הייז נאך קיין טטאך איז אין דער גמלה גאס מיט ווארן גיוועגן
אזוי איין חורבן ⁵⁾ איז זינט חורבן ביה המקדש ⁶⁾ מיט גיוועגן
אזוי לז כי חטאנו! ⁷⁾

ב בליל ד' ⁸⁾ כ"ד טבת ⁹⁾ האט המי ¹⁰⁾ איין אט אן המי ¹¹⁾ אין דען רב זיין
הייז אן גילנדין
אי אן עט רעכט מוזיך דער גאסן האט אנט פֿונדן.
אז ווארן גלייך דיא אנדערע הייזר אן גילנדין,
אזוי דיא הייליג טול גלייך אז ווען זיך ווארן לז זאגן גיבונדן.
אזוי לז כי חטאנו!

ג גרושי יולה ¹²⁾ איז גלייך אין דער קהילה ¹³⁾ גיווארן.
אן האט גלייך מיט איין פֿאר טאמסן דיא טארן.

1) Brand und Zerstörung der Judengasse zu Frankfurt am 11. Jan. 1711.

2) אָשאַ, Essa Nehi wekinah, jetzt will ich erheben Jammer und Klage.

3) איכה, Eicha, wie.

4) Serepha, Brand.

5) Chorbbon, Verheerung.

6) Chorbbon bess hammikdosch, Verheerung des Heiligtums.

7) Oi lanu ki chotonu, Weß über uns, daß wir gesündigt haben!

8) Belail dollet, in der vierten Nacht.

9) Caph dollet Tewes, am 24. Tewes.

10) S. das Wörterbuch.

11) Ein Esch min haschamajim, ein Feuer vom Himmel.

12) Große Jelolah, großes Gejammer.

13) Kehilla, Gemeinde.

חבר יזח העטן. דיא זיזח מוזי מרבייט וואלז קענין טשפארין,
דען יזח זיין דאך גיעפֿינט ^י מוזי פֿאר ברענט גיווארין.
מוי לזו כי חטאנו!

ד דורף דער גאסן זיין דיא לייט מז דיא וואונגעס ^י אהין מוזי הער גלחפֿן,
מוזי האבן מליז לז מיין בעטרוק טאן האפֿן,
חבר דט פֿינאר מוזי מליז פֿון מיין הויז לז דען מאנדן גילחפֿן.
דט האט מרסן מוזי רייך בע'יה ^י בטרמפֿן.
מוי לזו כי חטאנו!

ה דינמט הייזר מוזי פֿערדיר הייזר ^י זיין מליז לז גלייך מין בראנד גיטמאנד
דא מוזי קיין הינץ נאך דאט גיווענן פֿר האנדן,
ביז דיא גאנלי קהילה קדושה מוזי גיגאנגן לז טאנדן,
דאט מן ניט מין ווייטט וואו מיין הויז מוזי גיטמאנדן.
מוי לזו כי חטאנו!

י ווייז מן דיא טריפה האט חיבר האנט גימאן,
זיין דיא טאר מויץ גיגאנגן מוזי פֿיל לייט מרין לז הינץ גקוואן
חבר עט מוזי בע'יה פֿיל וואון טז יטראל ^י מוועק גיקוואן.
וואט ניט פֿר ברענט מוזי, דאט מוזי ווארין מוועק גימאן.
מוי לזו כי חטאנו!

ז ועלבי וכה ^י מוזי ביה ווענטן גידעכדניט ניט גיטעהן.
דער גאנץ עולם ^י טוט דרויף ימארין מוזי קלאנגן מוזי וועהן. ^י
דיא לאנד ענייט ^י טאן קלאנגן: וויא ווייז וויא מוזי מונז גיטעהן!
מזו מיין וכה רבה ^י מוזי ניט ווארין גיהערט נאך גיטעהן!
מוי לזו כי חטאנו!

ח חמאים ^י מונן וויר האבן פֿיל בגאנגן,
דאט איר מונד פֿרנסה ^י ייאר מין ק'יק פֿרנקפורט קען דער לאנגן.

- 1) Geöffnet.
- 2) Meschugaim, Beseffene, Unfinnige.
- 3) בענוורינו הרבים, bawonossenu horabbim, um unfreier vielen Sünden willen.
- 4) Hinterhäuser und Vorderhäuser.
- 5) Mammon schel Israel, Geld der Juden.
- 6) Makka, Schlag, Niederlage, Wunde.
- 7) Aulom, Welt.
- 8) Beßen, Schmerz äußern.
- 9) Anijim, Arme; Pand-Anijim, Pandarme.
- 10) Rabbo, groß.
- 11) Chataim, Sünden.
- 12) Parnoso, Nahrung, Unterhalt.

- 1) Mechja,
- 2) für
- 3) Manden.
- 4) Haschen.
- 5) Zoros,
- 6) Jomom.
- 7) Gesar,
- 8) Méhasch.
- 9) Auf Ein.
- 10) S. eben.
- 11) Kle kad.
- 12) Jim, M.
- 13) Seine G.
- 14) Alphe r.
- 15) Pulver.
- 16) Heseck,

מוזג ויחיה י' חיו חיו חן פֿרנקפורט גיהאנגן.
עט חיו חוגו למד עניי"י פ' מענדין י' חין ק"ק פֿרנקפורט וואו גיהאנגן.
חיו לו כי חטאנו!

ט **פאנג** חיו נכבט האבן חיר עניי"י פֿר ק"ק פֿרנקפורט טאן ביטן,
דאט יא חיו י' פֿאר חיו לוח"י י' חול בהיטן.
הילנד טייט פֿרנקפורט חין גרטה יטן.
חיו חול יא ווייט פֿר חול חין חירן לוח"י טאן ביהיטן.
חיו לו כי חטאנו!

י **יומם** וילד י' האט אן טאן חין חיו היינר תורה לערן.
עט חיו חיו גר י' אהמ"י י' חין, דאט ער האט חיו זער טאן לערן.
דאך האט ער חיו עליס ואבניס י' פֿר גאסין חין לערן.
דא טאן חיר פֿון חורבן בית האקרט י' חב לערן
חיו לו כי חטאנו!

ב **כלי** קארט וכלי כסף, י' חין, מעט, קופער י' חיו חיו חין פֿרנקפורט פֿול גיווען
חול פֿר ברענט חיו פֿר גטאחלן חיו וועניג דער פֿון גינען.
זעלד לרה חיו חין עולס נאך יט גיווען,
חיר האבן למג דער פֿון לו טרייבן-חיו לו לען.
חיו לו כי חטאנו!

ג **לייב** גלייג י' חיו בעט חיו קיידר חוס חול רבבול י' חיו לו פֿולויר י'
גיווען.
זעלד היק י' טוט אן חין גאנלן עולס דער פֿארן.

- 1) Mechja, Nahrung, Lebensunterhalt.
- 2) Für עניי"י.
- 3) Mädchen.
- 4) Haschem jisborach, der gelobte Gott.
- 5) Zoros, Aengste, Nöthe.
- 6) Jomom welailo, Tag und Nacht.
- 7) Gesar, Beschluß.
- 8) Mehaschem jisborach, vom gelobten Gott.
- 9) Auf Ezim weawonim, auf Holz und Stein.
- 10) S. oben.
- 11) Kle kadosch wekle kesef, heilige und silberne Gefäße.
- 12) Zinn, Messing und Kupfer.
- 13) Keine Gezeug.
- 14) Alphe rewowos, tausendmal zehntausend, viele Millionen.
- 15) Pulver.
- 16) Heseck, Schaden.

גַּעֲלֹט אַחֲרֵי גַּעֲלֹט אַחֲרֵי טַבֵּחַ (י) הָאֵם קִינָּה מִסֵּפֶר (י) וְהָאֵם דָּא אִיז וואָרן פֿאַר אַרְבֵּין
פֿיל זיין דער פֿון גִּילְפֿון בְּרִית (י) אַז וואָס אִיז זיין וואָרן גִּילְפֿון.
אוי אַז כִּי חֲטָאָה!

מ מַלְבֻּשֵׁי כְבוֹד (י) זיין אִין גַּלְגֵּל עוֹלָם אַז פֿיל אַז אִין גִּיטֵן וואָרן
זיין בַּעֲיָה (י) אַז אִין פֿינאַר אַז וואָרן פֿאַר אַרְבֵּין.
ווער דאָ וויל מערן זיין אִיז זיין זכרון, (י)
דער זעלב מענטש אִיז אִין וואָרן, אַז ווערט אִין ווערן גִּילְפֿון.
אוי אַז כִּי חֲטָאָה!

נ נִיִּיאָה סְחֹרָה (י) דאָס האָט קיין אַמאָס אַז קיין אַז,
פֿון אַז אִיז גִּיט גִּילְפֿון אַז קאַרטון פֿון בּוֹס וואָס, (י)
זיין סְחֹרָה אַז וואָס אִין גִּילְפֿון אַז,
אוי אַז פֿיל גִּילְפֿון טִיפֿון אַז חֲפֵלָה (י) דאָס אִין אִין אַז טִיפֿון אַז.
אוי אַז כִּי חֲטָאָה!

ס סִפְרֵי תוֹרָה (י) זיין אַז דער טוֹל גִּילְפֿון וואָרן
לִבֵּית ר' מִלְחָן זיך (י) אַז אִין בַּעֲיָה אַז פֿאַר בַּרְעֲנֵט גִּילְפֿון
גִּילְפֿון אַז סִפְרֵי תוֹרָה (י) זיין בַּעֲיָה פֿאַר בַּרְעֲנֵט אִין אַמאָס אַז אִין אִין.
קִינָּה קאַן טעגן דאָס סוּמָה (י) אַז אַז פֿיל
אִין אַז זיך דער באַרמאָן זיך זיין דער באַרמאָן טוֹל.
אוי אַז כִּי חֲטָאָה!

- 1) Awonim towos, Edelsteine.
- 2) Mispar, Zahl.
- 3) Bedallis, in Armuth.
- 4) Malbusche kowod, Ehrenkleider.
- 5) Siehe oben 7.
- 6) Sikoron, Gedächtniß.
- 7) Neue Sedhora.
- 8) Von allerlei gute Getüch und Kartunen von Baumwoll.
- 9) Chefzos, Kostbarkeiten.
- 10) Siphre Torah, Gesetzbücher.
- 11) Lebess Rabbi Elchanan Metz, in das Haus des Rabbi E. M.
- 12) Sepher hakadosch, heiliges Buch.
- 13) Summa.

Die älteste
Mechirus Jos
Buch VI, Kap
Joseph am P
weisen oder f
1711 ausgebr
renten aus H
von Decorati
norden sei. E
nehme 1713
ältere Ausgab
bei dem Buch
sämmlichen G
mündlicher Tr
von Limburg,
Jahrg. 1848,
angeführt wird.
Wenn ni
geschrieben ist
he in Ton un
Pfeifenpiel an
ner Tölpelhaftig
figur macht, u
denen Lustspie
und einem D
Sprache selbst
sprachliche An
Grammatik u

XV.

Die Verkaufung Joseph's.

Aus dem Purimspiel יוסף מכירות.

Die älteste Nachricht über die Mechirus Joseph (מכירות יוסף, Mechirus Joseph) gibt Schudt, „Jüdische Merkwürdigkeiten“, Buch VI, Kap. 35, S. 19 fg., wo er anführt, daß die Mechirus Joseph am Purimfeste in der Wohnung des Löw Worms „zur weißen oder silbernen Kand“ zu Frankfurt einige Jahre vor dem 1711 ausgebrochenen Brande der Judengasse von jüdischen Studenten aus Hamburg und Prag mit außerordentlichem Aufwand von Decorationen, Maschinerien und sonstigen Effecten gespielt worden sei. Schudt gibt die Mechirus nach der zweiten Ausgabe, welche 1713 bei Johann Kellner in Frankfurt gedruckt ist. Die ältere Ausgabe, deren Schudt erwähnt, ist ohne Ort und Datum bei dem Buchur Löw Gingsburg zu Frankfurt gedruckt und in fast sämtlichen Exemplaren bei dem Brande verloren gegangen. Nach mündlicher Tradition bezeichnet Schudt als Verfasser den Beerman von Limburg, welcher jedoch auch von Steinschneider („Serapeum“, Jahrg. 1848, Stück 23, Nr. 146) nur als angeblicher Verfasser angeführt wird.

Wenn nun auch die Mechirus in ganz elenden Knittelversen geschrieben ist, so bleibt sie doch immer merkwürdig dadurch, daß sie in Ton und Haltung sich ganz dem ältern deutschen Lust- und Possenspiel anfügt und ebenso wie dieses den Pickelhering in seiner Tölpelhaftigkeit und dennoch schalkhaften Laune zu einer Hauptfigur macht, welche wie der Hanswurst seit dem ältesten vorhandenen Lustspiel des Peter Probst (1553): „Vom kranken Bauer und einem Doctor“ sich hervorthut. Noch auffälliger ist aber die Sprache selbst, welche überall jene verunreinigte und verborbene sprachliche Ausdrucksform der traurigsten Periode unserer deutschen Grammatik und Literatur aufweist, sodaß theilweise in der eigen-

thümlich fremdartigen Form der jüdischdeutschen Diction ganze Wörter und Sätze nur schwer zu enträthseln sind, weshalb denn auch im nachfolgenden Bruchstück, welches den Roman zwischen Potiphar's Weib Selicha und Joseph mit unerwarteter Discretion im Verhältniß zur höchst schmutzigen Behandlung des Stoffes im Ahasverusspiel enthält, die wortgetreue deutsche Uebersetzung beigefügt ist. Man kommt daher in Versuchung, die Mechirus wenn auch nicht für ein deutsches Originallustspiel, doch für die Bearbeitung eines ältern jüdischdeutschen Lustspiels zu halten, bei welcher der Verfasser es sich angelegen sein ließ, die jüdischdeutschen Idiotismen auszumerzen und dafür die zu seiner Zeit herrschende deutsche Ausdrucksweise zu geben, welche aber in der That noch buntscheckiger ist, als das gerade zu Anfang des vorigen Jahrhunderts in seiner vollsten Eigenthümlichkeit blühende Jüden-deutsch, wovon das schmutzige Ahasverusspiel ein viel treffenderes Bild gibt, obschon es ebenfalls als eine Nachahmung des ältern deutschen Lustspiels gelten muß.

Zum Verständniß des hier folgenden Bruchstücks, welches sich im wesentlichen an den biblischen Stoff hält, dient Folgendes. Nach dem Prolog tritt Joseph vor Jakob auf und setzt seine Brüder bei ihm an. Jakob schenkt ihm „zum Recompens ein seidenes Hemde“ aus seiner Mutter Rahel Nachlaß, wobei die Brüder ihrem Unmuth Lust machen. Ein Engel singt dem Joseph den Traum von den elf Garben vor, die sich vor ihm neigen. Joseph erzählt den Traum wieder, wodurch seine Brüder noch mehr erbittert werden. Der Engel singt wieder vom Neigen der Sonne und des Mondes vor Joseph. Joseph erzählt auch diesen Traum. Die Erbitterung der Brüder wächst; Jakob gebietet nun dem Joseph, „den Mund zu halten und auf solchen Phantasie kein datum zu stellen“, und schickt den Joseph nach den Weideplätzen zu den Brüdern. Unterwegs warnt der Engel den Joseph, welcher jedoch die Warnung mißachtet, ein „Schäferlied“ singt, zu den Brüdern gelangt und in die Grube geworfen wird, in welcher er „Klaglieder“ singt. Er wird dann an die Ismaeliten und Midianiten verkauft. Joseph singt ein Lied an seiner Mutter Rahel Grab

und wird von
ten. Die Brä
wilde Bestia
Der Wolf wir
hoch und theu
kommen ist“,
von seinem G
schen „Warte“
dingen, und
Unmuth darü

und wird von ihr singend getröstet. Dann kommt er nach Aegypten. Die Brüder berichten Joseph's Tod an Jakob, welcher „die wilde Bestia einzufangen befehlt“, die den Joseph zerrissen hat. Der Wolf wird lebendig gefangen, vor Jakob geführt und schwört hoch und theuer, „daß kein Bissen von Joseph in sein Mund gekommen ist“, worauf er entlassen wird. — Der Bickelhering ist von seinem Herrn, dem „Hoff-Mezger“ Potiphar, auf den „Menschen-Markt“ geschickt worden, um ihm einen wackern Diener zu bingen, und bleibt dem Potiphar zu lange fort, welcher seinen Unmuth darüber ausläßt:

(קאנט פוטיפאר חוץ זאגט:)

איך ווייט ניט, ווארסן מיין לוזר פאנג דער בלייבט זיך לאנג מווי,
חוץ קאנט ניט נאך הויז,
חוץ גיבט מיר מנטווארט חוץ ביטער,
חוב ער מיר מיין דינר האט מן ביריט,
וועלכס מיר מיין הויז מונטר קוממנדי קאן געבן,
זאמסט מנדרי דינטט דער נעבין.
זיך ער מיר קיין ברענגט חוץ זאל מיר נאך לאנג פֿעקסירן,
דא וויל מיר מיס דען בוקל וואקד טוירן.
(זאגן דיא ודיניס:)

איך דורך לייכטיגקייט טון מיר פֿלייסיק גראטן
חוץ האפן מיר גמארט לז גיסן.
מיין קלייני נאך וואלן מיר מיס פֿאר טטעלן.
דען מיר האבן גיהערט מלז זיך מיין דינר וועלן.
זיך קעגן זיך קיין בעטערן קריגן מוויז דער וועלט
מלז וויא מיר מיין האבן גיקויפט מון ווייט מיר מוויז דעס פֿעלד.
זיין גלאנץ חוץ מין הייט מיינט מין מוויז לז נאטיפֿילירן.
ער טעט פֿאר מיין קיינא מעריטירן,
ביינעבן מנדרי מדינאמבלי רעדי גאר פֿיל,
מון מאס חוץ לז.
מון ווערט מין דער ווארהייט ניט הוך עסטימירט,
זונדרן פֿר פֿיר פֿיטמלן ווערט ער פֿר מקארטירט.
זיך זיך מיס פֿר לאנגן לז זעהן,
זאל עס גלייך גיטעהן.

(זאגט פוטיפאר:)

וואן מיר זאל זאגן מיין גרונדליכן זין,
זו וואר מלז מיר מיין ערליכר גמפֿליר בין,
חוץ זאג מדי פֿר האלן:
מיר ביזמרגי, ער מיינט גיטמלן.
דען ער מיינט גאר מרליך פֿון פראפֿורליאן.
דחם מעכט מיר זיין ערטטן הערן קעגן טאן.
דער נאך זעלט ער מיר ניט לז טימאר זיין מוס קיין געלט.
זונדרן מיר בילאל מין, וויא זיך זעלבסטן האבן גימעלט.
(זאגן דיא ודיניס:)

דער הער פֿר זיך מיין קלייני לייט,
זיך וואלן מיר ברענגן זאלדי לייט,
דעגן מיר מין חב גיקויפט האבן,

(Kommt Potiphar und sagt:)

Ich weiß nit, warum mein loser Vogel der bleibt so lang aus
Und kommt nit nach Haus
Und gibt mir Antwort und Bescheid,
Ob er mir ein Diener hat an bereit,
Welchem ich mein Haus unter Commande kann geben
Sampt andre Dienst der neben.
So er mir kein bringt und soll mich noch lang veriren,
Da will ich ihm den Buckel wacker schmieren.

(Sagen die Midianiter:)

Ihr Durchleuchtigkeit thun mir fleißig grüßen
Und hoffen ihr Gnab zu genießen.
Ein kleine Sach wollen wir ihm vor stellen.
Denn mir haben gehört, als sie ein Diener wöllen.
So können sie kein Bessren kriegen auf der Welt
Als wie mir ihnen haben gekauft unweit hier auf dem Feld
Sein Glanz und Schenheit ist ohnmöglich zu notificiren.
Er thät vor ein König meritiren,
Beneben andre admirable Rede gar viel
Dhn Maß und Ziel.
Und werd in der Wahrheit nit hoch ästimirt,
Sondern vor vier Pistolen wert er veraccortirt.
So sie ihm verlangen zu sehen,
Soll es gleich geschehen.

(Sagt Potiphar:)

Wenn ich soll sagen mein grundlichen Sinn,
So wahr als ich ein ehrlicher Cavalier bin,
Und sag ohne Verholen:
Ich besorge, er ist gestohlen.
Denn er ist gar ablich von Proportion.
Drum möcht ich sein ersten Herrn kennen thon.
Dernach sollt er mir nit zu theuer sein um kein Geld.
Sondern ich bezahl ihn, wie sie selbstn haben gemelt.

(Sagen die Midianiter:)

Der Herr verzieh etn kleine Zeit,
So wollen mir bringen solche Leut,
Denen mir ihn abgekauft haben.

וואן ער מיין וויל לז זעלן פילן טרויערן מויל גלויבן,
וועלכט זא גיטעהן היינט דין טאג.
דא מיט ער מין קיינמאליי זאל האבן מיין קלאג.
(זאגט פוטיפאר:)

וואו ביטטו זא זאגן גיבליבן.
מויל דיין טעלמיריזא מויל פאנטמאסי גטריבן?
איך וויל דיר באנד וויין, אלז דא זאלסט פאר מיר רעטפעקט טראגן.
מויל זאלסט מיר גלייך זאטווארט זאגן.
גיט מיר מויל מיינס אן גייעט ביים לייט
מורר דין בוקל פאלז טלעג מיט דיר אן ברייט!
(זאגט פיקלערינג:)

ביי זא לארניג, ניט זא לארניג, מיין מין דימיטי קאך!
דאט דיר דאך דר ביקל הערינג לז קראך!
טויל דאך אן דען גרונט געק!
ער האט מיין נאם, אלז העט ער גיווילט מיס דרעק!
האב איך דיר זא טון זאבן מויל פרייסן!
מילנדר ווילטו מיר דען בוקל מיין טוייסן?
פראג נור דא לייט וועלכע מיר לז מיינן ווארטן האבן געבן מיין קליין טיטל טאמאר,
דא ווערטט טון הערן דין טיפשא מויל טאמאר!
דאט בעטט מיט, אלז קיינר מיט גיווענן דער בייא.
זאטט ווערטטו קוואן מין מיין איבולט גיטרייט.
דאס פאר לארן דיר ניט זא טאמארק.
עט מיט ניט גימיינט זא מרג.
דען איך האב טון לונטן גירמאכן,
אלז דיר מיין דינער האט לז גיטפראכן.
נון מוטטו מיר דאך פלאמירן,
אלז איך דען זעלבן מויל העלפן ביטריגן מויל אן פירן.
(זאגן דא מדיינס:)

מרויער, היאר האבן מיר דא זעלביג לייט,
מיט וועלכט מיר האבן פאר טפראכן לז ערלייגן מויל ערוויין הייט,
אלז מיר דין קנעכט האבן ערלייגן ווייז
מיין אב גיקויפט מויל דער רייז.
נון, מיר הערן, עפנט מיינער מויל,
מויל לייגט דא ווארהייט מויל גראד.
(זאגן דא יטאעליס:)

עיש מיט מיין זאל ניט מאנדערט אלז דא ווארהייט.
זא האבן מין פון מויל גיקויפט אלז וויל ערלייגן קויף לייט.

Wann er ihnen will zu setzen viel Treuen und Glaben
Welches so geschehen heint diesen Tag,
Damit er in Keinerlei soll haben ein Klag.

(Sagt Potiphar:)

Wo bist du so lang geblieben
Und deine Schelmerei und Phantasie getrieben?
Ich will dir bald weisen, als du sollst vor mir Respect tragen
Und sollst mir gleich Antwort sagen.
Geh mir aus meinem Angesicht bei Zeit,
Oder dein Buckel voll Schläg ist dir anbereit!

(Sagt Bickelhering:)

Nit so zornig, nit so zornig, mein Indianische Klag!
Daß dich doch der Bickelhering zu frag!
Schau doch an den großen Beck!
Er hat ein Nas', als hätt er gewühlt im Dreck!
Hab ich dich so thun loben und preisen!
Izunder willst du mir den Buckel einschmeißen?
Frag nur die Leut, welche zu meinen Worten haben geben ein kleinen Stillstand.
Da werst schon hören dein Schimpe und Schand!
Das Best' ist, Keiner ist gewesen derbei.
Sonst werdt kommen in ein übles Geschrei.
Drum varzorn dich nit so stark.
Es ist nit gemeint so arg.
Denn ich hab schon Luntten gerochen,
Als dir ein Diener hat zugesprochen.
Nun mußt du mir doch flattiren,
Als ich den selben muß helfen betriegen und an führen.

(Sagen die Midianiter:)

Monsieur, hier haben mir die selbige Leut,
Mit welchen mir haben versprochen zu erzeigen und erweisen heut,
Als mir diesen Knecht haben ehrlicher Weis'
Ihnen ab gekauft auf der Reis'.
Nun, ihr Herrn, öffnet euer Mund
Und zengt die Wahrheit und Grund.

(Sagen die Ismaeliter:)

Es ist ein Mal nit anders als die Wahrheit.
Sie haben ihn von uns gekauft als wie ehrliche Kaufleut.

Abel-LaLemant, Gaunertum. III.

לסן וואר לייען האבן איר דע געלט וואסן מויל יאס מאגערן,
 מורד וועקסל מויל יאס רעזיטירן,
 וועלכס לואר דאס נאך נאך נאך נאך נאך נאך נאך נאך נאך נאך נאך
 ווארן ער טוט נאך טאטען.
 דען דיז הערן זיין מוס מיין גרוס קוממטס געלט מויל גייעסן
 מויל ברויביל פון מיין קייט רייעסן.

(זאגט פוטייער:)

ברך וואס מן מיין דיין מאמענט
 בין מיר טון גאנץ קונטענט,
 מויל מואר קויל מיט גיטלעסן.
 דאס געלט זאל מיין דורך זיין קאסירר ווערן גיטלעסן.
 פיקל הערינג, גיט לז מיינס קאסירר מיס קאסירר
 מויל זאג, ער זאל דיין קויל זיט פיר פייטלעסן לזען, עט זיט וואר.
 (זאגט פיקל הערינג:)

הער, טון מיר יא האבט מיין מיין דינר מויל גיטלעסן,
 ביפעלט מיס מויל, מויל ער דאס סעקרעט האלט וואר גיטלעסן.
 זא ער בלייב בלוס בלומעס פלעס האלט מיין גיטלעסן,
 זאל ער דאס קאסירר מיט האבן, דרויל לז קויל.
 וואס מיר מיס אונט נאך געבן,
 קענט מיר וואס מיס דרעק ביטלעסן.

(זאגט פוטייער:)

איר דאנקי דאס הייל, מויל זא מיר זא מיין דינר האבן לז גיטלעסן,
 מיין דעמי ער מיין מויל זיט ווערן ביגליקט.
 מיר ווערן מיס זיין טארטי ערהילן מויל ערהילן
 מויל ווערן מיס דאס קאסירר מיס גאנץ זיין הויז געבן.
 יאס, גיט מיינן לז מיר!

מיר האב וואס לז דאס מיט דיר.
 וויילן מיר זעהן, מויל דאס מיר דינט טרייט
 מויל בייער דיר מיט פלעס מיין קייטלעסן,
 דאס מיס טראג מיר דיר דאס קאסירר פון מיינס גאנץ הויז,
 מויל דורך דיין מויל זאל מייט גאנץ מיין מויל מויל.
 מיר ביפעל דיר ווייטער נאך, מיר דיט מייט,
 מויל דאס מיר. פערנר זאלט גיטלעסן זיין,
 ווייל דאס מיר ביז דאס האלט גיטלעסן מויל ביטל גיטלעסן,
 זא ווערן מיר וואס דיר מיין הערן דינט מויל לז זעהן.
 (זאגט יאס:)

איר זאגט העכסטן דאס דעס קונט

Zum Wahrzeichen haben mir das Geld wollen auf sie assigniren,
 Oder Wechsel auf sie remittiren,
 Welches zwar Dato noch nit ist geschehn.
 Sondern er thut noch stehn.
 Denn diese Herrn sein um ein groß Quantum Geld auch geseffen
 Und brauche von ihnen keine Rimeffen.

(Sagt Potiphar:)

Nun wohl an in diesen Moment
 Bin ich schon ganz content,
 Und unser Kauf ist geschlossen.
 Das Geld soll ihnen durch meinen Kassirer werden geschossen.
 Pickelhering, geh zu meinem Kassirer im Kontor
 Und sag, er soll diesen Kaufleut vier Pistolen zahlen, es sei wahr.

(Sagt Pickelhering:)

Herr, nun ihr ja habt ein neuen Diener aufgetrieben,
 Befehlt ihm auch, als er das Secret halt sauber gerieben.
 So er Blim Blum Blorium Pulver hat einen genommen,
 Soll er die Courage nit haben drauf zu kommen.
 Wann mir ihm sonst nachgehn,
 Könnt mir wohl im Dreck bestehn.

(Sagt Potiphar:)

Ich danke die Himmel, als sie mir so ein Diener haben zu geschickt,
 Indeme er in alle seine Werke beglückt.
 Ich werde ihm sein Charge erhöhen und erheben
 Und werde ihm die Commande über ganzen mein Haus geben.
 Joseph, geh arein zu mir!
 Ich hab was zu reden mit dir.
 Weilen ich sehn, als du mir dienst treu
 Und befind dich nit falsch in Keinerlei,
 Da übertrage ich dir die Commande von meinem ganzen Haus,
 Als durch dein Mund soll Alles gehn ein und aus.
 Ich befehl dir weiter niks, nur dieses allein,
 Als du mir ferner sollst getreu sein,
 Wie du mir bis date hast gethan und bist gewesen,
 So werde ich suchen, dir ein höhern Dienst aus zu lesen.

(Sagt Joseph:)

Ich saae höchsten Dank vor dem Günst,

דען מיך בייא דעס הערן האב אונס וואנט.

מיך ווערט פערנער מיט זאנקערן.

אוי דינטט אויך דאס בעטט אן אבסערדירן.

(זאגט אליינע:)

אויך ווייז בארד מיט, וואו מיך פאר ליבט מעכערט זאל אן גאנגן.

וויין באלט אוי פלייט מיט איר פאנט בארד אן פאר גאנגן.

דען דיא ליב, דיא מיך טראג אן וויינס דינר יוסף מיט און ווייגליך אן טרייבן.

אוי מיך ווייז מיט, אויך וואו פאר זאגער מיך זיט קאן גייסן מדר פאר טרייבן.

מיך האבט מיט, ווייז ליב אן גייסן, זא פאנט אן גייסן.

אבר ער מיט דער יעניקי דערט מיט טוט.

מיך זעהי וואו, אלו מיך מיט בין דאס זעלביק זענט אליין.

דאס דורך מיט ענפערדיג גרויט פאנג אוי פייין.

דען מיך האב פאר עטליכן טאגן גיהאנטן מיני געשטיריט יי

אוי האב אונדער טיילידי דאמאן מיין גילאדן דא בייא.

זא בארד אלו זי דיין ביוועלטן דינר האבן אן גיבליקט.

דאן זיט זיך זיין טאנהייט אוי גלחלך גלחלך ערקוויקט.

בער נאך געהנט האבן זיט דיא ליבטעט און ווייגליך קעגן ענטהאלטן אוי האבן

זיך גלחלך ענטפאנט

מיכר דיא גרויט ליב, וועלדי זיט אן מיט האבן גיפאנט.

זא האב מיך מיין ערלעלט,

אלו מיך ווייז ליב דר גלייכן ענגסט אוי קוועלט,

אוי און ווייגליך בייא מיט אן גייסן מדר אן ערלענגן.

דען מיך האב טון אויפער זאנט מיט מיט אן גיפאנגן.

אבר ער טאגט אירט אב אוי גיבט איר קיין גיהער,

וואר מיכר מיך וויין פלייט פאס ליב פאר לער.

זא האבן זיט איר מיין דאס פאר גיטראנגן.

וועלדי מיט וואו אב אן טאגן,

מיך זאל דיא ליט אבסערדירן,

אלט מיך מיין מהייס מיין וויין קאבינעטן פירן,

אוי מיך מדר געגן מיט אגאטירן.

פיל ליכט טוט ער וויין ביט מדיסטירן.

אן ווייז מיך מירט דאס נאך לעבן.

אליין דיא היאל וואו געבן.

1) Zu dieser Gasterei soll, nach jüdischer Legende, die Selicha alle ihre Freundinnen eingeladen haben, welche ihr wegen ihrer unverhohlenen Neigung zu Joseph Vorwürfe gemacht hatten. Selicha ließ gerade in dem Augenblick

Den ich bei dem Herrn hab umsunst.
 Ich wert ferner nit manfiren
 Alle Dienst auf das Best' zu observiren.

(Sagt Selicha:)

Ich weiß bald nit, was ich vor Liebs Affaire soll anfangen.
 Mein Blut und Fleisch ist mir fast bald all' vergangen.
 Denn die Lieb, die ich trag zu meinem Diener Joseph is unmöglich zu schreiben,
 Und ich weiß nit, auf was für Manier ich sie kann genießen oder vertreiben.
 Ich habe ihm, seine Liebe zu genießen, so oft zu gemuth't.
 Aber er ist derjenige ders nit thut.
 Ich sehe wohl, als ich nit bin das selbige Mensch allein,
 Das durch ihm empfindt große Plag und Bein.
 Denn ich hab vor etlichen Tagen gehalten eine Gasterei
 Und hab unterschiedliche Damen eingeladen da bei.
 So bald als sie diesen bemeldten Diener haben angeblickt,
 Haben sie sich sein Schanheit und Glanz ganz erquickt.
 Aber nachgehends haben sie die Liebschaft unmöglich können enthalten und haben
 sich ganz entplast

Ueber die große Lieb, welche sie zu ihm haben gesaßt.
 So hab ich ihnen erzählt,
 Als mich seine Lieb dergleichen ängst und quält,
 Und unmöglich bei ihm zu genießen oder zu erlangen
 Denn ich hab schon öftermals mit ihm angefangen.
 Aber er schlägt mirs ab und gibt mir kein Gehör,
 Worüber ich mein Fleisch vom Leib verzehr.
 So haben sie mir ein Rath vorgetragen,
 Welche nit wohl ab zu schlagen,
 Ich soll die Zeit observiren,
 Als ich ihn aheim in mein Kabinetgen führen
 Und mich allda gegen ihm engagiren.
 Vielleicht thut er mein Bitt abjustiren.
 Nun will ich ihrem Rath nachleben.
 Allein die Himmel wollen geben,

den Joseph in den Speisesaal treten, als die Tablerinnen eine Frucht und ein
 Messer in der Hand hielten. Der Anblick des schönen Joseph soll alle so über-
 rascht haben, daß sie — sich in den Finger schnitten!

חלז דינר רחט וואלט פֿון טאטאטן זאל געהן,
 דא וויט זיין פֿר האבן אזוי ווילן געבעט געטעהן. (רופט זיכע):
 יוסף! זיין גיטרימער דינער, קיסן אריין לז מיר!
 מיר וויל דעס הערן זיין באטטאפֿט זאגן איבער טראגן דורך דיר!
 (קאמט יוסף אריין אזוי זאגט):

ג'נעדיגשטי פֿרום, איר ביפענך וויל איך נאך קאן ביהענד.
 יא וואן אירט פֿרייז אן לייגן אין דיין מאמענט.

(זאגט זליכה:)

[illegible]

(זחגט יוסף:)

אין מליס בין מיד דער פרוי דינט פֿר מליטירט.
מליין מין דינס זאן מיד מהן גימלענטירט.
זא זא זאמלע פֿירט מין מירן זין,
גיבט יא מער דער גלייך מלס מיד בין.
ווא זא מיד מיד מונטרטין,
מיר גמלן מיינס הערנט גיבאט לז געהן.
דען מיינ הער האט מיר זיין גמלעט הויז מונטר קוממדי גיטעלט.
מיר דיא געדיג פֿרוי מויז גימלן גיטעלט.
לז דעס ווערט מיר מיינ גרויט מפרנט.
דיא מיט מדיע! זא בלייבן גימלן!

(זאגט זליכה:)

אך חיר היטו! וואס זאל זיך טון אן פֿאמקא?
זיך קאן און זיגליך בייא זיכס וואס ערלואט.
זיין גיטרייאר פֿיכל העריק, הער זיך אן.
אזוי גיב זיך זיין ראהט וויא זיכט פֿול פֿיר קאן.
דען עט איז קיין אסער זיטל, זיך וואו טטעברן,
וואס זיך זיין ליב יט קאן גיטסן אזוי ערעווערן!

Als dieser Rath wohl von Statten soll gehen,
Damit mein Vorhaben und Willen möcht geschehen. (Ruft Selicha:)
Joseph! Mein getreuer Diener, kimm arein zu mir!
Ich will dem Herrn ein Botschaft lassen übertragen durch dir.

(Kommt Joseph anein und sagt:)

Genädigste Frau, ihr Befehl will ich nachkommen behend.
Sie wollen mirs frei anzeigen in diesen Moment.

(Sagt Selicha:)

Er soll willkommen sein,
Der liebster Diener Joseph mein.
Ich bitt, du sollst mir mein Bitt gewähren,
Welche ich schon oftermal hab thun von dir begehren,
Indem ich dich lieb in allen Stücken.
Werf auf mir deine Liebes Blicken
Und sei nit so tyrannisch und unerbärmlich gegen mir.
Seh', was vor Schwachheiten ich hab über dir.
Dann ich trag zu dir solche Inclinazion,
Drum bitt, du wollest mein Willen thon.

(Sagt Joseph:)

Zu allem bin ich der Frau Dienst veroblizirt.
Allein in diesem lassen sie mich ohngemolestirt.
So sie solches führt in ihren Sinn,
Gibt ja mehr dergleichen als ich bin.
Wie soll ich mich unterstehn,
Ueber ganz meinem Herrns Gebot zu gehn.
Denn mein Herr hat mir sein ganzes Haus unter Commande gestellt,
Aber die gnädige Frau ausgenommen gemeldt.
Zu dem wärs ihr ein große Affront.
Hiemit Adieu! Sie bleiben gesund!

(Sagt Selicha:)

Ach ihr Himmel, was soll ich nun anfangen?
Ich kann unmöglich bei ihm was erlangen.
Mein guter Bickelhering, hör mich an,
Und gib mir ein Rath, wie ichs vollführen kann.
Denn es is kein ander Mittel, ich muß sterben,
Wenn ich seine Lieb nit kann genießten und erwerben!

ח'ך ויל דיר געלט אלס גוט גיטן טענקן
אלס דירט זיין לעבי טאג. גידענקן.
(גאט פירן העריקן:)

אײך וויל זיך מן קינדן
דען בעסטן רחמט, מלך זיך קאן פֿינדן:
זיך וואו מיט מן פֿאנגן זיט גיילונט
מאן לז מיט זאגן: פֿאנגטו זיך נישט במאד,
זא וויל זיך דיר זיט דיר גרעסטע טאמאדן
פֿר טרייבן פֿון זיינס הייז מוזי האן.
דינט זאל נאך נישט גינגן זיין,
וואנדן וויל דיר זאגן מוס ברענגן דורך גרויס פיין.
פֿיל זיכט ווערט ער זיין הארטענקיגקייט פֿר קערן,
ווען ער זאלזי ווארט ווערט הערן.
(זאגט שטיינער:)

דיין הייל העבן מונט דא גמול לו גילחטן,
 מלך מונד במך מילס מיט מיבר גמחן,
 ומריבר מיר העבן מיין גרמון פרייד.
 נא וויל מיר זיך נאמט מיין זייט
 מיר דא היין ערהיבן.
 דען דער קיינץ נאמט דער גמלן הולץ טמטט העבן זיך מיר דרמן ביגעבן.
 מיין גימלן זוכה מיבר מיר מונטעסליקייט
 קאן זיך נישט ביים מוההן דיין פרייד.
 מיר מיין נישט, וואס מיר זיט מיר זאל מן פמקן,
 דאס פלייט מיט מיר פון לויב גמלן פֿר גמלן.
 קיין מעדיקום דער זיך מיר מירי קרמקייט פֿר טמטט.
 ומריבר מיר אלץ מיין לוסט פֿר געהט.
 נאמט מיר וויסן, אלץ דער קיינץ נישט לויב מיר הערן,
 נא מוואלט מיר מיר דעס טמגרין נישט היין קערן.
 (גמלן זוכה:)

אויפגאב קאן מיר פֿול בריקן זיין ווילן,
דען דער באך מילס האט זיך טאן פֿילן.
נא האט זיין טאך זאגט זיין זינט
גאנצן בייט לז וואסן דיין פֿריינד
חבר מיר האט זיך אונס פֿעסליך גיזעלט,
דען מיר האט זיך בידעלט,
עס קאן זיך קיין אונז פֿיגליכער אונז בעטער טיין
אלס יענער, וואס עס וויל ביגליקן.

Ich will dir Geld und Gut genug schenken
Und dir's mein Lebetag gedenken.

(Sagt Pöckelhering:)

Ich will ihr ankünden
Den besten Raht, als ich kann finden:
Sie muß ihm anfangen mit Gewalt
Und zu ihm sagen: Folgstu mir nit bald,
So will ich dich mit die größte Straf
Vertreiben von meinem Haus und Hof.
Dieses soll noch nit genugen sein,
Sondern will dich lassen umbrennen durch große Pein.
Vielleicht wert er sein Hartnäckigkeit verkehren
Wenn er solche Wort werd hören.

(Sagt Potiphar:)

Die Himmel haben uns die Gnab zugelassen,
Als unser Bach Nilus ist übergossen,
Vorüber mir haben ein großen Freud
So will ich mich sammt meine Leut
Auch dahin erheben.
Denn der König sammt der ganzen Hofstaat haben sich auch dran begeben.
Mein Gemahlin Selicha über ihr Unpäßlichkeit
Kann sie nit beinwohnen diese Freud.
Ich weiß nit, was ich mit ihr soll anfangen,
Das Fleisch ist ihr vom Leib ganz vergangen.
Kein Medicus der sich auf ihre Krankheit versteht.
Vorüber mir all mein Lust vergeht.
Sollt ich wissen, als der König nit ließ nach mir hören,
So wollte ich aus dem Chagrin nit hinkehren.

(Sagt Selicha:)

Ichund kann ich vollbringen meinen Willen,
Denn der Bach Nilus hat sich than füllen.
So ist mein Schatz sammt seine Leut
Gangen beizuwohnen diese Freud.
Aber ich hab mich unpäßlich gemacht,
Denn ich hab mich bedacht,
Es kann sich kein mal füglich und besser schicken
Als jekund wenn es will beglücken.

וויילן זיך קיינער לז הויז ביפֿינד,
 זאמ קאמן מיך זאָן, וואס מיך מיטן ביוועג זאמ מיבר ווירד.
 מיך וויל מיך זאָנזאמך און קליידן זאמ לירן.
 פֿיל לייכט קאמן מיך מיין דורך מיין טאנהייט פֿר פֿירן.
 ער ווערט באמל לז הויז און זאָנאָן.

דען ער מיינט נאך מיין ווייז מיין גאָנאָן. (יוסאָן טשאַלירט היר מיין.)
 יוסאָן! וואָס טרעטסטו לז רוק?
 דיין נאָרטי פֿאָסן האָב מיך טון גייעהן גיטאָן.
 טרעט הער לז מיר.

מיך האָב וואָס לז רירן מיט דיר.
 מיין טאָן, דר דא וואָהנט מיין מיינס הערלן,
 טאמ דאך אָב מייני טאָנעלן.
 טאמ מיך און, בין דאך מיט זא וואָסמאָל,
 מויד נאך זא קאפּאָל,
 מויל דא מייני פֿינדסט מוואָר הייזי דאמין מוין.
 דרום לייזי מיר דיין גיפּאָלן.
 זא דא דיר מיט גוט וויליג, ווילט דיינן בייגעבן,
 זא מויל מיך דיר ברענגן מוס, מוואָס זעבן.

(מאָטוואָרט יוסאָן:)

אָנמלאָס זיט פֿאָן מיר מיט זאָלזי וואָרט,
 מוואָר מיך געה לייבר פֿאָן דעסן הערן פֿאָרט.
 זא מוילט, זא וויל מיך זאָן ברענגן מוואָס זעבן.
 דאמ ווערט מיר דא הימל מיט לז געבן,
 וויילן עז מיט רעכט מוואָסיר ווייז גיטיכט.
 דרום פֿערבטי מיך פֿר דינס ניכט.

(זאָגט זליכה:)

איך זעהי וואָס, מויל דא און מיגלויך ביטט לז ברענגן מיין מוואָר טאָמאָר.
 לז דעסן מויל מיך ביוואָרן, דאמ מאַכטט דען הערן ביקאָנט.
 דרום מויד מוילטו טאָנעלן דאך דינס טווערט.
 דא בין מיך פֿר זיכרט, מויל קיינער הערט.

(זאָגט פֿיקל הערינג:)

גינעדינשטי פֿרווא, וואָס מויל דאך זיין פֿאָסירט,
 וואָריבר מיר זא זיט ערלערט זאמ טאָנעלירט?

(זאָגט זליכה:)

מייין גיטרייטער פֿיקל הערינג, מיך ווייז קיין רהאט און לז פֿאָנאָן
 מיבר דיזי מאַטערי, וועלזי היר מיינט פֿאָר גיגאָנאָן.
 יוסאָן מיינט מוואָר גיווען.

Weilen sich keiner zu Haus befind,

So kann ich suchen, wie ich ihn betweg und überwind.

Ich will mich allgemach ankleiden und zieren.

Vielleicht kann ich ihn durch mein Schanheit verführen.

Er wert bald zu Haus anlangen.

Denn er ist nur ein wenig ausgangen. (Joseph spazirt herein.)

Joseph! Warum trestu zurück?

Dein närrische Possen hab ich schon gesehen genug.

Tret her zu mir.

Ich hab was zu reden mit dir.

Mein Schatz, der da wohnt in meinem Herzen,

Ihu doch ab meine Schmerzen.

Schau mich an, bin doch nit so miserabel,

Auch noch so capabel,

Als du eine findst unter hiesige Damen allen.

Drum zeige mir diesen Gefallen.

So du dich nit gutwillig willst drein begeben,

So laß ich dich brengen um, ums Leben.

(Antwort Joseph:)

Antlaß sie von mir mit solche Wort,

Oder ich geh lieber von dem Herrn fort.

Sie melt, sie will mich lassen bringen ums Leben.

Das wert ihr die Himmel nit zugeben,

Weilen es nit rechtmässiger Weis' geschieht.

Drum fürchte mich vor diesem nicht.

(Sagt Selicha:)

Ich sehe wohl, als du unmöglich bist zu bringen in ein andern Stand.

Zudem muß ich besorgen, du machst den Herrn bekannt.

Darum auch sollstu sterben durch diesem Schwert.

Da bin ich sicher, als keiner hört.

(Sagt Pickelhering:)

Genädigste Frau, was mag doch fein passirt,

Vorüber ihr so seit erzörnt und chagriniert?

(Sagt Selicha:)

Mein getreuester Pickelhering, ich weiß kein Naht anzufangen

Ueber diese Materie, welche hier ist vorgegangen.

Joseph ist allhier gewesen.

זא האב מיך גימיינט לז פלז ברענגן זיין פֿר האבענט וועגן.
 חבר ער האט מיך בייגעגנט מיט זאלצי טאגד,
 מוזי גיטפראכֿן, ער ווילט זיין הערן זאלבן ביקמנט.
 וויא מיך זאלבט האב גיחערט,
 זא האב מיך מין וואלן מוס ברענגן מיט דינס טווערט.
 חבר ער האט ליידר דיא פֿלוצט גימאן.
 טון ביזארגי, עט מעכטי מן טאג קאמן.
 זייני קליידר האט ער איר גילאזן מין דער האנד,
 מוזי זיך זאלפירט פֿאר טייל האפטיג מיט פֿר טאגד.

(זאגט פֿיקל העריג:)

גנעדיגשטי פֿרוי, זיא ברוכט זיך דערינט וועגן ניט לז בקיארן.
 מיך טאג זיך מן מיינער גאטן ראהט ער מינער.
 איר וואלן דעס הערן דיא זאך מן קלמאן.
 מוזי דיא זאגער פֿאר טראגן:
 יוסף ווער זא טראגט מוזי ער מייפֿרט קאמן לז טפֿרינגן,
 מוזי מיך מיט גיוואלט וואלן בלוואנגן,
 מין דעס ער האט קיינס מיס הויז גטפֿירט.
 דאז האט מיס לז דיאד מיבל טאג פֿר פֿירט.
 מוזי מן גיפֿאנגן, זייני קליידר מוזי לז לימן.
 מוזט דען העט זיא נאך הינץ גיטרימן,
 ווארויך ער גלייך ווער מנטפֿראנגן נאקטדרייט,
 מוזי היר מיס טיך גילאזן זיין קלייט.

(זא פֿראגט פֿוטיפֿר:)

בייך פֿרוי, ווארמאן האט זיא זאלבן מייפֿר מוזי לזאן גיפֿאטט?
 מוזי זיא מוזי זיכט גאנץ ענטפֿאמט.
 מוזי טוט מיט זיינס פֿיקל העריג זא ערשטאפֿטיג דריז דיקקורן.
 מיך ביט, זיא וואל אירט ליגן מוזי מופֿירן.

(זאגט זליכה:)

זאל מיך ניט זיין לזרטיג מוזי טאגרייט
 מיכר דעס פֿרעפֿיל, וועלכר איר מוזט פֿאסירט?
 מיימא דינער, וועלכן איר האבט ערשט טון דינגן,
 האט מיך מיט גיוואלט וואלן בלוואנגן.
 חבר זא באלד מוז ער האט מן גיפֿאנגן זיין קלייד מוזי לי לימן,
 האב מיך זיך טון באימן
 מוזי הינץ לז חפֿן מיט גיוואלט,
 פֿר זיך האט זאלפֿירט גאד באלד,

So hab ich gemeint zu vollbringen mein vorhabent Wesen.
 Aber er hat mich begegnet mit solche Schand,
 Und gesprochen, er wille sein Herrn machen bekannt.
 Wie ich solches hab gehört,
 So hab ich ihn wollen um brengen mit diesem Schwert.
 Aber er hat leider die Flucht genommen.
 Nun besorge, es möchte an Tag kommen.
 Seine Kleider hat er mir gelassen in der Hand,
 Und sich salvirt vortheilhaftig mit Verstand.

(Sagt Pöckelhering:)

Gnädigste Frau, sie braucht sich derentwegen nit zu bekümmern.
 Ich thu mich an euren guten Rath erinnern.
 Wir wollen dem Herrn die Sach anlagen,
 Auf diese Manier vor tragen:
 Joseph wär so tyrannisch und ereifert kommen zu springen,
 Und euch mit Gewalt wollen bezwingen,
 Indem er hat keinen im Haus gespürt.
 Das hat ihn zu dieser Uebelthat verführt
 Und angefangen, seine Kleider aus zu ziehen.
 Alsbenn hätt' sie nach Hülff geschrien,
 Worauf er gleich wär entsprungen nackenderheit,
 Und hier im Stich gelassen sein Kleid.

(So fragt Potiphar:)

Mein Frau, warum hat sie solchen Eifer und Born gefaßt?
 Als sie aus sicht ganz entpläst.
 Und thut mit meinem Pöckelhering so ernsthaftig draus discutiren?
 Ich bitt, sie woll mir's zeigen und offeriren.

(Sagt Selicha:)

Soll ich nit sein zornig und chagrinirt
 Ueber dem Frevel, welcher mir ist passirt?
 Guer Diener, welchen ihr habt erst thun dingen,
 Hat mich mit Gewalt wollen bezwingen.
 Aber so bald als er hat angefangen, sein Kleid ausziehen,
 Hab ich mich thun bemühen
 Auf Hülff zu rufen mit Gewalt,
 Er sich hat salvirt gar bald,

חזי זיין קליידר גילחון מיט טיך.
דינט מיט דיא מורמך אלז דא האט ערלערנט זיך.
(זאגט פוטיפֿער:)

פיקל העריק, טא דען בעשטיג גלייך לז זיך פֿירן,
דמיט זיך זיין קאן עקסאמינירן.
(זאגט פיקל העריק:)

דער, זיך וואגט מיט דיא ווארהייט ניט אל גלחבן,
דען ער טוט מיט גאר זון רעכט האבן.
זיך וואגט מיט ניט פֿיל עקסאמינירן,
אנדער מהי זון גיהערט מיט לאזן מרעטירן.

(יוסף טפֿאליר זיך זיין. זאגט פוטיפֿער:)

דא ניקט ווערדיג גלחבן פֿאגל! האב זיך גימינט, דא ווערט זיך זא גיטרייבן!
זא פֿירט דא זאלזי טעלארייט,

חזי ביטט ווילנט, זיין גימחזל ביטלמחן!

עט ווער ביליג, זיך זאלט דך חס לעבן טרמחן.

מלין זיך וול זיין טמרער חזי טוועריר מרטיז חזי טפרעכן.

זא זאלטי דך זיין דעס טיכטטן גיפענקיס טטעכן,

וואו קיין זון מורד זאכט טיין.

זאל זיגליך לז זעהן זיין.

מלח זאלטו דיין לעבטמג זון זילן בלייבן,

ווייל דא זאלזי ניקט ווערדיג הענדל האטט וואזן טרייבן.

(זאגט יוסף:)

געעדיגער הער, זיך ביט חוס גמח.

זא וויל זיך דיא ווארהייט ערווייזן זיין דער טאט.

דען עט מיט חוט חוס גיווענד,

חוט ער חוזי זיגער גימחזלין ווארט ערקענט.

(זאגט פוטיפֿער:)

איך זאג ניט הערן דיני טעלארייט ווארט!

פיקל העריק, פֿיר זיין פֿארט,

חזי טויט זיין זעלבט דארטן הייזן,

וואו מלי לעבט פֿר טולט גיפֿאנגן זיין.

אל דא זאל ער פֿר ברענגן זיין לייט

ביז מוזן ווייטער ביטייר.

Und sein Kleider gelassen im Stich.

Dieses ist die Ursach, als da hat erzernt mich.

(Sagt Potiphar:)

Pickelhering, thu den Bestia gleich zu mir führen.

Damit ich ihm kann examiniren.

(Sagt Pickelhering:)

Herr, ihr mußt ihm die Wahrheit nit all glaben,

Denn er thut nit gar Unrecht haben.

Ihr mußt ihm nit viel examiniren,

Sondern ohne ohngehört ihm lassen arretiren.

(Joseph spazir herein. Sagt Potiphar:)

Du nitverdiger Galgenvogel, hab ich gemeint, du wärst mir so getreu!

So führst du solche Schelmerei,

Und bist Willens, mein Gemahl zu beschlafen!

Es wär billig, ich sollt dich am Leben strafen.

Allein ich will ein scharfer und schwerer Urtheil aussprechen.

Man sollte dich in dem tiefsten Gefängniß stechen,

Wo kein Sonn oder Mond Schein

Soll meglich zu sehn sein.

Allda sollst du dein Lebtag müssen sitzen bleiben,

Weil du solche nichtswürdige Händel hast wollen treiben.

(Sagt Joseph:)

Gnädigster Herr, ich bitt um Gnad.

So will ich die Wahrheit erweisen in der That,

Denn es ist alles umgewendt,

Als er aus seiner Gemahlin Wort erkennt.

(Sagt Potiphar:)

Ich mag nit hören deine schelmische Wort!

Pickelhering, führ ihn fort,

Und schmeiß ihn selbst dorten hinein,

Wo alle Lebensverschuldt' gefangen sein.

Allda soll er verbringen sein Zeit

Bis auf weiter Bescheid.

c) Currentschrift.

XVI.

Rabbi Eleasaris sententia

Uno die ante mortem agenda est poenitentia, quomodo intelligenda, ex Talmudico tractatu de Sabbatho, cap. 24, fol. 153 excerpta.

Uebertragung aus Buxtorf, „Thesaurus“, S. 658 fg.

(Alte Schreibung, ohne Lesezzeichen und Ligaturen.)

Da Tod deinem ver Tag ein Teshuwa thu sagt Eliesar Rabbi
 ר' אליעזר באקט טאג תשובה (1) אין טאג צור דינא טאג. בא
 welchen auf einer denn weiß wie Eliesar Rabbi Talmidim sein fragten
 פראגטן זיין תלמידים ר' אליעזר וואס ווייסט דאס אין איינע אונטער וואס
 ischen mitol wieder Eliesar Rabbi sagt Da werd sterben er Tag
 טאג ער שטארבן ווארד. בא באקט ר' אליעזר וועלכער מאל שכן (2)
 sterben möchte morgen vielleicht er ob thun Teshuwa heut Einer soll
 זאל איינער הויט תשובה טון אפ ער וויל צו מורקן מיינט שטארבן
 lebt Teshuwa in Tag sein all er daß gefunden er wird damit
 באמיט ווירד ער געפונדן דאס ער אל זיין טאג אין תשובה לעבן.
 deine sollen allzeit Weisheit seiner in gesagt hat Hamelech Schelemo und
 אונזערע קעניג (3) האט געזאגט אין זיין וויסנהייט אז זיין זאל דינע
 gottesfürchtig und Teshuwa die er meint damit sein weiß Kleider
 גלייבט ווייס זיין [דאמיט מיינט ער דיא תשובה אונזערע קלעידער זאלן
 sei bereit alsbald er fordert Tod zum Gott ihn so daß Leben
 לעבן באט זאל אין קוט צו טאג שטארבן ער אלעמאל פרייט זיין
 einem zu Gleichniß ein is das Sachai Ben Zochanan Rabbi spricht Darauf
 דאראוועג שפרייט ר' יוחנן ען זאל דיג און איין גלייכניס צו איינע

1) Buße.

2) Um so mehr.

3) Der König Salomo.

bestimmt und Se:udo großen einer zu Knecht seine labet der König
 גינניג דער לאבעט גיין געזעט צו איינר גרויסן סעודה (1) און פסטאט
 sich zieren die ihnen unter klugen Die Zeit gewisse ein mit aber ihnen
 און אפר נט אין גינניג צייט. ביא גלוגן אונטער אין ביא צירן זיך
 Thür die vor gleich sich setzen und Kleibern hübschen mit selbert
 געלערט [מיט הויפטן גלייבן] און זעצן זיך גלייך פֿור ביא טויר
 Königs den in nisch gebricht es gedenten und Palast Königs des
 דאס גינניג פאלסט און גידענען עג גיפירט נטט אין דאס גינניג
 fein gerüst wellen wir fein gemacht gewiß wert Mahlszeit die Haus
 הויט [ביא מאלצייט] ווערט גינניג גימאלצט גיין וויר וועלן גינניג
 Die beruft uns er wenn König dem vor erscheinen wir damit
 באמיט וויר ערטיין פֿור דאס גינניג ווען ער אונז פֿיריכט. ביא
 kann man gedenten und Arbeit ihrer zu wieder gehen ihnen unter Narren
 נארן אונטער אין גידן וויר צו איר ארפייט און גידענען מאן גאן
 schickt Da rüsten zu: geschwind so Arbeit ohn Mahlszeit königlich fein
 גיין גינניג מאלצייט און ארפייט צו גינניג צו רויסט. בא שטיג
 die kommen essen zum sollen die Knechten seinen nach urplöglich König der
 דער גינניג אורפלייג נאך גיין געזעט ביא גולן צופ עסן גולן ביא
 gleich gehen haben gerüst sich die klugen Die bereit sei Se:udo
 סעודה גיין פֿירייט. ביא גלוגן [ביא זיך גינניג האפן] גידן גלייך
 Kleibern hübschen mit fein geziert schön sie weil die: König zum hinein
 היינן צופ גינניג ביא ווייז גאט גינניג גינניג גינניג גינניג
 Kleibern wüsten ihren mit gestrafs Arbeit ihr von gehen Narren Die
 ביא נארן גידן פֿון איר ארפייט גינניג איר און וואלטן גלייבן
 über König der sich freut Da Essen zum König den vor hinein
 היינן פֿור דאס גינניג צופ עסן. בא פֿירייט זיך דער גינניג אויפֿר
 Mahlszeit seiner zu haben gerüst gleich sich die Knecht klugen die
 ביא גלוגן געזעט ביא זיך גלייך גינניג האפן צו גינניג מאלצייט
 zu haben gerüst nit sich die Narren die auf sich verzürnt und
 און ברצינט זיך אויף ביא נארן ביא זיך נט גינניג האפן צו

1) Gastmahl.

geziert und gerüst sich die Klugen die spricht und Se=udo seiner
 גינר סעודה און ספרייט ביא גאן ביא זיך גיריט און גיזירט
 und essen und sehen Tisch zum sich sollen die Mahlzeit mein auf haben
 האלף אורט מין מאלציט ביא גאן זיך צופ טיט געצן און און און
 gerüst nit sich so selbigen die: Aber sein fröhlich sollen und trinken
 טרען און גאן פרויף גיין אפר בי געלפן גא זיך ניש גיריט
 trinken oder essen nit und stehen sollen die Se=udo meiner zu haben
 האלף צו מין סעודה ביא גאן זיך טערהן און ניש און אבר טרען
 seines wegen von gesagt Mair Rabbi des Tochtermann sein hat Weiter
 ויטר האט גיין טוטרמאן דאג רפ' מאיר גיזאט צון וואגן גיין
 sie und geladen als sein sollen selbigen die: auch Mair Rabbi Schwähers
 טערהר רפ' מאיר און ביא געלפן גאן גיין אלז גילאבן און גיא
 sollen diese und essen sollen jene Aber sitzen Tisch zum jene as wohl also
 אלגא וואל אז יאג צופ טיט גיין אפר יאגן גאן און בי גאן
 rehet Prophet der wie dürsten sollen diese und trinken sollen jene hungern
 הונקן יאגן גאן טרען און בי גאן בירטן ווא בר פרויט ריב
 essen werden Knecht meine Sich Herr der spricht also 63 Jesaia
 [יסעיה סה] אלגא ספרייט דאג האר זיך מין געלעבט ווארבן און
 aber trinken werden Knecht meine sich leiden Hunger werden ihr und
 און איר ווארבן הונקן זיבן זיך מין געלעבט ווארבן טרען אפר
 fröhlichem mit jauchzen werden Knecht meine Sich dürsten werden ihr
 איר ווארבן בירטן זיך מין געלעבט ווארבן יאנצן מיט פרויט
 Leid Herzen: groß wegen schreien werden ihr Aber Herzen
 הארבן אפר איר ווארבן סריאל וואגן גירט הרבן זיבן:

Uebertre

im sollt

פא

nieder zu herab

ער

ich des ich

ר

nachen auf

על

Schobst einen

און

Einnag einen

און

das

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

ווא

1) Dav

2) r

3) K

4) S

5) D

מסכת שבת פרק השואל

(Alte Schreibung, ohne Lesezeichen und Ligaturen.)

1) David der König, auf ihm sei Friede.

2) הקדוש ברוך הוא, *hakodosch boruch hu*, der Heilige, gebenedeit sei er.

3) Königthum, Regierung.

4) Sugar.

5) Damit.

sterben er da Schabbas selbigen den: auf Nun thun sollst nichts Hamowes
 המוֹת (1) נַחַשׁ בָּא לְאִשׁוֹ וְנָחַשׁ בָּא לְאִשׁוֹ וְנָחַשׁ בָּא לְאִשׁוֹ וְנָחַשׁ בָּא לְאִשׁוֹ
 saß da nehmen Meschomo sein ihm wollt und Malach der kam Da sollst
 בָּא לְאִשׁוֹ בָּא לְאִשׁוֹ בָּא לְאִשׁוֹ בָּא לְאִשׁוֹ בָּא לְאִשׁוֹ בָּא לְאִשׁוֹ בָּא לְאִשׁוֹ
 konnt Da lernen zu auf nit hört und Sepher ein über er
 עַל אִשְׁתּוֹ אֵין סֵפֶר (3) אֵין הַעֲרֵט נִשׁ אִשְׁתּוֹ צוֹ לְעֵרֵן בָּא לְאִשׁוֹ
 Hamowes Malach der sich gedacht Da thun nichts Hamowes Malach der ihm
 אִשׁ בָּעַר מֵאֵלֶּךְ הַמּוֹת נִחַשׁ טוֹן בָּא גִידֵאֲבָט יֵק בָּעַר מֵאֵלֶּךְ הַמּוֹת
 hört auf: nit er weil der: ihm von Meschomo die ich breng wie
 וְיֵאָמֵר אֵלֶּיךָ בֵּיא נִחַשׁ כֵּין אִשׁ בָּעַר וְיֵאָמֵר עַל נִשׁ אִשְׁתּוֹ הַעֲרֵט
 ein Hamowes David hat Da thon nichts ihm ich kann so lernen zu
 צוֹ לְעֵרֵן בֵּיא לְאֵן אֵלֶּךְ אִשׁ נִחַשׁ טוֹן בָּא הָאֵט בּוֹב הַמֶּלֶךְ אֵין
 hin Hamowes Malach der ging Da Haus seinem hinter Garten Lust: schönen
 סֵין לֹחֵט גִּארֵט הַיֵּטֶר יֵנַח הַיֵּטֶר בָּא גֵין בָּעַר מֵאֵלֶּךְ הַמּוֹת הֵין
 sein hinter wer sehen Hamowes David wollt Da Bäume die schüttelt und
 אֵין סִטֵּלֶט גֵיא שְׂיֵא בָא מֵאֵלֶּט בּוֹב הַמֶּלֶךְ יַעֲרֵן וְעַר הַיֵּטֶר יֵין
 Da zwei in ihm unter Stieg die brach zu: Da war Baum
 עֵינַם מֵאֵרֵי בָא צוֹ פֶּרֶאֶק בֵּיא לִטֵּן אֵנֶטֶר אִשׁ אֵין צוֹיֵאֵי בָא
 memis Hamowes Malach der ihm war Da lernen zu auf er hört
 הַעֲרֵט עַל אִשְׁתּוֹ צוֹ לְעֵרֵן בָּא מֵאֵרֵי אִשׁ בָּעַר מֵאֵלֶּךְ הַמּוֹת מֵאֵרֵי
 warb der: er Eden Gan Das starb er daß
 בָּז עַר סִטֵּלֶט בָּז גֵין עֲרֵן (4) עַר בָּעַר מֵאֵרֵי:

1) Malach Hamowes, Todesengel.

2) Seele.

3) Buch.

4) Paradies (Garten des Vergnügens).

XVIII.

ספר ברנמ שפיגל ¹⁾

Basel 1602.

פרק יא

(Uebersetzung. Alle Schreibung, ohne Lesenzeichen und Ligaturen.)

באר פה פסטיט באט עס זיך טרייט דז איין צדיג הוט איין
פויג וייס און באר הייל איין ורומט:

לויט נאמין וואקער דז איין ורומט ²⁾ צדיג מאן הוט איין פויג וייס. איין
מסכת תענית ³⁾ טיט רבי יוסי הגלילי איז איין גויסטליך מאן גייענ
און האט איין פויג וייס גיהט. האט ער זיט הייסן גאט ערפי
האט זיט גיט אכט גרופין. האט ער זיט געהייסן גאט גרופין
האט זיט ערפי גיט אכט. זיט טאט אים אלס להבאים ⁴⁾ דרום
באט ער איר נישט וואלט פאלאנן פויג צו טון. איך טרייט עס זיך
דז איין פויג מאן האט איין ורומט געלייט ⁵⁾ וייס. טיט אין סמאל
האט איין גיהט ⁶⁾ און האט גיהט אכט ⁷⁾ זיט איז איין

1) Sepher Brandspiegel, auch hebräisch ס' המראה, Spiegel, genannt, ist von Moses Zeruschalmi, genannt Mose Henoch's, in 68 Kapiteln verfaßt und gibt Vorschriften für das sittliche und besonders häusliche Leben, welche oft in ein wunderliches Detail hineingehen, wie z. B. Perec 38 von Mann und Frau:

וען זיך זיבן ווייז זיך לויט זיך זיין חס בעט:

Die älteste Ausgabe erschien 1602 zu Basel bei Konrad Waldfisch. Ein Exemplar dieser sehr seltenen Ausgabe befindet sich auf der herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel.

2) Frommer.

3) Maseches Tainis.

4) Lehachis, zum Kerger.

5) Frommseliges.

6) Nabal, vom Stamme Kaleb's.

7) Abigail (vgl. 1 Sam. 25, 3), ein nachheriges Weib des David.

גראסי צוועג (1) גייענדיג מיט אל איירי מעסימ (2) בוד האלק פלעגט (3)
 זיא אונט ספראק: פרוק טעמא ופרוכה אט (4) בז א: טייט
 גיפלעט (5) זיאל בייני ריב (6) גיפלעט זיאל ב: עס זיין אונדן
 חבאי (7) און' ופאליס (8) זער וואונדליך גייענדיג באל עס בעפ
 צביג (9) אויפאל גיט און' בעפ רסע (10) וואל. ון סרייפן זיא פלי
 תרובי (11) אויך אין אונדן גאר (12) באק פלייפט ביא אסגרה (13)
 אונט אין בז הייטע הע"ש ויל בען צביג פֿר גיבן מיט בעפ
 פויגן ווייט אויפ זיא אין ניש ווערט גערין צו פויגן. און' בען רסע מיט
 איינא גוט ווייט ווייט (14) גערט זיא אין צו גוט. הע"ש האט
 איינא (15) פֿערזעכט מיט מענצברייא וואונדליכן זיגן פֿר באל ווייט
 אז גוט וואן און' האט אין וועלן אן רייצן ער זואט עס ניש גיטליך אן
 נאמן אונט זואט וויבר גוט (16) ית"ר ריבן אן וואירב (17) ער טעלערפן בא
 געפ ער גייר יסוריס (18) אפ. ספראק ער צו אייר בורעטלט אז איין
 סעלען. גיין מיר (19) גוטס אונפֿעלאן זא וועלן מיר ביא יסוריס אויך

1) Zenua, die Keusche, Zurückgezogene.

2) Maasim, Plural von מעשה, Werk, That.

3) Benscht, segnet.

4) Boruch tamech ubbruchoh at, ge'egnet sei dein Sinn und gesegnet
 seist du.

5) Gebenscht, gesegnet.

6) Rede.

7) Chachomim, Weise.

8) Newiim, Propheten.

9) Zaddik, Gerechter.

10) Rosche, Bösewicht.

11) Teruzim, Plural vom חלד. תרז, teruz, Antwort, Lösung, Be-
 richtigung.

12) Gemara, Bervollständigung der Mishnah.

13) Maskono, Uebereinstimmung, Beschluß.

14) Vielleicht.

15) Iob, Hiob.

16) ית, Gott. יתבֿרע = יתבֿרע, jishorech, er werde gebenedeit.

17) Würb'.

18) Jesurim, Züchtigungen, Schmerzen.

19) Können mir (wir).

אין קוטל ארום נאמן עס איז אלס קוט וואס קוט ייִט" (1) טוט און גינדקט נישט
 מיט זיין לעבן אג דער פסוק (2) גאקט פספֿתֿיז לא חטא איזש" (3)
 בא האט אין קוט ייִט" גייהיטן איין געבט איזש: אפער בר רסע
 ווערט גיטראקט אקוט אונטער גייוזן אל צייט דוירק זיין פֿרום ווייז
 ווייזט (4) מייזט ער זיך בראן גערין און' טאגט תשובה" (5) און' ביא
 חבאם פֿרעגן איין פֿייל ספֿיל איין מאל האט צווייל געבט איינר
 איז אים ווייזט אין גינג בינט און' וואו ער איין ווייזט אויס טריט גיין
 אים בא טרייט ער אין אן אקוט סטראקט אין. איינר טוט דאס מאל
 אל צייט באס אים נישט גיפֿילט דער מאל זאגט אין גין און' טוט אים
 נישט: דער מאל זיבט באס זיך גיין געבט פֿער וואנדערין באס ער
 דאן סטראקט און' דאס רעט (6) ער נישט ער ספֿריבט גוטס הער
 אים ווי אים באס פֿסיידן. דאן געבט דאן קוט האפֿט אים האלט
 און' האפֿט אין גערין פֿייל מיר זא ער איין ווייזט (7) אויס טריט בא
 ווייז אים אים באס ערשט נישט זאל טאן באס ער פֿייל מיר גאן פֿלייפֿן.
 דאן געבט דאן פֿוין דאן זיך אים נישט גערין (8) און' ווערט ארום ביא
 געבט מלחמה (9) ביא בא ווערט זיין בא סע אים אין און' פֿייער (10)
 באס מן אין פֿארן סטעלט בא גוט ער אפֿט. בא ווערט אים זיין
 אויפֿן טאן גיבאלט. ארום דאן צוויי גאקט סלמה האמל (11) אין מואי (12)
 אסר יאהב ה' ייִט" (13) באז איז טויט באס ער לים האט קוט דאן

1) Es ist alles gut, was Gott Siffborech thut. Gezwungenes Wortspiel.

2) Possuk, Vers, Abschnitt.

3) Bisphosow lo choto Iob, mit seinen Lippen hat Hiob nicht gesündigt.

4) Vielleicht.

5) Teschuwa, Buße.

6) Redet.

7) Wenig.

8) Den sich (seh) ich nicht gern.

9) Milchomo, Krieg.

10) Befehl.

11) Schelomo hamelech, der König Salomo.

12) Mischle, Sprichwörter.

13) Ascher jeehav haschem (Jehovah) jochiach, wen der Herr lieb hat, den züchtigt er. Spr. Sal. 3, 12.

באז גוי'נט ער אלז עז וואר איז נישט צו טיילר אויף דעם לעבן
ווען עס נייארט (י) עפ'ס (ז) גוטס אויף דעם מארק (י) גאט זא גוי'נט
ערס עס וואר ג'ן גרוסר פ'ס איז צו טיילר ווען ער איז נייארט
גריין גוט * וון האט דער יוסט אין נאכפ'רן לעפן איז וואון דער
וואר אין גרוסר עסיר (י) דער ספאטיט דעם יוסט אומבראן (י) און
זאגט צו איז דא לעפן (י) וואז העלענט באז דא דעם לעבן טוטט
זער ער * (י) דא פ'ט דאך נישט בארום דער הייב * איך ער (י)
דעם לעבן נישט אזו וואו און פ'ן באך הייב וועבר דא * אכר
דעם גוט יוסט לאג נישט דראן און פ'רטוינט צו גאט ער ווערט אס
עז וואו ווייב פ'טערן * וון ווארן סטערן זעהר (י) אין דער זעלען
סטאט ביא זאגט ווייב דעם עסיר מ'ן ליכר פ'ר'ייד וואז העלענט
עז ביק דא אגא הייך פ'ט דא בארעסט אכ ג'ן גוט פ'ס
אז ב'ן געלט עס'ן מ'ר האלפן זעהן אין ביא סטערן דא ב'ן מ'ן (י)
ווערט אין דעם יוסט מ'ר לעבן הענט (י) גוט דער עסט באך א'ן
גוט פ'ס אפ ז'ן געלט * דער עסיר דער נאך ביא ריב פ'ן סטערן
זעהרן אן * און ג'ן ה'ן און פ'ר'ינט אל דא ב'ן ז'ן און גוי'נט
א'טל אפ'נס טוענט (י) פ'ערליך (י) אפ ז'ן מ'ן און מאכט באז אלז

1) Meiert, nur.

2) Gypes, etwas.

3) Mark für מארקט, Markt, niederdeutsche Aussprache.

4) Großer Dschir, ein sehr reicher Mann.

5) Umbaran, deshalb.

6) Du Leben, Leven, niederdeutsch du Lieber. Diese ganze Maase scheint überhaupt aus niederdeutscher Feder geflossen zu sein, da manche niederdeutsche Abiotismen hier zum Vorschein kommen, wie oben „Mark, umbaran“.

7) Was hilft es, daß du thust den Sabbat sehr ehren? Niederdeutsche Construktion: Wat helpt dat, dat du den Schabbas deist du sehr ehren?

8) Ehr', ich ehre.

9) Sternseher.

10) Ramon, Reichthum.

11) Gent, Hände.

12) Awonim towos, Edelsteine.

13) Perlich, Perlen.

אויס איינס הוט ס'נור * (1) אויף וואלט אין איין אנדער לנד צוהן אויף
 איינס בא מיט ער וואלט בען יום גיין און נישט איין וועגן פֿירן אויף
 צוק (2) אײַפֿער ים (3) בא גאס איין ווייב וואל ער אויס בען וואס
 וואר אויף וואלט באג סײַט בער טרענען (4) אויף וואלט (5) בען עסיר בען
 הוט אלס אויף פֿיל איס אין באג וואס * גאס איין גרוסער מעצטער
 פֿיס אויף סאנד (6) בען הוט איין * בא מיט בער עסיר גאר ארס
 וואר * ון פֿעלעס ער זיך איין מאל אויס איין צייט בז אן איין
 פֿרייטאג איין גרוסער פֿיס וואר גיפֿלאנן * בער וויבר אויס בען
 מארגן גיפֿלאנט אדער מאלן פֿילעט בען פֿיס * פֿאלט איס גאר
 טיילר בז אדער מאלן בר פֿון גינג אויף וואלט נאכ (7) בען פֿיס גיפֿן
 אויף אדער מאלן גאט בען פֿיס גיפֿנט נאכט בען נאכט יום מוהר
 ספֿע בער גיפֿנט אלץ פֿיס ביא גרוס גיין ביא גיין איס נישט צו טיילר *
 אין בער גאס בער גיט יום צו גיין אויס בען מארגן אויף וואלט
 גלייך פֿיס גיפֿן אויס בען ספֿע בא גאק ער בען גרוס פֿיס פֿיל
 באג וואר איס וועק (8) בען יום מוהר ספֿע גאר איין גרוסה (9)
 פֿרייז בז ער איין גאלן פֿיס אויס ספֿע געלט פֿעלן אויף גיבאנט
 אין גיין גיין בער פֿיס גאל מיר ווערליך נישט צו טיילר גיין ווען גלייך
 הונדערט גוילן * ון ער פֿילעט בען פֿיס * פֿוט אין גאר טיילר *
 ון ער וואר יא (10) מיט בען מאלן צו פֿרייז בא ער איס גיפֿנט אויף
 טראקט אין איין הייז אין גרוסן פֿרייז * אלץ (11) טעט ער בען פֿיס

1) Hutschnur.

2) Zog.

3) Jam, Meer.

4) Vertränken.

5) Wehet.

6) Schlund, schlang; niederdeutsch slünd, slün'.

7) Nimz, das niederdeutsche Niems, niemands, niemand.

8) Nebbich, böhmische Affirmativpartikel zur Verstärkung des Verbums:
 es war ihm wahrlich (nebbich) eine sehr große Freude. Vgl. das Wörterbuch.

9) Große; über das ךֿ für ךֿ ober ם s. oben S. 270.

10) Jo, niederdeutsch für ja.

11) Als für dann; vgl. über den Gebrauch des als, as, S. 388.

איפער אל יונגן. אפער זאל גאנצן עס נאכגעט (1) פֿינדן באז גינד
וואר אין וועג (2) וון פֿאטער אוןי וואר טריפן אין גרוסן יאמר אפ
איר ליפס גינד גלייך (3) וואו צו גלאפן טיט. דער רבי סאגן
פֿאטער טאג אוןי נאכט. אפער הנ"ל (4) האט עס פֿיר אפ פֿיר
העלט וואו באז גינד איז היין גוין. וון באז גינד גאס אא ווייט באז
עז אין ביא גלייך (5) הענד גאס אוןי זאל ציהטן באז גינד אונט באז
עס אין גרוס וואו (6) וואר גיווארבן. דען באז לז (7) וואר פֿון
רבי סאגן הענד גיווארן. אונז צונ דער יונג פֿון איינער הויך טול (8)
צו דער אונד פֿז עז גאס נאך [רופ] (9) אוןי לערנט גאר
ערשטליך (10) פֿילארויא ווענט (11) באז עז אין גארבנא (12) צו
רופ וואר אוןי גיין נאמן גיין אונז ווייט באז אן ניט גיין (13) פֿון אפ זאגן
גאנץ. אוןי הייט אן אוןי ווארט גאר חסד (14) אוןי וואר גאר הייט.
סוף דבר (15) עז פֿילאס זיך באז דער אפֿיפֿיר (16) טורפֿ. אוןי
דער יונג פֿון וועגן גיין גרוס חרפֿות (17) אוןי גיין וואו לערן אן
אלירויא ווענט בוא איז ער צו אין אפֿיפֿיר גימאכט ווארבן. וון
האט ער וואו גיוויט באז ער אין יוד איז גיווארן. אוןי וואר פֿון

1) Nirgends.

2) Einweg, hinweg.

3) Gleich, für wie.

4) Siehe das Wörterbuch.

5) Gallochim, christliche Geistliche, Priester.

6) Melummed, Gelehrter.

7) Lew, Herz, indoles.

8) Hochschule.

9) Rom. Eigennamen pflegen häufig in Parenthesen gesetzt zu werden.

10) Für ערשטליך, ernstlich.

11) Loschonos, Sprachen.

12) Cardinal.

13) Genugen, genug.

14) Choschuw, angesehen.

15) Soph dowor, kurz zu reden, kurzum.

16) Apifior, der Papst.

17) Bom charif, חריף, charaf, herbe, scharf, stechend sein. Charif ist ein Mann von scharfem Verstand. Tendlau, 129 und 145.

מען ר' שמעון הגדול זיין זון. ון עז תיזא איז און און וואלד באג
 ער אונטער גיט שליס. גלייך אן וואלד געדען גאן. און און און און
 חסד צו זיין און געדאכט ער זיך און און און און און און און און
 און פאטער פון מען וואלד ער פאטער וואלד און און און און און
 און פריש וואלד מען אן באג הענגן (1) באג ער און און און און
 געווען באג און הענגן אונטער זיך האט. באג ער און און באג
 יודן פון פון גען שפיל צו האטן. וואלד גען געווען יודן (2) צו
 לאגן. און גען פרויא נט שפיל (3) צו גען. באג געדאכט זיך באג
 אפיער וואלד. באג ון און פאטער וואלד ער געווען וואלד פון
 און און געווען געווען וואלד און צו ריכטן גלייך און געווען. באג
 ון בר פריש אן באג הענגן פון באג אפיער גאס. און און און
 באג הענגן באג יודן שטראם באג געווען (4) וואלד. און וואלד באג
 יודן פון און פון פון באג הענגן. און באג ער געווען וואלד און
 באג פריש באג פון באג אפיער געווען וואלד. באג און און און
 גא נעם העלפן. וואלד גא וואלד און וואלד גא און גא און און
 רוס פון באג אפיער צוהן. וואלד וואלד אפיער באג און און און
 יודן גא און געווען געווען וואלד וואלד גא צו האט באג
 גא וואלד גען ר' שמעון הגדול מיט צוויי רפוש (5) הון וואלד רוס
 באג ער פון באג אפיער געווען וואלד און וואלד גא און און
 הע"ה פון און און (6) און און באג וואלד גא באג געווען און און
 אן יודן באג גא האט פון געווען באג וואלד און און געווען און

1) Hegmon, Bischof.

2) Zudischen lassen, zum Zudenthum feierlich weihen, beschneiden lassen.

3) Tewilo, das Bad.

4) Gesero, Verordnung, Decret.

5) Wifchtaddel sein, sich bestreben, bemühen.

6) Teschuwa, Buße; tephillo, Gebet, Zedoko, Almosen.

7) Rabonim, Rabbiner.

8) Ness, Wunder.

9) Sod, Geheimniß.

פסוד גדול וי אלו היפוטן זיא זיק אומץ און צונן פזי נאק רוח צו
 בען אפיפיר ווא זיא וון בא גאמן ליסן זיא זיק אן גאמן פייל
 יהוביס און היזטן ביא יהוביס ביא זאק פאר זיא עז הערטן.
 בא פיר וואנדערטן זיא זיק גאר גער בען זיא זאקטן זיא העלטן פייל
 מענטן גידענטן גיין פעלער אפיפיר גיהאט פיר יהוביס בען ער
 גענט לעפן און יהוביס און האט אל צייט יהוביס אין סוד פייל זיק
 און מונטן אק טוק צופיל (2 מיט אים ציהן) אק העלטן זיא נישט פון
 בער גידה גיהערט בען מיר גען עז נישט גלייפן באג ביא גידה
 פון בען אפיפיר איז אונד גאמן בער הענטן מוט (2) עז געלפט
 גיטלן האפן. אונד מייסט בער רפ. טעקן הגדול באג אפיפיר
 פריי וועט (2) באג עז ביא יהוביס מוטן גלייפן און היפטן אן באג
 מונד אין פיר זינט זאק (2) פייל אייך אין טייטל: לאנד זיין. און ביא
 יהוביס אין רוח טעקן אק תשובה ותפילה וצבחה און ביא פרוסס (2)
 צו רוח גיטן צו בעס גארדינאל ווא זיא ון. פגאקט מיט ווארן און
 וואלטן פיל מוטל זיין. בא זאקט בער גארדינאל בער פריי איז
 פון זיין אייגן האנד אן בען הענטן פון מענטן גיטלן אונד
 בע מיר נישט פיל גען אונד ריכטן באק פיר הייסט ער זיא בז פעלט
 צו טאן וואס אין מיליק ווערט זיין און הייסטן זיא אין גופילן/ציון (2)
 מאכן. בען וועלן זיא מאכן באג זיא בער אפיפיר אין ביא הענד
 פענט. בען וועלן זיא געהן באג פעלט בער פייל צו טאן אלו
 מאכן ביא יהוביס אין גופילן/ציון און גאפן זיא בען אפיפיר אונד
 פיל בר אפיפיר ביא גופילן/ציון ליינט (2) גאקט ער וואל גידענטן
 ווא באג ביא זאק גיטלעט וואר. און הייסטן ביא יהוביס געלפט

- 1) Besod godol, im tiefsten Geheimniß.
- 2) Schoch-Zowel, verdorben aus dem mittelhochd. Schachzabel, Schachspiel.
- 3) Regelwidrige Schreibung für מוט.
- 4) We-chossom und Siegel.
- 5) Eine versündigte (versündete) Sache.
- 6) Parnosim, Vorsteher.
- 7) Supplication.
- 8) Reient, lieft.

איק יהוביש אלי טאג פייא מיר ביא ציהן סוק צאפל מיט מיר. ציא
 בוא אק איין מאלט (י) סוק צאפל מיט מיר. ביין גאק ווערד נט אלו
 פז ווערן. אלו וואר בער רפי סמאן איין אומן (י) אומן סוק צאפל
 ציהן באג מן ביין גלייבן נט פלאג אין גאנצן עולם. (י) נאק מאלט (י)
 אים בער אפיפיויר באס נאס בעס גבול גרוס וואונדיר. אונז אלו
 היפטן גיא וויבר אן פֿון בער אמונה (י) צו ריבן באג בער רפי
 סמאן גרוס חריכות פֿון אים הערט באג אים גרוס וואונדיר נאס.
 לסוף (י) בא ער נון לאמז גיטלאט האט אונז ביין גסה (י) אן אים גיטאן
 האט. אלו היסט ער אל ביא גארבינאל פֿון אין וועג גין. אלו פֿיל אים
 בער אפיפיויר אום בען האג מיט טרייאנדיגן אויגן. אונז גאט ליפר
 אלסר פֿלאטר גענט איר איק נט. בער פֿלאטר ענטפערט וואונדיר
 וואלט אים אייק אייער גינגלייבן גאנצן. בער אפיפיויר גאט
 ליפר אלסר פֿלאטר האט איר נט אל איין מאל און גון פֿיר לארן. בא
 בער גבול באג הערט בא בער סראג ער גאר גאר אונז גאט יוא.
 בא גאט בער אפיפיויר אים פֿון ביין גון אלומן בער ביר פֿיר
 לארן אים גיטארבן בורק ביא לפֿת גיטא. באג אים נון גאל גאט וואס
 ביא עפֿירה (י) אים אונד ווא עג אים גאט גאט נט וויסן. אים
 בערן היט" האט עג אלו וועלן האפן. אונז אים האט בארוס באג
 גיטול לאגן אויב גין בער ווארטן באס באג געלפֿסט גאלסט צו מיר
 גומן אים גיטערן אים. בען אים וויל וויבר אויב גומן בער האלפֿן
 וויל אים ביא גיירה וויבר געטל ביין. (י) אונז גאט אים וויבר גיט
 פֿרייט מיט צוס הימון גען מענען באג ביא גיירה וויבר פֿטל (י) וואר.

1) Ein malt für einmal.

2) Uman, Meister, Handwerksmeister.

3) Olom, Welt.

4) Nach, hernach, mattet, setzt matt.

5) Amuno, Glaube.

6) Lesof, endlich.

7) Kascho, schwierige Frage, schweres Thema.

8) Awero, Sünde, Vergehen, Uebertretung.

9) Mebattel (mewattel) sein, wieder aufheben.

10) Botel, aufgehoben.

בא פֿראקט אײַז דער נון לײַפֿר פֿאַטער גאַנצטו אײַר גײַן עצה (י) דער
 צו געפֿן ווײַל אײַק ווײַד כפֿרה (2) גאן האפֿן. בא גאקט רױ סאַען
 אײַן לײַפֿר נון גארט נױט דאס פֿיסט אײַן אונס (3) דען דאס פֿיסט נאָק אײַן
 גײַד גײַנען בא דאס פֿיסט פֿון אײַר אונזען גײַנען. בא ספֿראק ער
 אײַן לײַפֿר פֿאַטער בא דאס ווײַל אײַק פֿון אײַז אונז אונטער קײַס גײַנען אונז
 אײַק האפֿט ער גײַנען דאס אײַק אײַן יוד פֿון גײַסאק. אונז דאס אײַק
 טאגן גײַק דאס גײַט (4) דאס האפֿן אײַר דרײַט גײַטאק. באס
 אײַק פֿון נױט אײַז גײַנען. גאן אײַק דען כפֿרה האפֿן אײַן טײַל
 גאנן דער רײַ. סאַען גײַדו האט עפֿים (5) אן דען לוק צאפֿל
 גײַטאק דאס ער ווער אײַר (6) יודיש הער. בא גאקט דער נון ווײַד
 צו פֿאַטער פֿיק אײַן הײַס [פֿלס אלהי יסראל] (7) אונז פֿרעגן דאס
 פֿריש ווײַד אן דײַן גאנן אונז נױט ווײַט פֿון אײַר אײַק ווײַל
 פֿאַלד פֿיט דײַן צו געפֿן אפֿיר אײַק ווײַל פֿאַר אײַן גײַן (8)
 הײַטער אײַק אײַז אײַן ווען צא דאס אײַק יודיש גאן גײַן
 אײַז גאס דער רײַ. סאַען ווײַד צו דען יודיש אונז ווײַט אײַן דען
 פֿריש דאס דאס גײַד פֿיט אײַז. בא ווארן גאן דער פֿרײַט
 אײַז צײַט רײַ. סאַען אײַט גײַן חפֿרײַט ווײַד אײַן הײַס. אונז פֿראקט
 דען פֿריש אן דען גאנן דאס דאס גײַד פֿיט אײַז פֿיט אונז
 ווארן אײַל פֿרײַק. אונז רײַ. סאַען גאקט גײַן ווײַט דאס סאַען (9)
 ווײַל ער אײַס גאנן ווארן אונז אײַר נון געלפֿרט אפֿיפֿיר ווארן. בא
 גא דאס הערט בא טרײַט גאן אײַן גרױסן יאמיר אפֿיר רײַ. סאַען

- 1) Eza, Rath.
- 2) Kaporo, Verzeihung.
- 3) Aunes, Gezwungener.
- 4) Sichst, siehst.
- 5) Eppes, etwas.
- 6) Misera, vom Samen.
- 7) Be-schem Elohi Jissrael, im Namen des Gottes Israel's.
- 8) Sickoron, Andenken, Erinnerung.
- 9) Schmuo, das Hören, die Erzählung.

רױ פֿאַלד
 פֿרײַט רױ
 וועלכער דער
 פֿרײַט דער פֿון
 אײַז דער נאָק
 גאנן אונז וואר
 ווײַט אונז ער
 דאס געלפֿרט
 אײַז פֿון וועל
 ער וועלכער
 אײַז אײַן וואר
 לוק צאפֿל
 גײַן וואר
 דאס האט
 אונז אײַר
 גאן וואר

- 1) Meza
- 2) Seph
- 3) Amu
- 4) Mam
- 5) Dru
- 6) Joz
- 7) Ros
- 8) Eo
- in etiam M
- nam nachloe
- Allesmächtige
- 9) Aw
- 10) Bec
- 11) Am
- senders hün
- gründen, hat

גאט צו איר זייט ביק נישט מצער. ¹⁾ יאיר ווערן אונזרן נון פאלד
 פייא אונז האלפן. אלו מאכט דער אפיפייר אין ספר ²⁾ וויב
 ביא אמונה ³⁾ אונז סליסט עס אין אין גייעלע אונז מאכט וועלכער דער
 אפיפייר גאלט ווערן דער מונד ברין ליאן. עז איז נון פיל דער פון
 צו שרייבן וואג אין דאס געלפן ספר סטיט אונז נישט לאזן דער נאך
 היפט ער זיך אונז מיט גרויס מון ⁴⁾ אונז ציהט נאך מענען אונז וואר
 וויב אין חסד ⁵⁾ יאיר אונז צו רוס האט אן נישט גייעלע וואו ער
 איז אין גייעלע אונז אונז באג מענה האט רבי שמעון הגדול גימאכט
 צום אנדערן טאג אין יוצר ⁶⁾ פון. האט הענה ⁷⁾ [אל תן] שני נחלה
 ופלאג להספך ⁸⁾ דער האלפן גאלט איר נישט מיינן באט עז סלעכט
 גאט זיין געבן עז איז גייעלע גייעלע וואו עס באט סטיט. אין טייל
 גאט דער רבי שמעון הגדול האט דאן נון געגעט אן סוף צאפיל
 דאן ער האט אפ אין צום גייעלע. בא ער נאך גאר גליין וואר.
 אין דאן סעלפין צום האט ער נון מיט דאס פאלד גיטאן. בא האט
 ער גייעלע דס באט זיין נון איז גייעלע. הג'שה גאל אונז אונז
 עפיר ⁹⁾ פיר געפן. בורק רבי שמעון זיין גבורה ¹⁰⁾ און סוה: ¹¹⁾

1) Mezaër sein, sich grünen.

2) Sepher, Buch, Schrift.

3) Amuno, Glaube, hier für amuno hanozrim, christlicher Glaube.

4) Mammon, Geld, Reichthum.

5) Deutsch adjectivische Endung von חשד, choschuw, geachtet, vornehm.

6) Jozer, Frühgebet.

7) Rosch haschono, Neujahr.

8) So buchstäblich und unverständlich im Original. W. Heidenheim hat in seinem Machsor die Lesart: א'ל תן נחלה ענוא להספך, Eel chonah nachlosso benoam lehaschpar, mit der Uebersetzung: Gnädig war der Allmächtige seinem Eigenthum, er gab ihm einen lieblichen Antheil.

9) Aweross, Sünden.

10) Sechuss, Verdienst, verdienster Lohn, meritum.

11) Amen, Wahrheit, fürwahr, gewiß. Selä ist ein in den Psalmen senders häufig am Ende eines Versgliedes oder Absages vorkommendes Aufstreichzeichen, das vielfach für das Zeichen der Pause gehalten wird.

XXI.

Tübische Geschichten und Sagen.

Gesammelt von

Professor Dr. Ernst Deecke.

(Uebertragung. Neue Schreibung mit Vocalzeichen.)

לובא.

(S. 2.)

אין יאהר 1066 (1) עיפֿזֿרען זיך ביז יענעם (2) זאגן, דעם
 בייטעם גאזער, ערמאָרעטען איהרען כריסטלעכן גלֿיניז זאטסאל, און
 העכטען דעם דערסטען פֿילן רעגן, (3) גרוטל, (4) אורל זינען
 טהיפֿלן. ביזער פֿוטע אורל דעם ווערער (5) צווייטען טראפֿע
 און וועלנעם (6) איינע פֿעסטע פֿורג. מיט ווערן און טהורען, ביז
 און, ווייל דער פֿולטען מיט הערען פֿילנען פֿובען לוסטע פֿעסטענען
 וואר, פֿילן, פֿיהרענעם פֿילנען (7) נאונטע. אלז נון איינמאל
 גלֿיניז גרוטל אורל איינעם זעצטען אין דער פֿערנע וואר, גאס
 גלֿיניז זאטסאל, זאגן, פֿוטע, (8) און פֿעלאמערען דעם פֿילן
 מיט הוועלע דער זאכען. אין גורער צייט גינען דעם איינפֿוהרען
 ביז זעצטען אורל, און ביז סטאבט ווארע אין ביז הערען
 דער פֿיינדע זעפֿאלען, ווען נידע אלץ גלֿיניז פֿייער, נאמען
 לובא, (9) זיך דורכ איינע ליסט זערעטעט. ער נאהט איינע טאמער

1) Oder "וואר". In der Currentschrift wählt man gern arabische Zahlen.

2) Die Wenden.

3) Rügen.

4) Kruto.

5) Werder, Insel.

6) Trave und Wacniß, die beiden Flüsse, zwischen welchen Lübeck liegt.

7) Bufen, Bugheniß oder Bufowiß.

8) Buthue.

9) Luba.

1) Trave
 2) Luba
 3) Wacniß
 4) Bei
 noch jetzt eine
 von Luba abh
 5) Oder

אלאז ער פאט און פלייט און אנדערע ספייזע, זי. פלייט ער נאך
אויפטרעטן גענוג, אין זינען גאהן, און פיהר זאנען זארגליך;
אויס די פיינדיגע סיפיע צו, וואס די טראגע (1)
געפערט היינטע. אז ער אנהאלטען און זיין גאהן אונטער
נאכט ווארד, וואונדערט זיך די פאלאגער אדער די פלייטע
עס וואלטען, און פאלאגער איהן, וואס ער באמט וואלטען. בא
זאטע לופט: ווייל אלע אין דער שטאט זיין וואהלען ווארע,
האלטען ער זיך היינטע, און זינע וואלטען אויס דען אונט
לעגערען וואלטען צו פלייטע. אז בא די פלייטע היינטע,
פלייטע וואלטען די אן דער איינמאלע דער שטאט, און היינטע
די פאלאגער וואלטען זיך. ון געהערט לופט זעלבנד צוויי,
און בא זיין אנטלאג זיין וואהלען ווארע, שטאטען און איהם
איינען וואונט פלייטע. ער אדער פאלאגער נאכט פלייטע זיך
זאטע זינע ערפאל, זאטען ערפאל פלייטע זינע אונטער די
געהערטען, באס ון איהנען אלליין לעגערען פלייטע אויס דעם
מארגן פלייטע צו האלטען ערפאלען וואלטען; וואס ער אויך
ערהאלט. ביא שטאט היינטע אדער זיטען לופט שטאט, (2) און
נאכט צו ערפאלען אין איהר גראסע זענען איינען גאהן מיט
פלייטען אויס, אין איהר גלייטע אדער איין פלייטען. אויך
פלייטען די פלייטע אין איהרע שטאט צו דראפן, (3)
דעם האטהייטען געהערטען, אס טאטע דער אונטער זינען געהערט
דען געהערט (4) דעם לופט אין איינען שטאט אונטער זינען און
פלייטען. ערע געהערטען איינט איהר אדער פלייטע 1680 (5)

1) Trave.

2) Lubaftadt.

3) Drafsenstein.

4) Bei feierlichen Gelegenheiten trägt der Amtsstefte der Fischerinnung noch jetzt einen alten Reggürtel, welcher, nach Behauptung der Fischer, noch von Luba abstammen soll.

5) Oder א'תר"פ.

געהאלטען, בא דען טראַפֿענדיגערן ¹⁾ ערלויבט וואַרד, לעפֿענדיג
 דאָרשע ²⁾ אין דיג סטאבט צו פֿרעגן, ווייל אין געצויאססער נײַט
 אַהר פֿײַר פֿרייט וואַססער אכטלעכע.

XXII.

Lübische Geschichten und Sagen.

Gesammelt von

Professor Dr. Ernst Deecke.

(Uebersetzung. Neue Schreibung mit Vocalzeichen und Ligaturen.)

דער הירש.

(S. 15.)

אלז גאנצער גארלונג מאַנוג איינע טאג: אין דער וועלט
 גרענצע יאגט, געלאנגט צו איהם, איינע סאָנען גרעססען הירש
 סטעלען. סאָן האט ער דען פֿאָגען געספֿאטעט: בא זינט באג
 סטאָרצט טהער אין דיג ענע אונט סטעגט זיך איהם פֿרייטליך
 אין. ען לעגט דער גאנצער איהם איין גאָלדען האלזשטאם אונט, ווי
 גלייבדיגן גאסטמאכט, אונט גראַפֿט דיג צאהל דער יאהרע היינט,
 דיג צרייטליא געפֿורט פֿערגאנגען. פֿערהונדערט יאהרע
 באמאך זעהט הערצבאָג היינריך דער לאָווע טאגליך אַזגענע
 פֿריד פֿאָר זיינעם סאָסס אין דער הארטאָגען-גרופֿע ³⁾ איינע
 הירש צו געוואלד גאָמען, דיג אונט דאס פֿערגען ענטפֿרייט. ער
 פֿערגעהט דען הירש פֿאָלעם, אונט זעהט, בא ער דען האלז:

1) Travemünden, den Fischern in der lübedischen Seehafenstadt Travemünde.

2) Dorsche, ein bei Travemünde sehr viel vorkommender Seefisch.

3) Hartogengrube, jetzt Hartengrube, eine unterhalb des Doms westlich nach der Trave ablaufende Straße.

fehlt überall die Naphe über den Aspiraten. Statt der zwei Striche über den Abbreviaturen und Zahlbuchstaben ist in der alten Originalhandschrift ein breiter Querstich angebracht. Die Valuta ist nicht oben am Anfange des Wechsels, sondern unter dem Namen des Ausstellers nochmals aufgeführt. Die Abbreviatur vor $\overline{\text{ח}} \text{מ/ח} \overline{\text{ח}}$, he meos rat, in der vorletzten Zeile $\overline{\text{ס}} \overline{\text{ג}}$ bedeutet $\overline{\text{ס}} \overline{\text{ג}}$, al sach, in Summe, für die Summe. In der letzten Zeile $\overline{\text{ח}} \text{פ}$, jom he, Donnerstag, fehlt die Bezeichnung des Monats und Jahres. Die Interpunction ist durchweg fortgelassen.

XXIV.

הַיָּדָה

Uebersetzung aus dem jüdischdeutschen Liede vom Spielen
(Offenbach 1717, bei Mosche Sefel Meind).

Alte Schreibung. Nach Schudt, Bd. IV, Forts. III, S. 108.

* מײן לײַפּ אַלס וואָס גײט
 אײַך גוט דער פֿון פֿאַר אײַך פֿאַר *
 אײַך האָט אן אײַך וואָס פֿאַר אײַך פֿון *
 * מײן אן געבן אײַך געבן אײַך *
 אײַך פֿון אײַך אן אײַך אײַך *
 * מײן וואָס וואָס אײַך אײַך אײַך *
 אן רײַט אײַך אײַך אײַך אײַך *
 * אן צײַט אײַך פֿאַר אײַך אײַך *
 אן פֿאַר אײַך אײַך אײַך אײַך *
 * מײן הײַט אײַך האָט אײַך אײַך אײַך *
 אײַך אײַך אײַך אײַך אײַך אײַך *
 * פֿון וואָס אײַך אײַך אײַך אײַך אײַך *
 אײַך אײַך אײַך אײַך אײַך אײַך *

און גיט ער היק און נאר סטאנט וואו צו פֿיר טאן *
 אויך האט אים אנפֿינג צו איינע הויפֿן הערן גימלעכט *
 אויך אנפֿינג אים לייט און לעפֿן גימלעכט *
 מיין ליפֿט מענטש פֿאר סטענטיג האלט אים נישט פֿאר גרינג *
 און האט בוא רעכט ווער אים פֿין *
 גאנצע וואו אים ער ווייז *
 ווי אים ביק פֿאר איין אייטער פֿרייז *

der zwei Stücke
 der alten Die-
 Die Salom
 unter dem H
 Abtreibung
 ile og beza
 In der leg
 Bezeichnung
 reg fortgela

vom Ende
 ind).

S. 108.

און ליפֿט
 און גיט
 און האט
 און נאר
 און פֿין
 און ווער
 און רייט
 און ציט
 און פֿיר
 און רייט
 און פֿיר
 און פֿיר
 און פֿיר